

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**TÜRKİYE’ DE KATMA DEĞERİ YÜKSEK ÜRÜNLERİN
ÜRETİM VE YATIRIMLARININ GELİŞTİRİLMESİNE
YÖNELİK UYGULANAN VERGİSEL TEŞVİK
POLİTİKALARI**

Ulviye Derya DEMİR DEDA

**Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Ayşe GÜNAY BEKÂR**

İZMİR - 2020

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türkiye’ de Katma Değeri Yüksek Ürünlerin Üretim ve Yatırımlarının Geliştirilmesine Yönelik Uygulanan Vergisel Teşvik Politikaları ” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

06.01.2020

Ulviye Derya DEMİR DEDA

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Türkiye’ de Katma Değeri Yüksek Ürünlerin Üretim Ve Yatırımlarının

Geliştirilmesine Yönelik Uygulanan Vergisel Teşvik Politikaları

Ulviye Derya DEMİR DEDA

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Maliye Anabilim Dalı

Maliye Programı

Devletler, kuruluş amaçları ve görevleri arasında sayılan kamusal hizmetleri finanse etmek ve varlıklarını sürdürebilmek adına temel gelir kaynağı olarak vergilere başvurmaktadırlar. Bu doğrultuda kurguladıkları maliye politikaları ve vergilendirme ilkeleri aracılığı ile de büyüme hedefleri çerçevesinde kaynak kullanımında etkinlik, gelir dağılımında adalet ve ekonomik yönden refah seviyesinin yükseltilmesini amaçlamaktadırlar.

Küreselleşme neticesinde değişen yirmi birinci yüzyıl ekonomik koşullarında iktisadi ve sosyal kalkınmanın sürdürülebilmesi bakımından uygulanan vergisel politikaların, ekonomiye katma değer sağlayan ve teknoloji içeren ürünlere yapılan desteklerin arttırılması yönünde geliştirilmesi önem arz etmektedir. Bu sebeple geçmişten bu yana gelişimini sürdüren maliye politikaları, vergisel düzenlemeler aracılığıyla belli sektör veya yatırımlara teşvik, muafiyet ve istisnalar gibi ayrıcalıklı uygulamalar sunarak ekonomik yönden kalkınmanın devamını temin etmeye çalışmaktadırlar. Bu bağlamda piyasa koşullarında katma değeri yüksek ve teknolojik ürün üretebilme kapasitesine sahip olan önemli sektörlerle sağlanan vergisel teşvikler sayesinde ülke içi tasarrufların, bu tür yatırımlara yönlendirilmesi hedeflenmektedir.

Ekonomik yönden gelişme hedefleri doğrultusunda uygulanan maliye politikalarının, toplam üretim hacmi içinde rekabet gücü yüksek ve ileri teknoloji içeren ürünlerin arttırılması yönünde etkili olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple

çeşitli sektörler veya iş kolları bağlamında uygulanan vergisel teşvik yasalarının bilimsel ve teknolojik sanayileşme politikalarına hizmet etmesi gerekmektedir.

Dünya genelinde teknolojik ve bilimsel üretim alanları vergisel teşvikler ile desteklemekte olup, bu çalışmalar devlet ve devlet destekli özel sektör yatırımları ile sürdürülmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda gelişmişlik düzeyi yüksek veya düşük olan birçok ülkenin özel sektörlerini vergisel teşvik ve avantajlar ile yoğun bir şekilde destekledikleri ve maliye politikalarının yönünü bu çerçevede şekillendirdiği gözlemlenmektedir

Türkiye’de uygulanan maliye politikalarının amaçları da yirmi birinci yüzyıl küresel ekonomik koşullarına uyum çerçevesinde şekillenmekte olup vergisel teşvik yasalarının yönü, bilimsel ve teknolojik üretim alanlarının desteklenmesi bağlamında geliştirilmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda vergisel teşvikler aracılığı ile teknoloji yoğun üretim yapan sektörler teşvik edilerek, üretim hacmi içerisinde katma değeri yüksek ürünlerin çoğaltılması ve dünya piyasalarında Türkiye’nin ekonomik yönden rekabet gücünün arttırılması hedeflenmektedir.

Bu çalışmanın amacı ise Türkiye’de katma değeri yüksek ürünlerin üretim ve yatırımlarının geliştirilmesi açısından uygulanan teşvik politikalarının ve vergisel teşvik yasalarının yirmi birinci yüzyılın küresel ekonomik rekabet koşullarına uyumunun değerlendirilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Teşvik, Katma Değer, Teknoloji Yoğun Üretim, Vergi Teşvik Politikaları.

ABSTRACT

Master's Thesis

Taxational Incentive Policies Applied for Improving the Production of and Investments to the Products with High Value Added in Turkey

Ulviye Derya DEMİR DEDA

Dokuz Eylül University

Graduate School of Sciences

Department of Public Finance

Public Finance Program

States apply to the taxes, as the basic revenue resource, in order to finance the public services, listed among their foundation purposes and duties and sustain their existence. They aim efficiency in the resource usage and to arise the welfare level with respect to the justice and economy in the income distribution in the framework of the growth targets through the treasury policies and taxation principles they build accordingly.

It has importance to improve the taxation policies applied for increasing the incentives to the products which provide value added to the economy and contain technology with respect to sustain the economic and social development in the economic conditions of the twenty first century changing as a result of globalization. Because of this the finance policies try to ensure the continuity of the development with respect to the economy by presenting privileged applications such as incentives, exemptions and exceptions to certain sectors or investments through the finance policies, taxational arrangements which continue their development since the past. With this respect, thanks to the taxational incentives provided to the important sectors which have the capacity to produce technological products with high value added in the market conditions, it is targeted to direct the savings in the country to such investments.

It is thought that the finance policies applied according to the development targets with respect to the economy are efficient for increasing the products which

have high competitive power in the total production volume and which contain advance technology. Because of this, it is required that the taxational incentive laws, applied in the scope of various sectors or business lines serve the scientific and technologic industrialization policies.

The technological and scientific areas of production are supported through taxational incentives across the world and these activities are sustained with the state and state supported private sector investments. It is observed that a lot of countries which has high or low development level support their special sectors intensely through taxational incentives and advantages and form the direction of their financial policies in this framework according to these purposes.

The purposes of the financial policies applied in Turkey are also shaped in the framework of adaptation to the global economic conditions of the twenty first century and the direction of the taxational incentive policies are developed in the scope of supporting scientific and technological production areas. According to these purposes, it is targeted to increase the number of products with high value added in the production volume and to increase the competitive power of Turkey with respect to economy by incenting the sectors making technology intensive production through taxational incentives.

The purpose of this study is to evaluate the compatibility of the incentive policies and taxational incentive laws, applied in Turkey with respect to develop the production of and investments to the products with high value added to the global economic competition conditions of the twenty first century.

Keywords: Incentive, Value Added, Technology Intensive Production, Tax Incentive Policies.

**TÜRKİYE’ DE KATMA DEĞERİ YÜKSEK ÜRÜNLERİN ÜRETİM VE
YATIRIMLARININ GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK UYGULANAN
VERGİSEL TEŞVİK POLİTİKALARI**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xiii
TABLolar LİSTESİ	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvii
EKLER LİSTESİ	xviii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

**KATMA DEĞER YARATAN ÜRETİM VE YATIRIMLARIN
GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK UYGULANAN VERGİSEL TEŞVİK
POLİTİKALARI**

1.1. GENEL OLARAK VERGİSEL TEŞVİK POLİTİKALARI	4
1.1.1.Vergi Tanımı ve Vergisel Teşviklerin Kavramsal Çerçevesi	4
1.1.1.1. Vergi Kavramı	4
1.1.1.2.Teşvik Tanımı ve Vergisel Teşvikler Kavramı	6
1.1.2. Vergisel Teşvikler ve Maliye Politikaları İlişkisi	8
1.1.3. Vergisel Teşvikler ve Vergi Politikaları İlişkisi	10
1.1.4. Teşvik Türleri	13

1.1.4.1. Finansal Açıdan Verilen Teşvikler	13
1.1.4.2. Vergisel (Mali) Açıdan Verilen Teşvikler	14
1.1.4.3. Diğer Farklı Türden Teşvikler	15
1.1.5. Vergisel Teşviklerin Amaçları ve Uygulama Alanları	16
1.1.5.1. Amaçları Bakımından Vergisel Teşvik Türleri	16
1.1.5.2. Vergisel Teşviklerin Amaç ve Kapsam Bakımından Vergi Muafiyet ve İstisnalarından Farkı	18
1.2. KATMA DEĞER YARATAN ÜRETİM VE YATIRIMLARIN ÖZENDİRİLMESİNE YÖNELİK VERGİSEL TEŞVİKLER	20
1.2.1. Katma Değer Yaratan Ürün Kavramı	20
1.2.1.1. Değer Tanımı	21
1.2.1.2. Katma Değer Kavramı	21
1.2.2. Katma Değer Yaratan Üretim Faaliyetlerinin Desteklenmesinde Uygulanan Vergisel Teşvikler	22
1.2.3. Uygulanan Vergisel Teşviklerin Amaçları Bakımından Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler Ayrımı	23
1.3. DÜNYADA ÖRNEK ÜLKELER AÇISINDAN KATMA DEĞER YARATAN ÜRETİM ALANLARININ VERGİSEL TEŞVİKLER ARACILIĞI İLE GELİŞTİRİLMESİ	26
1.3.1. Vergisel Teşvik Uygulamalarında Çekya Cumhuriyeti Örneği	26
1.3.2. Vergisel Teşvik Uygulamalarında İrlanda Örneği	29
1.3.3. Vergisel Teşvik Uygulamalarında Güney Kore Örneği	31
1.3.4. Dünya Ülkeleri Geneline Yaygın Olarak Uygulanan Vergisel Teşvikler	33

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ÜRETİM VE YATIRIMLARIN ARTTIRILMASI AMACIYLA UYGULANAN VERGİSEL TEŞVİK POLİTİKALARININ GELİŞİMİ

2.1. TÜRKİYE’DE PLANLI KALKINMA DÖNEMLERİ ÖNCESİNDE UYGULANAN VERGİSEL TEŞVİK POLİTİKALARI	36
2.1.1. Cumhuriyet Öncesi Üretim ve Yatırımların Durumu	36

2.1.2. Birinci İzmir İktisat Kongresi Çerçevesinde Şekillenen Üretim ve Yatırım Politikaları	39
2.1.3. Teşvik-i Sanayi Kanunu Çerçevesinde 1927 Yılında Uygulamaya Konulan Vergisel Teşvikler	42
2.1.4. 1929 Dünya Ekonomik Krizinin Türkiye Ekonomisine Etkileri	45
2.2. TÜRKİYE’DE BİRİNCİ VE İKİNCİ SANAYİ PLANLARI DÖNEMLERİNDE UYGULANAN VERGİSEL TEŞVİK POLİTİKALARI	47
2.2.1. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı Çerçevesinde uygulanan Vergisel Teşvik Politikaları	47
2.2.2. İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı Çerçevesinde Uygulanan Vergisel Teşvik Politikaları	50
2.3. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SONRASINDA TÜRKİYE’DE SANAYİ VE KALKINMA PLANLARINDA YAŞANAN YAPISAL DÖNÜŞÜM	53
2.3.1. İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de İktisadi Durum	53
2.3.2. İkinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Dünyada Yaşanan İktisadi Gelişmeler	55
2.3.3. 1946 Yılı İvedili Sanayi Planı	56
2.3.4. 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı (Vaner Planı)	58
2.3.5. Türkiye’de İlk Sanayi ve Kalkınma Planlarının Genel Değerlendirmesi	59
2.3.6. 1950 -1960 Yılları Arasında Uygulanan Vergisel Teşvik Politikaları	61
2.4. TÜRKİYE’DE İTHAL İKAMECİ KALKINMA PLANLARI DÖNEMLERİNDE VERGİSEL TEŞVİK POLİTİKALARININ GELİŞİMİ	62
2.4.1. İthal İkameci Kalkınma Planlarının Hedefleri ve Stratejileri Açısından İncelenmesi	63
2.4.2. İthal İkameci Kalkınma Dönemlerinde Bilimsel ve Teknolojik Araştırmalar Konusunda Yapılan Çalışmalar	64
2.4.3. İthal İkameci Kalkınma Dönemlerinde Sanayi ve Üretimlerin Geliştirilmesi Konusunda Yapılan Çalışmalar	65
2.4.4. İthal İkameci Kalkınma Dönemlerinde Teşvik Mevzuatı Kapsamında Yaşanan Gelişmeler	69
2.5. TÜRKİYE ’DE 1980 SONRASI LİBERALLEŞME DÖNEMİ VERGİSEL TEŞVİK POLİTİKALARININ GELİŞİMİ	75

2.5.1. Türkiye’de Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecini Etkileyen İktisadi Gelişmeler	76
2.5.2. Liberalleşme Politikaları Çerçevesinde Uygulanan Vergisel Teşviklerin Gelişimi	77
2.5.3. Türkiye Ekonomisinde Küreselleşme Süreci Vergisel Teşvik Politikaları	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KATMA DEĞERİ YÜKSEK ÜRETİM VE YATIRIMLARIN ARTTIRILMASI AMACIYLA 21. YÜZYILDA UYGULANAN YENİ NESİL VERGİSEL TEŞVİK POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. KÜRESELLEŞME FAALİYETLERİ ÇERÇEVESİNDE ÜRETİM VE YATIRIMLARIN DESTEKLENMESİ	82
3.1.1. Dünyada Üretim ve yatırımların Desteklenmesinde Dönüşüm Süreci	82
3.1.2. Türkiye’de Üretim ve Yatırımların Desteklenmesinde Dönüşüm Süreci	85
3.1.3. Türkiye’de Katma Değeri Yüksek Üretim Alanlarının Geliştirilmesi Açısından Uygulanan Teşvikler	86
3.2. TÜRKİYE’DE KATMA DEĞERİ YÜKSEK ÜRETİMLERİN VE YATIRIMLARIN GELİŞTİRİLESİ AMACIYLA UYGULANAN YENİ TEŞVİK SİSTEMLERİ	89
3.2.1 Türkiye’de Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar Kapsamında Uygulanan Yeni Nesil Teşvik Sistemi	90
3.2.2. Araştırma Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Amacıyla 5746 sayılı Kanun Kapsamında Uygulanan Vergisel Teşvikler	97
3.2.3. İhracatın Geliştirilmesi Amacıyla Uygulanan Teşvikler	102
3.2.4. Üretim ve Yatırımların Geliştirilmesi Hususunda Serbest Bölgelerde Uygulanan Vergisel Teşvikler	104
3.2.4.1. Üretim Alanında Faaliyette Bulunanlara Sağlanan Destekler	105
3.2.4.2. Tüm Serbest Bölge Kullanıcılarına Sağlanan Destekler	105

3.3. ÜNİVERSİTE-SANAYİ İŞBİRLİĞİ DÂHİLİNDE TEKNOLOJİ GELİŞTİRME BÖLGELERİNDE, (TEKNOPARKLAR) UYGULANAN VERGİSEL TEŞVİKLER	106
3.3.1. Teknoparklar Tanımı ve Kuruluş Amaçları	107
3.3.2 Türkiye’de Teknoloji Geliştirme Bölgelerinin (Teknopark) Gelişimi	108
3.3.3. Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde Sağlanan Vergisel Teşvikler	110
3.3.3.1 Bölgelerde Faaliyette Bulunanlara Sağlanan Destekler	111
3.4. TÜRKİYE’DE TEŞVİK VE YARDIM VEREN KURUMLAR	115
3.4.1. Türkiye Cumhuriyeti Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Destekleri	115
3.4.2. Türkiye İhracat ve Kredi Bankası (Eximbank) Destekleri	116
3.4.3. Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı Destekleri	117
3.4.4. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) Destekleri	118
3.4.4.1. ‘‘KOSGEB’’ Kapsamında Uygulanan Destek Programları	119
3.4.4.2. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) Tarafından Uygulanan Destekler	124
3.5. KATMA DEĞERİ YÜKSEK ÜRÜNLERİN ARTTIRILMASI AÇISINDAN UYULANAN VERGİSEL TEŞVİK POLİTİKALARININ DIŞ TİCARET VERİLERİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ	126
SONUÇ	137
KAYNAKÇA	142
EKLER	

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
Ar-Ge	Araştırma ve Geliştirme
AT	Avrupa Topluluğu
ASO	Ankara Sanayi Odası
BKK	Bakanlar Kurulu Kararı
D.İ.R.	Dâhilde İşleme Rejimi
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ (WTO)	Dünya Ticaret Örgütü
DB,(WB)	Dünya Bankası
DYS	Doğrudan Yabancı Sermaye
EXIMBANK	Türkiye İhracat ve Kredi Bankası
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade)
GSYH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GV	Gelir Vergisi Kanunu
KDV	Katma Değer Vergisi
KOBİ	Küçük ve Orta Boy İşletme
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KV	Kurumlar Vergisi Kanunu
IMF	Uluslararası Para Fonu
IASP	Uluslararası Bilim Parkları Birliği
OGSB	Organize Sanayi Bölgesi
OEEC	Avrupa Ekonomik İş Birliği Örgütü

OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organization for Economic Co-operation and Development)
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
ÖEB	Özel Ekonomik Bölge
SB	Serbest Bölge
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
S.S.C.B.	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TEYDEB	Teknoloji ve Yenilik Destek Başkanlığı
TL	Türk Lirası
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜBİTAK MAM	TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
T.B.T.A.K.	Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
TÜRDOK	Türkiye Bilimsel ve Teknik Dokümantasyon Merkezi
UKSPA,	Uluslararası Bilim Parkları Birliği
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UKSPA	United Kingdom Science Park Association

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Finansal Teşvik Türleri	s. 13
Tablo 2: Vergisel Teşvik Türleri	s. 14
Tablo 3: Diğer Teşvik Türleri	s. 15
Tablo 4: Vergisel Teşvik Türleri ve Uygulanma Alanları	s. 17
Tablo 5: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Teşvik Uygulama Amaçları	s. 25
Tablo 6: Dünyada Vergi Teşviklerinin Yaygınlığı	s. 35
Tablo 7: 1921 Yılı Sanayi Sektörü Sayımları	s. 38
Tablo 8: 1923 yılı Türkiye’de Bulunan Toplam Yabancı Sermaye Durumu	s. 38
Tablo 9: 1927 Yılı Sanayi Sektörü Sayımları	s. 44
Tablo 10: 1930-1939 Yılları Arası Dış Ticaret Oranları	s. 45
Tablo 11: Ekonomik Buhran Döneminde Türkiye Dış Ticaret Gerçekleşmeleri (Bin Dolar)	s. 46
Tablo 12: Birinci ve İkinci Sanayi Planlarında Devlet Yatırımlarının Sektörler Arası Dağılımı (Birim: 1000 lira)	s. 52
Tablo 13: 1940-1945 Yılları Arasında Dış Ticaret Verileri	s. 54
Tablo 14: Uygulanan Sanayi ve Kalkınma Planların Hedefleri Yönünden Karşılaştırılması	s. 60
Tablo 15: 1963-1965 Yılları Arası İthalat Ürünleri Bileşimi	s. 66
Tablo 16: 1963-1966 Yılları Arası İhracat Ürünleri Bileşimi	s. 67
Tablo 17: Çeşitli Sektörlerde Katma Değerlerin Büyüme Hızları (1972 fiyatlarıyla)	s. 68
Tablo 18: 1995 Öncesi ve Sonrası Sektörel Seçicilik	s. 80
Tablo 19: Bölgesel Teşvik Kapsamında Sağlanan Destekler	s. 91
Tablo 20: Öncelikli Yatırımlara Sağlanan Destekler	s. 94
Tablo 21: Büyük Ölçekli Yatırımlara Sağlanan Destekler	s. 95
Tablo 22: Stratejik Yatırımların Teşviki	s. 96
Tablo 23: Genel Teşvik Uygulamasında Sağlanan Destekler	s. 97
Tablo 24: Teknoloji Geliştirme Bölgeleri	s. 110
Tablo 25: 4691 sayılı kanun ile 5746 Sayılı kanunların sağladıkları Teşvikler Yönünden karşılaştırılması	s. 113

Tablo 26: Çeşitli Ülkelerde KOSGEB ve Benzeri Kuruluşlar	s. 119
Tablo 27: KOSGEB Destek Programlarına Yapılan Başvurular ve Sonuçları, 2017	s. 122
Tablo 28: TÜBİTAK Kapsamında Teydep Projesi Arge Teşvikleri	s. 125
Tablo 29: Yıllara Göre Dış ticaret, 1923-2018	s. 127
Tablo 30: 1923 -2018 Yılları Arasında İhracatın İthalatı Karşılama Oranları	s. 132
Tablo 31: 1923-2018 Yılları Arasında Gerçekleşen İhracat Değişim Oranları	s. 133
Tablo 32: En çok İhracat Yapan Sektörlerde Ortalama İhracat Büyümesi Oranları	s. 134

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Ülkelerin Ar-Ge Teşvikleri (GSYİH Yüzdesi)	s. 85
Şekil 2: KOSGEB Destek Programları Yönetmeliği Kapsamında Verilen Destek Tutarının Oransal Dağılımı	s. 123
Şekil 3: 1923-2018 Yılları Arasında Gerçekleşen İthalat Değişim Oranları	s. 133
Şekil 4: İhracatın Dünya Ticaretinden aldığı pay 2001-2016 yılları arası	s. 135
Şekil 5: Sektörler itibarıyla İhracat Değişim Oranları 2001-2016 (PAY %)	s. 136

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (Faaliyette Olan Bölgeler)	ek s. 1
Ek 2: Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (Altyapı Çalışmaları Devam Eden Bölgeler)	ek s. 3
Ek 3: Vergisel Teşvik Mevzuatı İlgili Kanunlar	ek s. 4

GİRİŞ

Devletlerin, varoluşlarından yirmi birinci yüzyıla değin kabul edilen en temel görev ve yetkileri arasında kamusal ihtiyaçları karşılamak ve bu ihtiyaçları finanse etmek için de vergi toplamak sayılmıştır. Devletler bu gelir kaynaklarını en verimli şekilde değerlendirerek kamunun ihtiyaçlarına cevap verebilecek ölçüde kamusal hizmet üretebilmek adına mali politikalar geliştirmek zorunda kalmışlardır.

Modern dünyada zamanla devletin görev ve yetkileri genişletilmiş, kamusal ihtiyaçların karşılanması yanında ülke ekonomisini güçlendirmek ve diğer devletler ile rekabet edebilir seviyelere ulaşmak da zorunlu bir görev haline gelmiştir. Bu sebeple devletler, sınırları içerisindeki ekonomik istikrarın bozulmaması ve dış ticaretin rekabet koşullarında geri kalmamak adına global piyasalarda oluşan gelişmeleri takip etmek ve bu yönde ülke içi piyasaları destekler nitelikte mali politikalar üretmek zorunda kalmışlardır. Bu konu ise iç piyasaların üretim ve yatırım kararları üzerinde etkili olabilecek vergisel düzenlemeler içeren mali politikalar üretmenin gerekliliğini ve önemini arttırmıştır. Gelişimini bu yönde sürdüren maliye politikaları ise, iç ve dış piyasa koşullarında katma değeri yüksek ürün denilen bilimsel ve teknoloji yoğun ürünlerin üretilmesi ve pazarlanmasını destekler nitelikte vergi politikaları üretmek suretiyle küresel piyasalarda rekabet koşullarının bozucu etkilerine karşı kullanılmaktadır.

Ülkelerin yönetim biçimleri, siyasi felsefeleri ve ekonomik sistemleri farklı olsa bile, globalleşen dünyada siyasi ve ticari sınırların esnetildiği, sermaye, emek ve malların mobilitelerinin arttığı gözlemlenmektedir. Diğer taraftan teknolojik gelişmelerin son derece hızlandığı bir ortamda, güçlü devlet olmanın zorunlu kıldığı görevleri yapabilmek adına iktisadi anlamda güçlü ekonomi politikalarına ihtiyaçları olduğu kabul edilen gerçekler arasındadır.

Dünyada gelişen ekonomik koşullara uyum sağlama ve iktisadi anlamda varlığını sürdürebilmek adına devletler tarafından yapılan bu ekonomi politikalarını geliştirme çabalarının niteliği, devletlerin gelişmişlik düzeylerine ve günümüz ekonomik dünyasındaki konumlandıkları yere göre değişebilmektedir. Bu iktisadi amaçlardan bazıları ülkeler arası rekabet koşullarında gücü elinde bulundurabilmek, bölgesel gelişmişlik düzeylerinin dengelenmesini sağlamak, yerli ve yabancı

yatırımcıların kararları üzerinde etkili olabilmek amacıyla uyguladıkları maliye ve vergi politikaları çerçevesinde piyasaları şekillendirmek ve bu yolla ekonomik anlamda hedefledikleri yatırım düzeyine ulaşabilmektir. Bu amaç doğrultusunda uygulanan vergi politikaları ve teşviklerin modern sanayileşme politikalarının desteklenmesi, istihdamın artırılması ve ekonominin dış rekabet koşullarında güçlü bir konuma gelmesi gibi amaçlarının yanında sosyal gelişmeyi de destekleyen hedefler çerçevesinde kurgulandığı görülmektedir.

Yirmi birinci yüzyılda küresel ekonomik koşulların değiştiği, bu noktada tüm dünyada ve ülkemizde de olduğu gibi devletlerin rolünün, ekonomik büyüme ve istikrar temelinde şekillendiği ve bu konuda dünyada gelişen ekonomik koşullar çerçevesinde sürdürülebilir maliye politikası araçlarının uyumlu birleşimine ihtiyaç duyulduğu yadsınamaz bir olgudur.

İktisadi kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi ve toplumsal refah seviyesinin optimal ölçeklerde gerçekleştirilebilmesi adına vergisel teşvikler, maliye politikasının da önemli bir aracı olarak hükümetler tarafından tercih edilmektedir. Bu bağlamda önemli sektörlerde uygulanacak vergisel teşvik ve avantajlar, tasarrufların doğru yatırımlara kanalize edilmesi neticesini doğuracak ve bu yolla katma değeri yüksek ürün üretim hacminin artırılması sağlanacaktır. Teknoloji ve bilimin gelişmesi sonucunda ulaşım ve iletişim imkânlarının genişlemesi sebebi ile kamusal ve kitlesel ürün ihtiyaçlarının çeşitliliği artmaktadır. Bununla birlikte bu ihtiyaçları karşılamak konusunda yapılan yatırım harcamalarının büyüklüğü ve gerekliliği devletlerin teknolojik gelişmelere kayıtsız kalarak sanayi ve üretim alanında büyüme planları yapmasını zorlaştırmaktadır. Yirmi birinci yüzyıl ekonomik koşullarında klasik yöntemler ile büyüme ve ekonomik yönden gelişme anlamında uygulanan maliye politikalarının yerini araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) çalışmalarının desteklenmesi, katma değeri yüksek ürün üretiminin ve yatırımının özendirilmesi yönünde uygulanan politikalar almıştır.

Ekonomik yönden gelişmişlik seviyesine ulaşabilmek adına devletler, bilimsel ve teknolojik anlamda katma değeri yüksek ürünlerin üretimini desteklemek, bu konudaki altyapı yatırımlarını arttırmak yönünde hareket etmektedirler. Dolayısıyla dünya piyasalarında bu ürünlerin sorunsuz pazarlanabilmesi için gerek uluslararası

ticaret hukuku, gerekse uluslararası vergi hukuku bağlamında yasal düzenlemelerini bu yönde ayarlamak adına uygun vergi politikaları oluşturmak zorunda kalmışlardır.

Bu konular çerçevesinde çalışmanın birinci bölümünde, vergisel teşviklerin ve katma değer kavramlarının tanımı ile birlikte kavramsal çerçevesi açıklanmış olup genel olarak üretim ve yatırımların arttırılması hususunda uygulanan vergisel teşvik politikalarının amaçları açıklanmış ve Türkiye ekonomisine benzer ülkelerden seçilmiş teşvik uygulamaları incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye’ de tarihsel süreçte uygulanan maliye politikaları ve vergisel teşvik düzenlemeleri, sanayi ve kalkınma planları çerçevesinde incelenmiş olup; katma değeri yüksek ürünlerin üretim ve yatırım alanlarının geliştirilmesi bakımından gelinen noktada üretim ve yatırım hacmine olan etkisi kısa tarihçesi ile birlikte ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise globalleşen dünyada ekonomik yönden güçlü ve etkili olabilmek için teknoloji yoğun ürünlerin üretim ve yatırım alanlarının geliştirilmesi için Türkiye’de münhasıran bu amaç doğrultusunda kurulmuş kurumlara ve rollerine değinilerek, bu kapsamda uygulanan yeni nesil vergisel teşvik politikaları çerçevesinde katma değeri yüksek ürünlerin üretim ve yatırımlarının arttırılması konusunda uygulanan teşvikler incelenmiştir.

Bu çalışmadaki amaç Türkiye’de uygulanan vergi politikalarının, teknoloji yoğun ürün üretimi ve yatırımlarının arttırılması hususunda etkilerini değerlendirerek, değişen ekonomik koşullara uyum sağlama ve katma değeri yüksek ürünlerin üretim ve yatırımlarının geliştirilmesi açısından vergisel teşviklerin üretim ve yatırım iklimindeki önemini vurgulamaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KATMA DEĞER YARATAN ÜRETİM VE YATIRIMLARIN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK UYGULANAN VERGİSEL TEŞVİK POLİTİKALARI

1.1. GENEL OLARAK VERGİSEL TEŞVİK POLİTİKALARI

Devletler, günümüz iktisadi anlayışı çerçevesinde yatırımların ve tasarrufların yönünü vergi yasaları aracılığı ile belirledikleri ekonomik hedefler doğrultusunda şekillendirmeye çalışmaktadır. Bu amaçla, ülke içi üretim olanaklarının geliştirilmesi ve yatırım alanlarının katma değeri yüksek ürünler lehine arttırılması hususunda çeşitli vergisel teşvikler, istisna, muafiyet mekanizmaları kullanılmaktadır.

1.1.1.Vergi Tanımı ve Vergisel Teşviklerin Kavramsal Çerçevesi

Devletler var olduklarından beri kamusal ihtiyaçları karşılayabilmek için gelirlere ihtiyaç duymuşlardır. Bu gelir kaynaklarının başında ise vergi gelirleri gelmektedir. Vergi önceleri farklı nedenler ile toplanmış olsa da, zaman içerisinde çeşitli ihtiyaçlar neticesinde alınış amacına göre ve kanunlara göre çeşitlenmiştir.

1.1.1.1. Vergi Kavramı

Türk Dil Kurumunun sözlüğünde vergi ‘‘kamunun sağladığı hizmetler sebebiyle yapılan harcamalar için kamu yöneticilerin yasalar dâhilinde doğrudan ya da bazı emtia fiyatlarına eklenmek suretiyle herkesten topladığı paralar’’ olarak tanımlanmıştır.¹ Ancak vergi kavramı, ortaya çıkışı, teknik tanımı ve alınış amaçları maliye biliminin konusu olduğundan dolayı bu literatürde daha geniş açıdan ele alınmıştır. Vergi temel anlamda kamunun çeşitli ihtiyaçlarının sistemli şekilde karşılanması mantığı ile doğmuş bir kavram olup amaçları ve tanımı bakımından gelişerek günümüzdeki şeklini almıştır. Vergisel teşvik kavramı ise vergiden bir ölçüde farklı şekilde tanımlanmış ve genel

---

¹ Türk Dil Kurumu, Vergi Tanımı, www.tdk.gov.tr/tdksozluk/sozara.htm - 3k, (Erişim 06.10.2018).

olarak ülkeler tarafından uygulanan kalkınma planlarına ve ekonomik durumlarına bağlı olarak devlet tarafından uygulamaya konulan vergisel düzenlemelerle, belirli aktivitelerin yapılmasını veya yapılmamasını özendirmek maksadıyla çeşitli şekillerde uygulanan yardımlar paketi olarak tanımlanmıştır.²

Verginin çok çeşitli kaynaklarda farklı tanımları bulunmaktadır. Bu tanımlardan bazılarına değinmek gerekirse, vergi kamusal yükümlülüklerin yerine getirilmesi için; mali, ekonomik ve sosyal amaçlar ile kamuya cebri olarak, herhangi bir karşılık esasına dayanmadan ve kesin olarak aktarılan fonlar diye tanımlanmaktadır.³ Daha geniş anlamıyla vergi, egemenlik kudretiyle, devlet veya vergilendirmeye yetkili olan devlet tüzel kişilerin ekonomik, mali, siyasi ve sosyal amaçlar dâhilinde mükellef olanlardan mali güçleri ölçüsünde birebir bir karşılığı olmaksızın yasalara dayanılarak ve hukuki cebir altında alınan parasal ödemeler şeklinde tanımlanabilmektedir.⁴

Öteden beri kamusal hizmetlerin yerine getirilmesi karşılığında toplanan verginin miktarı, hangi ölçüde ve kimlerden alınacağı konusunda belirli ilkeler çerçevesinde hareket edilmesi gereği önem kazanmış ve etkinlik ve adalet kriterlerine uygun bir biçimde toplanmasına yönelik olarak iki temel vergileme ilkesi geliştirilmiştir.

Bu ilkelerden fayda ilkesine göre şahıslar kamusal mal ve hizmetlerden elde ettikleri menfaate uygun bir biçimde vergilendirilmelidir. Diğer ilke olan ve daha yaygın olarak kullanılan ödeme gücü ilkesine göre ise kişiler kamusal mal ve hizmetlerden elde ettikleri menfaat ölçüsünde değil, mali güçlerine göre vergilendirilmelidir. Vergi, bu ilkeler çerçevesinde şekillendirilmeye çalışılırken ana amaç verginin daha adil ve daha etkin bir şekilde toplanabilmesidir.⁵

---

² Ankara Ticaret Odası, **Türkiye’de Uygulanan Teşvik Politikaları**, 2000, Yayın No:14, Grafiker Ofset, Ankara. www.zucder.org.tr/zucder/docs/tesvik_politikaları.doc (Erişim Tarihi 20.12.2018).

³ Maliye Gelirler Kontrolörleri Derneği Yayınları, **Katma Değer Vergisi**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1985, s.1.

⁴ Mehmet Tosuner ve Zeynep Arıkan, **Vergi Usul Hukuku**, İzmir, İlkem Matbaa, 2011, s.47.

⁵ Abdurrahman Akdoğan, **Kamu Maliyesi**, Gazi Kitabevi, 1997,ss:112-113.

1.1.1.2. Teşvik Tanımı ve Vergisel Teşvikler Kavramı

Vergi, günümüzde devletin geçmişe nazaran daha farklı bir yapıya dönüşmesi neticesinde sadece kamu hizmetleri dolayısıyla oluşan giderleri karşılamak için değil mali veya sosyal içerikli faaliyetler için de toplanır hale gelmiştir. Bu sebep ile verginin, geleneksel amaçları yanında; ekonomik dengenin kurulması ve sürdürülmesi açısından ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi amacıyla faydalanılması da giderek önem kazanmıştır. Dolayısıyla bu amaçla gelir dağılımının düzeltilmesi, tam istihdam ortamının sağlanması ve ekonomik istikrar yönlerinden vergi ile birlikte vergisel teşviklerle ilgili düzenleme ve uygulamalardan yararlanılması genel kabul görmüş bir maliye politikası araçları olarak ortaya çıkmıştır.⁶

Teşvik kavramı ise genel olarak devlet tarafından kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi ve ekonomik büyümenin sağlanması amacıyla belirli üretimin alanlarının desteklenmesi çerçevesinde kamudan özel sektörlere aktarılan kaynakları ifade etmektedir. Diğer bir anlatımla vergisel teşvikler, vergi yasalarına dayanılarak kamunun ekonomik kalkınma ve büyüme planları dâhilinde çeşitli düzenlemeleri ile bazı sektörlere olan ayni veya nakdi desteği, yardım veya hibelerini ifade etmektedir. Daha farklı tanımı ile teşvik, çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren bazı özel ekonomik birimlerin diğerlerine kıyasla hızlı gelişmesini gerçekleştirmek maksadıyla, kamu veya çeşitli kamusal kuruluşlar eliyle ve yasalar dâhilinde gerçekleştirilen destek ve özendirme olarak da tanımlanabilir.⁷

Teşvik uygulamalarında ana amaç özel sektörün maliyetleri içerisindeki vergi yükünün hafifletilerek daha fazla sermayenin yatırımlara aktarılabilmesi ve devlet tarafından teşvik edilen konularda yatırımların yönünün devletin belirlediği alanlara kaydırılabilmesidir. Devlet, bu tür kaynak transferlerini vergi kanunları içerisinde belli bazı kurumları verginin konusu dışında bırakarak (istisna) ya da belli bazı kurumları vergi dışı bırakarak (muafiyet) şeklinde gerçekleştirmektedir. Bunun yanında çeşitli arazi veya yer tahsisi gibi ve geri ödemesiz veya uygun faizler şeklinde kullanılan ayni ve nakdi yardımlar şeklinde de gerçekleştirebilmektedir.

⁶ Halil Nadaroğlu, **Kamu Maliyesi Teorisi**, İstanbul, 1978, s: 28.

⁷ Candan Güzide Tatar, Volkan Yurdadoğ, Türkiye’de Mali Politika Aracı Olarak Teşvik Politikaları, **Pamukkale .Ü.S.B.E.Dergisi**, Sayı 27,2017,s:156.

Vergisel teşvikler günümüzde, birçok ülke tarafından mali beklentileri doğrultusunda oluşturulan makroekonomik hedefleri gerçekleştirebilmek adına, vergi yasalarında düzenlemeler gerçekleştirilerek seçilmiş üretim birimlerine ya da yatırımlara uygulanan vergi indirimleri, çeşitli vergisel oran farklılıkları ya da ayrıcalıklı durumlar tanımak suretiyle uygulanmaktadır. Bu bağlamda bölgesel ve sektör bazı yatırımların arttırılması hususunda hedef, ülke içi katma değerli ürün ve üretim alanlarının geliştirilmesi, yeni teknoloji alanlarında ki buluşların değerlendirilmesi ve araştırma geliştirme faaliyetlerinin cazibesinin arttırılmasıdır. Bunun yanında sektörler arasında ve bölgesel bazda teknoloji transferinin sağlanması amacıyla da ülkeler birçok vergisel teşvik aracından faydalanmaktadır.⁸

Teşviklerin amacı ve uygulanış şekli ülkelerin benimsedikleri ekonomik politikalara ve kalkınmışlık seviyelerine göre farklılaşabilmektedir. Teşvikler belirli ekonomik ihtiyaçlar ekseninde şekillendiğinden dolayı gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında da teşviklerin yöneldiği alanlar farklılaşabilmektedir. Örneğin: ekonomik yönden kalkınmış ülkeler, rekabet üstünlüklerini kaybetmemek, teknolojik anlamda daha iyi seviyelere ulaşabilmek, zararlı sermaye hareketlerinin kötü etkilerinden korunmak, bölgesel gelişmişlik farkları sorunlarına çözüm bulabilmek, planlar dâhilindeki sektörleri desteklemek ve işsizliği asgari seviyede tutmak için teşvik tedbirlerine başvurmaktadırlar. Buna karşın gelişmekte olan ülkeler ise henüz ekonomik anlamda yapısal sorunlarını gidermeyi amaçlamaktadırlar. Dolayısıyla gelişme yolunda ilerleyen ülkelerde uygulanan vergisel teşviklerin amacı, sanayileşmeyi ve ekonomik kalkınmayı sağlamak, uluslararası alanlarda rekabet gücü kazanmak, üretim alanlarında verimlilik artışı sağlamak, istihdam imkânları yaratmak, geri kalmış bölgeleri kalkındırmak amacıyla teknoloji transferi olanaklarını geliştirmek, ihracatı arttırmak ve yabancı sermaye yatırımlarının cazibesinin arttırılmasıdır.⁹

---

⁸ Benk, Serkan, “Vergisel Teşvikler Ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Kasım, Sayı: 206, 2005, ss:137-141.

⁹ Yavan Nuri **Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi Türkiye Örneği** Ankara 2011 s:30-31.

1.1.2. Vergisel Teşvikler ve Maliye Politikaları İlişkisi

Vergi ve teşvik yasaları belli amaçlar doğrultusunda oluşturulan maliye politikalarının bir ürünü olduğundan, uygulanan maliye politikaları ile ilişkisi önem arz etmektedir. Bu açıdan bakıldığında maliye politikaları hükümetlerin çeşitli amaçlar ile planladıkları ekonomik hedeflere varmak maksadıyla kamu gelirleri ve harcamaları üzerinde vergisel düzenlemeler aracılığıyla yaptıkları değişiklikler olarak tanımlanabilir. Ayrıca maliye politikası, sosyal açıdan tüm toplumun refahını amaçlayan iktisat politikalarının bir parçası olduğundan fiyatlar genel seviyesinin makul ölçülerde tutulması, ekonomik büyümenin ve genişlemenin teşvik edilmesinin yanında gelir dağılımı adaletsizliklerinin veya orantısızlıklarının çözülmesi gibi değişik makro ekonomik amaçları da bulunmaktadır.¹⁰

Ancak geçmişte uygulanan vergisel politikalar ile günümüzde uygulanan vergisel politikalar, amaçları ve araçları yönünden farklılık arz etmektedir. Bu çerçevede kamusal ihtiyaçlar ve devletin görevleri konusunda yaşanan gelişmeler neticesinde kurgulanan maliye politikaları, verginin, bugünkü tanımını ve amacını belli ölçüde değiştirmiştir. Örneğin;18.yy’da Klasik Maliyeciler önderliğinde ileri sürülen görüşlere göre kamusal ihtiyaçların karşılanması konusunda devletin yetkileri kısıtlı olarak tanımlanmış ve devletin, ekonomik faaliyetlere girişmesine, bu konularda görev olarak ekonomik olaylarda etkin rol oynayarak baskı unsuru haline gelmesine karşı çıkmıştır. Bu görüşe göre “devlet iç ve dış güvenlik, adalet ve diplomasi gibi temel görevlerini yerine getirmek için kamusal finansman ihtiyacı konusunda vergi gelirlerine başvurmalı, iktisadi ve sosyal hayata müdahale etmemelidir” denilerek devletin yetkileri olabildiğince sınırlandırılmıştır. Bu konuda farklı düşüncelere değinilecek olursa; Klasik İktisat Okulunun öncüsü olan Adam Smith ‘tarafından savunulan düşünceye göre: iktisadi hayatta doğal bir düzen vardır. “*Herkes kendi çıkarını yükseltmeye çabalarken aynı zamanda toplumsal faydanın da yüksek yükselmesine hizmet eder. Bu doğal düzenin iktisadi sistemde sağladığı ahengi bozmamak için devlet müdahalesi himayeci nitelikte olmamalıdır. Çünkü müdahalecilik doğal düzeni bozucu bir etki yaratır ve bunun yanında himayecilik ise kaçakçılığı teşvik etmek suretiyle*

¹⁰ İbrahim Yumuşak, Ülkemizde Maliye Politikası Etkinlikle Uygulanabiliyor mu?, **Vergi Dünyası**, Sayı, 331 Mart 2009,s:1.

gümrük gelirlerini azaltır.'' denilmek suretiyle devletin ekonomiye olan müdahalesinin asgari seviyede kalmasının doğru olacağı vurgulanmıştır. Bu görüş zaman içerisinde çeşitli olaylar neticesinde değişmiş ve farklı düşünürlerin de fikirleri çerçevesinde savunucuları tarafından çeşitli yönlerde şekillenmiştir.¹¹

Devletlerin klasik görevlerinden ziyade sosyal refahı artırma konusundaki yükümlülükleri, ''1930 Büyük Ekonomik Buhran ''sonrası, modern maliye görüşü ile birlikte değişmiş ve devletlerin, görev ve yetkileri bu konuda genişlemeye başlamıştır.

Ünlü iktisatçı J.Maynard Keynes'in ileri sürdüğü fikirler ve taraftarlarının katkıları vesilesiyle çağdaş maliye kuramı geliştirilmiş ve devlet Klasik maliye anlayışının aksine ekonomik düzene müdahale eden ve etmesi gereken bir güç olarak tanımlanmıştır.

Günümüzde geline nokta vergilendirmenin nihai amacı ise hükümetlerin hazırladıkları ekonomi planları doğrultusunda belli giderleri finanse etmek için gelir elde etmenin yanında iktisadi kalkınmanın sağlanarak sosyal refahı arttırmaktır.¹²

Bu yaklaşımın öncüsü olan düşünce temellerine değinilecek olursa; Modern Maliye (Keynesyen) ekolünün taraftarlarına göre devletin ekonomik hayata müdahale etmesi gerekmektedir. Bu görüş, ekonominin kendi halinde, tam istihdam koşullarını gerçekleştiremeyeceğini ileri sürerek bu sorununun çözümü için belli başlı bazı müdahale mekanizmalarının gerekliliğinden de bahsetmiştir. Keynes'e göre bu müdahaleyi, koşulları oluşturarak yapacak olan kurum devlettir. Devletin, bu ortamı yaratabilmesi ise dolaylı şekilde temin edilen teşvikler ya da bütçe harcamaları ile koşulları değiştirme şeklinde olmalıdır. Buna ilave olarak da faiz hadlerini ayarlayarak firmaları, yüksek yatırım yapmaları konusunda teşvik etme, hatta yeri geldiğinde devlet eliyle ucuz kredi veya finansman olanakları sağlama ve nihayet belli yatırımları devletin kendi eliyle gerçekleştirmesi gibi müdahale araçlarını kullanmalıdır.¹³

Günümüzde devletler bu konudaki uygulamalarını maliye politikası uzmanları aracılığı ile ürettikleri para ve maliye politikalarında öngördükleri hedefler doğrultusunda bazı sektörlere vergisel avantajlar sağlayarak ya da gelecek ekonomik

¹¹ Şerafettin, Aksoy, **Kamu Maliyesi**, Filiz Kitabevi, Bursa 3. Basım – 1998 ss:29-31.

¹² Duanjie Chen, **Paper for Workshop on Tax Incentives and Base Protection**, New York, 23-24, April 2015, The Framework for Assessing Tax Incentives: A Cost-Benefit Analysis Approach Research Fellow, **School of Public Policy**, University of Calgary,s:1.

¹³ Gencay Şaylan, **Değişim, Küreselleşme Ve Devletin Yeni İşlevi**, İmge Kitabevi, Şubat, 2.Baskı, Ankara, 2003,s:97.

planları doğrultusunda çeşitli vergisel düzenlemeleri hayata geçirerek gerçekleştirmektedirler.

1.1.3. Vergisel Teşvikler ve Vergi Politikaları İlişkisi

Devletler yatırımların ve tasarrufların yönünü vergisel düzenlemeler aracılığı belirlemede vergi yasaları çerçevesinde teşvik, istisna, muafiyet mekanizmalarından faydalanmaktadır.

Modern maliye görüşü önderliğinde hız kazanan bu anlayış ile devletler, vergi gelirleri aracılığı ile elde ettikleri finansman kaynaklarını sosyal devlet anlayışı ve bütçe ilkeleri gereği, çeşitli vergisel teşvik politikaları oluşturmak suretiyle ekonomik hayatın belli ölçüde yönlendirilmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla devletler bu doğrultuda oluşturdukları iktisadi amaçlar dâhilinde verdiği çeşitli yardımlar, vergi önlemleri ve diğer mali bir takım teşvikler sayesinde kamu ekonomisinin yanında özel ekonomiyi de şekillendirme görevi üstlenmişlerdir.¹⁴

Devletin gücü ve büyüklüğü düşünüldüğünde, ekonomide yaratacağı etkinin boyutlarının tahmin edilmesi gerekmektedir. Bu sebeple uygulanan, vergisel teşviklerin çeşitleri ve uygulanacakları sektörlerin seçiminde genel ekonomik durumun iyi tahlil edilmesi ve gelecekte yaratacağı etkilerin iyi irdelenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla maliye politikalarının araçları içinde bulunan vergi politikaları devletlerin iktisadi hayatlarının devamı ve ülke refahının sağlanması açısından üretilen maliye politikaları çerçevesinde şekillenirken, uygulanan vergi ve teşvik mekanizmalarının istikrarlı olmalarının yanında, piyasalar konusunda da hassas dengeler kurması gerekmektedir. Ancak ülkemizde bu anlamda vergiye bakış açısının genellikle devletin gelir ihtiyacını sağlaması amacıyla vergi konulması ve değiştirilmesi olduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkelerin ise vergi politikaları, istikrarlı bir büyüme hızı, uygun bir istihdam düzeyi, ödemeler dengesinin sağlanması ve gelirin belli bir ölçüde tekrardan dağılımı ilkeleri çerçevesinde oluşturdukları bilinen gerçekler arasındadır.¹⁵

Ekonomik anlamda piyasaya devlet tarafından müdahale edilmesi öteden beri bazı görüşlere göre eleştiri konusu, bazı görüşlere göre ise de zorunluluk olarak

¹⁴ Şerafettin, Aksoy, **Kamu Maliyesi**, Filiz Kitapevi, Bursa 3. Basım – 1998 ss:57-58.

¹⁵ İsmail Türk, **Kamu Maliyesi**, Turhan Kitapevi, Ankara, 2010,ss:225-232.

algılanmıştır. Ayrıca yapılan müdahalenin amacı ve etkinliği de ayrı bir tartışma konusu olmuştur. Dolayısıyla çağımız sosyal devlet anlayışı gereği devletin üstlendiği görevler neticesinde toplam üretim ve yatırım hacminin belirlenen hedefler düzeyinde tutulması, gelecek ekonomik istikrar planlarının önemli bir unsuru olduğundan devletler, yapmak istedikleri amaçlar doğrultusunda belli sektörleri vergisel anlamda teşvik ederek büyümelerini sağlamak ve bu yolla piyasanın koşullarının hedefler doğrultusunda yönlendirilmesini amaçlamaktadır.

Bunun yanında devlet bütçeleri de bu bağlamda hukuki bir metinden ziyade maliye politikası unsurlarını içermesi sebebiyle kamu ekonomisine yön veren araçlardan birisini oluşturmaktadır.¹⁶ Dolayısıyla maliye politikasının uygulayıcıları, yatırımların ve tasarrufların yönünü ekonomik hedefler doğrultusunda bütçeler aracılığıyla da değiştirmeye çalışmaktadır. Bu sayede toplam üretim ve yatırım hacmini arttırmayı ve uyguladıkları vergisel politikalar sayesinde hedefledikleri ekonomik refah seviyesine ulaşmayı amaçlamaktadırlar.

Diğer taraftan temel ekonomik hedeflere ulaşabilmek için rasyonel ve etkin bir vergi sisteminin uygulanması en az politikalar kadar önemlidir. Çünkü bütçe harcamalarının karşılanması için kullanılan bütçe gelirleri devlet tarafından çok çeşitli kaynaklardan sağlanabilir. Ancak vergi, devlet tarafından egemenlik gücüne dayanılarak, mali veya sosyal amaçlarla yükümlülerden mali güçlerine göre bireysel karşılığı olmaksızın ve hukuki cebir altında alındığından dolayı uygulanacak vergi politikaları ile alınacak vergi oranları veya alınmasından vazgeçilen vergi miktarları, devletlerin bütçelerinin yanı sıra toplumu oluşturan bireylerin bütçelerine de bazı cebri sorumluluklar yüklemektedir.¹⁷

Bunun yanında bütçenin fonksiyonları, toplumsal gelişmelere, devlet anlayışındaki mali düşünce değişimlerine göre zaman içinde genişlemektedir.¹⁸ Bütçe gelirlerinin toplamı ile her bir gelir türünün yapısı maliye politikasının amaçları göz önüne alınarak devlet tarafından belirlenmektedir. Günümüzde belli temeller üzerine şekillenen maliye politikaları globalleşen dünya ekonomisine uyum konusunda gelişimini hala sürdürmektedir. Bunun yanında devletler, gerek vergi ve teşvik

¹⁶ İbrahim Yumuşak, Ülkemizde Maliye Politikası Etkinlikle Uygulanabiliyor mu? **Vergi Dünyası** sayı 331, Mart, 2019,s:1.

¹⁷ Mehmet, Tosuner ve Zeynep Arıkan, **Vergi Usul Hukuku**, Kanyılmaz Matbaası,İzmir, 2012,s:16.

¹⁸ Kamil Tuğen, **Devlet Bütçesi**, İlkem Matbaa, İzmir, 2011s:2.

politikaları üreterek, gerekse bütçe fonksiyonlarında bu doğrultuda düzenlemeler yaparak toplam üretim ve yatırım hacmini arttırmayı ve uyguladıkları vergisel teşvik politikaları ile de ekonomide katma değer yaratan ürünlerin üretim alanlarının geliştirilmesini sağlamayı amaçlamaktadırlar. Buna ilave olarak devletin, en önemli ekonomik fonksiyonlarından biri de kaynak kullanımında etkinliğin sağlanmasıdır. Başka bir deyişle, var olan üretim faktörlerinin gerçekçi bir biçimde ve en geniş ölçüde toplumsal ihtiyaçları karşılayacak şekilde kullanılması, kaynak kullanımındaki etkinliği ifade etmektedir. Dolayısıyla vergi politikalarının, devletlerin iktisadi hayatlarının devamı ve ülke refahının tesisi açısından önemli olduğu kadar etkin bir kaynak yönetimine de sahip olması ve ekonomik istikrar üzerinde olumlu etkilerinin de olması beklenmektedir.¹⁹

Diğer taraftan vergi politikalarının vergi adaletinin tesis edilmesinin yanında dünya piyasalarına uyumlaşması açısından uygulanacak vergi yasalarının da uluslararası vergi yasalarına uyumlu olması ve evrensel ilkeler çerçevesinde oluşturulmuş olan hukuki temellere dayanması da önem arz etmektedir. Etkin bir vergi sisteminin kurulmasında başlangıç noktası ise belli temel ilkeler çerçevesinde oluşturulacak bir vergi sisteminin varlığıdır.

İktisat ilminin öncülerinden Adam Smith "Milletlerin Zenginliği" adlı kitabında vergileme ilkelerinden bahsetmiş olup bunlar yıllarca vergilemenin vazgeçilmez kuralları olarak kabul edilmiştir. Bu vergileme prensipleri halen günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Adam Smith kitabında *"Her devletin vatandaşları, devlet harcamalarına mümkün olduğu kadar, vergi ödeme güçleri göz önünde tutularak, yani devletin korunması altında elde ettikleri gelirle orantılı olarak katkıda bulunmalıdır."* demektedir. Bu ilkeler bağlamında ülkemizde de oluşturulacak vergisel politikaların iç ve dış piyasalar konusunda hassas dengeler kurma, yurt içi ve yurt dışı sahalarda ticaret yapan firmalar arasındaki rekabet eşitsizliğini giderecek ölçüde etkin, aynı zamanda ülkenin sermaye birikiminin arttırılması hususunda faydalı olması gerekmektedir.²⁰

---

¹⁹ Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici, **Kamu Ekonomisi**, Birleşik Matbaa, İzmir, 2009,s:141.

²⁰ Yıldırım Genç ve Recep Yaşar, Vergilemede Adalet ve Etkinlik İlişkisi, **Vergi Dünyası**, Sayı 338, Ekim, 2009,s:36.

1.1.4. Teşvik Türleri

Teşvik araçları bakımından farklı sınıflandırmalar yapılmakla beraber UNCTAD, 2004 raporuna göre 3 temel teşvik aracı bulunmaktadır. Bunlar: Finansal Açıdan Verilen Teşvikler, Vergisel (Mali) Açıdan Verilen Teşvikler, Diğer Farklı Türden Teşvikler olarak sayılabilir. Bu teşvik türlerinin detaylarına ve kullanıldıkları alanlara aşağıda değinilmiştir.²¹

1.1.4.1. Finansal Açıdan Verilen Teşvikler

Yatırımcılara devlet eliyle geri ödenmek şartıyla kullandırılan çok uygun faizli krediler veya geri ödeme şartı bulunmaksızın sağlanan hibe, bağış ve nakdi yardımlar şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu teşvikler günümüzde dış ticaretin geliştirilmesi ve firmaların dış rekabet gücünün artırılması amacıyla tercih edilmekte olup, devlet tarafından desteklenmesi öngörülen sektörlerle yasalar kapsamında uygulanan kredi garantilerini, sermaye desteklerini ve ayrıcalıklı risk sigortalarını kapsamaktadır. Aşağıdaki tabloda bu tür finansal teşviklerin detayları yer almaktadır.

Tablo 1: Finansal Teşvik Türleri

Teşvik Araçları	Teşvik Türleri
1- Finansal /Nakdi Teşvikler.	Karşılıksız • Hibeler • Primler Karşılıklı • Uygun koşullu krediler (düşük faizli, uzun vadeli) Garanti ve Kefaletler • Kredi garantileri • Yüksek risk taşıyan projelere kamu kaynaklı risk sermayesi katılımı • Ekonomik ve ticari riskleri kapsayan ayrıcalıklı kamu sigortası (devalüasyon, politik karmaşa vb.)

Kaynak: YAVAN Nuri **Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi Türkiye Örneği**, Ankara 2011 s:35

²¹ UNCTAD, (2004) **World Investment Report 2004:** Transnational Corporations and Competitiveness, United Nations Publications, New York,ss:6-7.

1.1.4.2. Vergisel (Mali) Açıdan Verilen Teşvikler

Devletin gerçek anlamda ödemede bulunmadığı yalnızca almaktan vazgeçtiği vergiler yani muafiyet veya istisnalardan oluşan bu teşvik türleri, genelde devletin toplamakta olduğu verginin tamamından feragat etmesi veya bir kısmına indirim uygulaması suretiyle uygulanmaktadır. Belli üretim alanlarının desteklenmesi amacıyla uygulanan teşvikler vergi indirimlerini, üretimde kullanılan makine teçhizatların yıpranma paylarının oranlarının değiştirilmesini, yurtiçi ve yurtdışı satışlar kapsamında ödenen katma değer vergisinin belli oranlarda mahsubunu, gümrük vergisi oranlarının farklılaştırılmasını ve bazı yatırımların vergi dışı bırakılarak geliştirilmesini kapsamaktadır. Bu konuda devletin bütçesinden bir harcama gerçekleşmemekte ancak devlet gelirlerinde vazgeçilen vergi miktarında bir azalma meydana gelmektedir. Kamu tarafından belirlenen bazı sektörlere uygulanan bu tür vergisel teşvikler aşağıdaki tabloda ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 2: Vergisel Teşvik Türleri

Teşvik Araçları	Teşvik Türleri
2. Mali/Vergisel Teşvikler	Gelir Kurumlar Vergisi Teşvikleri
	Düşük oranlı gelir ve kurumlar vergisi
	Vergi muafiyeti
	Zarar mahsubu
	Hızlandırılmış amortisman
	Yatırım indirimi
	Bazı harcamaların vergiden düşülmesi (sosyal güvenlik katkısı, istihdamla ilgili harcamalar, tanıtım ve pazarlama, sağlık harcamaları vb
	Vergi Kredisi (finansman fonu)
	KDV Teşvikleri
	Sermaye mallarına KDV istisnası
	Gelişmemiş bölgelere/veya bazı ürünler düşük KDV oranı
	Gümrük Vergisi Teşvikleri
	Makine-teçhizat, hammadde, parçave yedek parça gibi sermaye mallarına gümrük muafiyeti
	Gümrük vergisi iadesi

Kaynak: YAVAN Nuri Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi Türkiye Örneği Ankara 2011 s:35

Özünde dış ticaretin desteklenmesi ve malların içinde önemli bir maliyet unsuru olarak yer alan verginin indirilmesi suretiyle vergi yükünün hafifletilmesi amacıyla uygulanmakta olan bu tür teşvikler, katma değerli malların üretiminin artırılması ve teknoloji yoğun üretim alanlarının desteklenerek, yatırım olanaklarının genişletilmesi hususunda girişimcileri teşvik etmek amacıyla da yaygın olarak kullanılmaktadır.

1.1.4.3. Diğer Farklı Türden Teşvikler

Üretim ve yatırımların geliştirilmesi açısından farklı şekillerde uygulanan teşvikler bu kategoride sayılmaktadır. Bu tür teşvikler, genelde yatırım için arazi tahsis ve büyük sermaye gerektiren altyapı yatırımlarının devlet tarafından üstlenilmesi suretiyle gerçekleştirilmektedir. Bunun yanında (OGSB) organize sanayi bölgelerinin kurulması hususunda devletin gerekli yatırımları gerçekleştirilmesi veya belirli (SB) serbest ticaret bölgelerinin geliştirilmesi açısından verilen enerji ve destek hizmetlerinin karşılanması konularını içermekte olup, devlet tarafından bazı projelerin desteklenmesini de kapsamına almaktadır. Aşağıdaki tabloda devlet tarafından verilen bu destekler ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

Tablo 3: Diğer Teşvik Türleri

Teşvik Araçları	Teşvik Türleri
3. Diğer Teşvikler	Aynı Teşvikler
	Arsa arazi tahsis
	Bina temini
	Diğer Bazı Teşvikler
	Alt yapı hazırlanması
	Ucuz enerji desteği
	Ayrıcalıklı kamusal anlaşmalar
	Yatırım öncesi hizmetler; finansman kaynakları, yatırım projesi hazırlama ve yönetme, Pazar araştırması, hammadde ve altyapı durumu, üretim projesi ve pazarlama teknikleri, eğitim, know-how veya kalite kontrol geliştirme teknikleri ile ilgili yardımlar.

Kaynak: YAVAN Nuri Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi Türkiye Örneği, Ankara 2011 s:35

1.1.5. Vergisel Teşviklerin Amaçları ve Uygulama Alanları

Devletler tarafından uygulanan vergi politikalarının amaçları arasında vergi toplamının yanında iktisadi kalkınmanın sağlanabilmesi açısından üretim ve yatırım kararlarının vergisel teşvik politikaları ile şekillendirilmesi de, maliye politikasının bir aracı olarak hükümetler tarafından vazgeçilmez unsurlar olarak görülmüştür. Ancak vergi, mükelleflerin gelir, servet ya da harcamaları üzerinden alındığından dolayı alacakları ekonomik kararları etkilediğinden vergilendirmenin usulü, tekniği, prensiplerine ve hukukuna dikkat edilmesi hususu her zaman önem arz etmiştir. Zira vergisel politikalar neticesinde kurgulanan ve geniş ekonomik kitlelere hitap eden vergisel teşvik yasaları bazı sakıncaları da bünyesinde barındırabilmektedir. Çünkü vergi belirli ekonomik faaliyetleri teşvik ederek genişletebilirken, belirli ekonomik faaliyetleri de gücendirerek daraltabilme kabiliyetine sahiptir. Bu sebeple oluşturulan maliye politikaları içerisinde vergisel teşviklerin kullanım alanları ve önemi gün geçtikçe artar hale gelmiştir.²²

1.1.5.1. Amaçları Bakımından Vergisel Teşvik Türleri

Temel anlamda vergisel teşvikler, girişimcilerin belli projeler çerçevesinde veya sektörler arasında tercih yapmalarını sağlamak amacıyla yatırım kararlarını etkileyen ve yatırımlarının yönünü uygulanacak maliye politikaları ekseninde değiştirmeyi amaçlayan unsurlardır. Bu sayede amaçlanan ana unsur girişimcilerin üzerlerindeki vergi yükünü azaltarak yatırımların, devlet veya ekonomi için daha verimli olduğu düşünülen sektörlerle kaydırılmasının ve yatırım yapma güdüsünün teşvik edilmesidir. Teşvik uygulamaları genellikle sermaye, emek, yatırım sahalarının seçilmesi ve dış ticaret desteklerinden oluşmaktadır. Bu amaçla vergi yasalarında muafiyet, istisna konuları devletçe desteklenen sektörler lehine genişletilmekte ve belli sektörler diğer sektörlerle göre vergisel anlamda daha avantajlı konuma getirilmektedir. Dolayısıyla vergisel düzenlemelerin yönü bu alanlarda çalışan firmaların desteklenmesi veya ilgili sektörlerin desteklenmesi hususunda değiştirilmektedir. Bir yönü ile vergi adaletini

---

²² İsmail Türk, **Kamu Maliyesi**, Turhan kitapevi Ankara, 2010 s.112.

bozucu etki yaratmasına rağmen bir yönüyle katma değer yaratan ürünlerin üretim ve yatırımlarını desteklemesi açısından değerlendirildiğinde doğru sektörlerde uygulanan vergisel teşviklerin, üretim ve yatırımların geliştirilmesini teşvik ettiği söylenebilmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda uygulanan vergisel teşviklerin kullanılış amaçlarına göre türleri ve uygulandıkları vergi çeşitleri ise aşağıdaki tabloda ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

Tablo 4: Vergisel Teşvik Türleri ve Uygulanma Alanları

TEŞVİK TÜRÜ	UYGULANIŞ ŞEKLİ
Kâra dayalı mali teşvikler:	Kurumlar vergisinin veya kazançlardan alınan verginin indirilmesi ve vergi tatilini içeren teşviktir
Sermaye ve yatırıma dayalı mali teşvikler:	Hızlandırılmış amortisman, yatırım ve yeniden-yatırım indirimi şeklindedir
Emeğe dayalı mali teşvikler:	Sosyal güvenlik katkısının azaltılması ile işçi sayısı ve emekle ilgili harcamalara dayalı kazançlardan yapılan vergisel indirim şeklindedir.
Satışa dayalı mali teşvikler:	Toplam satışlara dayalı kurumlar vergisinin indirilmesidir.
İthalata dayalı mali teşvikler:	Üretim süreciyle ilgili girdiler, aksamlar, hammadde veya teçhizat ile sermaye mallarında gümrük muafiyeti ile ithal mallara vergi indirimi şeklindedir
İhracata dayalı mali teşvikler:	İhracat vergisi, gümrük vergisi iadesi, ihracat gelirinde vergi indirimi, üretilmiş veya döviz yolu ile kazanılmış gelir için vergi indirimi, ihracat performansını arttırmak için iç satışlarda vergi indirimi, ihracatta gelir vergisi indirimi, ihracatta denizaşırı giderleri azaltmak ve yatırım indirimi sağlamak şeklindedir.
Diğer özel harcamalara dayalı mali teşvikler:	Pazarlama veya promosyon gibi faaliyetler için yapılan harcamalar için gelir vergisi indirimi uygulamaları içerir.
Katma değere dayalı mali teşvikler:	Gelir vergisi indirimi veya çıktının içeriğine dayalı krediler ile değer kazançlarında gelir vergisi indirimi şeklinde uygulanır
Ülke dışı mali teşvikler:	Ülke dışında faaliyet gösterenler için vergi indirimi sağlanması şeklindedir

Kaynak: Nuri Yavan, *Teşviklerin Sektörel Ve Bölgesel Analizi*, Türkiye Örneği. Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, 2011, s. 36-37.

1.1.5.2. Vergisel Teşviklerin Amaç ve Kapsam Bakımından Vergi Muafiyet ve İstisnalarından Farkı

Vergi teşvikleri, çeşitli şekillerde uygulanmakta olup uygulanış şekillerine göre farklı amaçları bulunabilmektedir. Bu sebeple tercihen firmaların durumlarına, konumlarına ihtiyaçlarına göre de yatırım kararları üzerinde olumlu veya olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bunun yanında vergi yasaları, bünyesinde istisna ve muafiyetleri de barındırmaktadırlar. Vergisel teşviklerin uygulanış şekilleri ise ülke içi veya dışı ekonomik şartlara göre değişim gösterebilmektedir. Kimi sektörlerde karın düşük oranlı vergilendirilmesi veya vergi dışı bırakılması, bazı sektörlerin farklı oranlarda vergilendirilmesi veya vergi tatilleri gibi vergisel düzenlemelerden yararlanılması yöntemi tercih edilmektedir.²³

Teşvik politikalarının temel amacı, tasarrufların tüketimden ziyade yatırımlara aktarılması sayesinde belli üretim birimlerinin kalkındırılmasıdır. Ancak teşvik politikaları, doğası gereği bir yönüyle de tasarrufların aktarılacağı yatırımların devletin kararları doğrultusunda belirlenmesidir. Bu sebep ile her tür yatırım teşebbüsü teşvik olanağından faydalanamamaktadır. Bu konu ise tercihleri yönlendirmesi konusunda çoğu zaman teşvik politikalarına getirilen eleştirilerin başında gelmektedir. Vergi teşvikleri, genel vergi yapısından birçok yönüyle ayrılan tercihli vergi yaklaşımları olduğundan sadece seçilmiş bir vergi mükellefi grubunu hedef almaktadır. Bu sayede düşük bir vergi oranından daha yüksek bir vergi indirimine kadar değişen geniş bir vergi hükmü iş kollarına, milliyetlerine, yatırım veya istihdam boyutlarına ve iş yerleşim yerlerine bakılmaksızın tüm vergi mükellefleri için mevcut olduğunda, o bir vergi teşviki olmaktan çıkarak, genel vergi yapısının bütüncül bir ögesi haline dönüşmektedir.²⁴

Vergi yasalarının hedefler doğrultusunda düzenlenmesi şeklinde uygulanan teşvik politikaları, temelinde devletin sosyal amaçlı desteklerinden ziyade ekonomik amaçlarına daha fazla hizmet etmektedir. Dolayısıyla vergisel muafiyetler ve istisnalar

²³ Hasan Aykın, “Uluslararası Ampirik Çalışmalar Işığında Vergi Teşviklerinin Etkinliği”, **Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 160, Nisan, 1-5 2006, <http://www.yaklasim.com/mev-zuat/dergi/makaleler/2006047950-.htm> (Erişim Tarihi 12.06.2019).

²⁴ Duanjie Chen, **Paper for Workshop on Tax Incentives and Base Protection**, New York, 23-24, April 2015, The Framework for Assessing Tax Incentives: A Cost-Benefit Analysis Approach Research Fellow, **School of Public Policy**, University of Calgary, s:1.

amaçları bakımından teşvik kavramından bazı yönleriyle ayrılmaktadır. Bunun yanında vergisel teşvikler kullanım alanı itibari ile de muafiyet ve istisnalardan ayrı bir yapıya sahiptirler. Çünkü muafiyet ve istisnalar gelir unsurunun büyüklüğünden ziyade hizmet ettiği sosyal amaç üzerinde odaklanmaktayken, vergisel teşvikler genel itibari ile büyük yatırımlara ve büyük gelir gruplarına hitap etmektedir. Bu sebeple de vergisel muafiyet ve istisnalar hitap ettikleri geniş kitleler açısından kapsayıcı olarak ve vergi tabanını kavrama konusunda da vergisel teşviklerden daha geniş yer tutmaktadır.

İçerikleri açısından bakıldığında ise vergisel teşvikler; gelir ve kurumlar vergisi oranlarının sıfıra indirilmesinden başlayarak belli tutarlardaki yatırımlara özel oranlar uygulanmasına kadar geniş olanaklar dâhilinde uygulanan indirimlere kadar uzanan geniş bir yelpazede desteklenmektedir. Bunun yanında özel oranlı yıpranma payı uygulamaları, gerçekleştirilen yatırımların sermaye oranları nispetinde vergi indirimi, , ihracat olanaklarının geliştirilmesi amacıyla uygulanan özel oranlı krediler ve risk sigortası, yurtdışına yapılan satışlarda verginin belli bir nispetinin geri iadesi, indirimli navlun, bedelsiz tahsis edilen arazi, arsa ve ekipman destekleri, faizi düşük kredi imkanları, özel reeskont uygulamaları ve özel oluşturulmuş ekonomik bölge ve sahalarda uygulanan gümrük imtiyazları, araştırma geliştirme giderleri konusunda destekler vb. kolaylıklar gibi belirli alanlarda kullanılmaktadırlar.²⁵

Ancak vergi muafiyetleri ve istisnaları vergisel teşviklerden daha geniş kapsamlı alanlarda işlerlik göstermektedirler. Örneğin vergi adaletinin sağlanması bakımından objektif ve subjektif vergi ayrımında az gelirlilerden, çok gelirlilere göre daha az vergi alınması, vergisel muafiyet ve istisnalar aracılığı ile bu kesimin belli konularda vergi dışı bırakılması suretiyle yapılmaktadır. Burada amaç az gelirli vatandaşların daha az gelir sahibi olması konusunda teşvik etmek değil, az gelirlinin şahsi özelliklerine uygun olarak gelirindeki azalmanın telafi edilmesidir. Ayrıca vergi kanunlarımızda bulunan istisnalar, mükellefin ailevi durumunu, ödeme gücünü ve diğer çeşitli unsurlarını da (asgari geçim indirimi, sakatlık indirimi gibi) göz önüne alarak vergi yükümlülüklerinin adaletli bir şekilde uygulanmasını temin etmektedirler. Dolayısıyla teşvikler konusunda yapılan eleştirilere tezat olarak vergi muafiyet ve

---

²⁵ Ahmet Incekara, **Türkiye’de Teşvik Sistemi: Genel Değerlendirme**. İstanbul Ticaret Odası, 1995, Alper Karakurt, Küresel Kriz Ortamında Yatırım Teşvikleri, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 2010, ss:143-163. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/1347/15607.pdf> (Erişim Tarihi:02.04.2019).

istisnaları, sektör ayrımcılığı yaparak vergi adaletini bozmak veya tercihleri yönlendirmek yerine vergi adaletini bir ölçüde sağlamak konusunda da vergisel teşviklerden ayrılmaktadır. Diğer taraftan toplam üretim ve yatırım düzeyinin ülke çıkarları doğrultusunda yönlendirilmesi ve arttırılması hususunda vergisel teşviklerin kullanılmasının gerekliliği yadsınamaz bir olgudur.

1.2. KATMA DEĞER YARATAN ÜRETİM VE YATIRIMLARIN ÖZENDİRİLMESİNE YÖNELİK VERGİSEL TEŞVİKLER

Tüm dünyada uygulanan teşvik tedbirlerine bakıldığında, yatırımların özendirilmesinde kullanılan teşvik araçlarının zaman içinde geliştirildiği gözlemlenmektedir. Buna ilave olarak bu tedbirlerin ekonomik sorunların çözümünün yanında çok değişik alanlarda da işlerlik gösterdiği de görülmektedir.²⁶

1.2.1. Katma Değer Yaratan Ürün Kavramı

Dünya ekonomisinin hızla küreselleşmesi ve liberalleşmesi neticesinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler sanayi ve ticaret olanaklarının dünyaya adaptasyonunu sağlamak ve uluslararası pazara girişini kolaylaştırmak amacıyla uyguladıkları vergisel teşviklerin yönünü katma değer yaratan ürünler lehine çevirmişlerdir. Bu amaçla bu alanlarda yatırım yapan girişimcileri desteklemek amacıyla bu ürünlerin girdi maliyetlerini düşürmek ve üretim tesislerini vergisel teşvikler yoluyla desteklemek konusunda çalışmalarını hızlandırmışlardır. Diğer taraftan ileri teknoloji kullanımının ürünler üzerinde katma değer yarattığı da bilinen gerçekler arasındadır. Bu konuda bazı ülkeler bilim ve teknoloji alanındaki bu gelişmeleri çok ciddi bir şekilde takip ederek, maliye politikalarının yönünü katma değer yaratan üretim alanlarının desteklenmesi konusunda revize etmişlerdir. Bu kapsamda araştırma geliştirme faaliyetlerine ayrılan giderlerin teşvikler yoluyla desteklenmesi, tasarım faaliyetlerinin özendirilmesi seçilen yöntemler arasındadır.

---

²⁶ Yavan, s. 38.

1.2.1.1. Değer Tanımı

Değerin tanımlanması iktisat biliminde tartışmalı konulardan biri olup genel anlamda bir mala verilen kıymete veya öneme denilmektedir. Bunun yanında malın sağladığı fayda kadar malın miktarının çokluğu veya azlığı ve malın kalitesiyle de ilişkili bir kavramdır. Klasik iktisatçılar mal veya hizmetin kıymetini harcanan emekle ilişkilendirirken, Ricardo tarafından ortaya atılan mübadele değeri ile birlikte fayda kavramı ortaya çıkmıştır. Buna müteakip Jevons, Menger ve Walras gibi Neo-Klasik iktisatçılar değer tanımıını “marjinal fayda” üzerinden piyasadaki değişim sürecinde görmüşlerdir. Değer konusunda tartışmalardan birisi, değerle fiyatın eş görülmesidir. Ancak fiyat ve değer farklılaşabilmekte, fiyat dışsal etkiler sebebiyle gerçek değerinden düşük veya yüksek bir seviyede oluşabilmektedir.²⁷

1.2.1.2. Katma Değer Kavramı

Bir mamulün katma değeri “satışa sunulan fiyatından o ürünü tamamlamak için başkalarından satın alınan her şeyin düşürülmesinden sonra kalan bakiye” olarak tanımlanmıştır. Diğer bir ifade ile katma değer, çıktı ile girdi arasındaki farka işaret etmektedir.²⁸ Bu açıdan bakıldığında ürün girdileri içerisinde önemli bir maliyet unsuru olan verginin, katma değer hesaplamalarında dikkate alındığı görülmektedir. Bunun yanında toplam katma değer hesaplamaları ise milli hâsıla hesaplamaları dikkate alınarak yapılmaktadır. Milli gelir ise, bir ülkedeki bütün ekonomiyi oluşturan unsurların mal ve hizmet üretiminde oluşturdukları katma değerler toplamı olarak ifade edilmektedir.²⁹ Dolayısıyla katma değer ile milli gelir arasında doğrudan ilişki bulunmakta, yüksek katma değer yüksek gelir anlamına gelmektedir.³⁰

---

²⁷ Serkan Güneş, Abdullah Togay, Çiğdem Güneş, **Katma Değer ve Kalkınma Bağlamında Ürün Tasarımı**, Sanat Tarihi Dergisi. Aralık 2015 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/192631> ss:98-101.

²⁸ Adam M Brandenburger, Harborne W. STUART JR, **Value-Based Business Strategy**, Journal of Economics & Management Strategy, 1996, Cilt: 5, Sayı: 1, s.5-24.

²⁹ Herman E. Daly, **Beyond growth: the Economics of Sustainable Development**. Beacon Press, 1996.

³⁰ Güneş, Togay, Güneş, a.g.e. ss. 98-101.

1.2.2. Katma Değer Yaratan Üretim Faaliyetlerinin Desteklenmesinde Uygulanan Vergisel Teşvikler

Üretim faaliyetlerini katma değer oluşturan veya oluşturmayan olarak sınıflamak olanak dâhilindedir. Katma değer oluşturan faaliyetler üretilen malın değerini arttırmaktadırlar. Diğer bir ifade ile eğer bir faaliyet ürüne değer katıyorsa katma değerli bir faaliyet olarak tanımlanabilir. Yüksek katma değerli ürün, içeriğinde kıyaslanan ürüne nazaran yüksek katma değerli faaliyetleri barındıran ve dolayısıyla tüketiciye daha fazla fayda temin eden ürün olmasının yanında milli geliri daha çok artıran ürün olarak tanımlanabilmektedir.³¹

Dünyada yaygın olarak teknoloji ve bilimsel gelişmeler aracılığıyla tasarım ürünlerinin geliştirilmesinin ürünlere katma değer kattığı kabul edilmekte ve bu sektörler çeşitli vergisel teşviklerle desteklenmektedir. Katma değerli ürünlerin üretim ve yatırımlarının alanlarının geliştirilmesi yönünde atılan adımlar genelde proje yatırımları konusunda uygulanan vergisel teşvikler yoluyla sağlanmaktadır. Bu konuda uygulanan vergisel teşvikler çeşitli düzenlemeler çerçevesinde, hızlandırılmış amortisman uygulamaları veya doğrudan gider yazma, belli oranda bir zararın ileriki yıllara aktarılması gibi yöntemler tercihen faydalı görülmektedir. Ayrıca daha dar kapsamlı olarak uygulanan teşviklerde ithal edilen veya yurtiçinden alınan makine, donanım ve hammadde için indirimli tarife uygulanması ve vergi istisnaları getirmek yöntemi ile devletler vergi gelirlerinin belli bir kısmından vazgeçmektedir. Ancak devletler bazı dönemlerde ithalat olanaklarının sınırlandırıldığı bazı yatırım projelerini korumak amacıyla diğerlerine nazaran daha yüksek tarife uygulamak gibi daha geniş açılardan vergisel teşviklere başvurmaktadırlar.³²

Bunun yanında ise hükümetler, teknolojik gelişmelere ayak uydurabilmek adına araştırma-geliştirme olanaklarının verimli alanlarda işlerlik gösterebilmesi için çok çeşitli teşvik tedbirlerine başvurmaktadırlar. Dünya, geçmişten günümüze ekonomik anlamda farklılaşmış ve değişmiştir. Geçmiş dönemlerde ekonomide çok önemli yer tutan buhar gücü, motor gücü ve insan gücü yerine teknolojinin nimetlerinden

³¹ Güneş, Togay, Güneş, a.g.e. ss. 98-101.

³² Hasan Aykın, “Uluslararası Ampirik Çalışmalar Işığında Vergi Teşviklerinin Etkinliği”, **Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 160, Nisan, 1-5 2006, <http://www.yaklasim.com/mev-zuat/dergi/makaleler/2006047-950.htm> (Erişim 21/12/2019).

faaydalanma yönünde ilerlemeler kaydetmiştir. Mali teşvikler de günümüzde yönünü bu teknolojik alanların geliştirilerek yaygınlaştırılmasına çevirmişlerdir.

1980'lerden 1990'lara değin ülkeler birbirleriyle yarışır bir şekilde hem yerli yatırımcılarının olanaklarını geliştirebilmek hem de yabancı firmaları ülkelerinde yatırım yapma konusunda ikna edebilmek maksadıyla son derece çekici ve çeşitli yatırım teşvikleri sağlamışlardır. Devletler mali teşviklerin yönünü büyük anlamda gelecekte katma değer yaratacak sektörleri destekleyecek şekilde ayarlamakta ve muafiyet ve istisnalarını dünya piyasalarında rekabet gücü yüksek olan katma değerli ürünler üretmek üzerine kurulmuş olan işletmeleri desteklemek amacıyla uygulamaktadırlar. Diğer taraftan yatırım kararları üzerindeki etkisi halen tam olarak belirlenememesine rağmen, ülkeler, devamlı olarak uyguladıkları teşviklerin miktarını arttırmakta ve içeriklerini genişletmektedirler. Bu sayede teşvik uygulamalarının cazibesi arttırılarak dengeleri bozucu olumsuz rekabet ortamları yaratılmaya çalışılmaktadır.³³ Dünya lkeleri tarafından teşvik türleri bakımından yaygın olarak tercih edilen araç mali teşvikler olup, yapılan bir araştırmada 103 ülkeden oluşan araştırma gurubu arasında sadece birkaç ülkenin yatırımcılara mali teşvik olanağı sağlamadığı, diğer bütün ülkelerin mali teşvik araçlarına başvurduğu gözlemlenmiştir.³⁴

1.2.3. Uygulanan Vergisel Teşviklerin Amaçları Bakımından Gelişmiş ve Gelişmekte Olan lkeler Ayrımı

Uygulanan iktisadi politikalar ve ekonomik modeller ülkeler açısından farklılık gösterse bile dünyada teşvik tedbirlerine başvurmayan ülke sayısı yok denecek kadar azdır. Teşvikler amaçsal olarak farklı kullanılmalarına rağmen genel olarak dünya ticaretinde güçlü konuma gelmek temel amaçtır. Ekonomik yönden gelişimini tamamlamış ülkeler ile gelişme yolunda ilerleyen ülkelerin teşvik uygulama amaçları farklılık göstermektedir. Bu farklılıkların temel kaynağını ise sanayi yönünden seviye farklılıklarının bulunması oluşturmaktadır. Bu açıdan sanayileri gelişmemiş olan lkeler

---

³³ UNCTAD (1996, 2000) ve OECD'nin (1989, 2001b) **Transnational Corporations and Competitiveness**, United Nations Publications, New York <https://unctad.org/en/Pages/Home.aspx> (Erişim 05/04/2019).

³⁴ UNCTAD, World Investment Report 1995: Transnational Corporations and Competitiveness, United Nations Publications, New York. [https://unctad.org/en/Pages/Home.aspx,1995, s:298](https://unctad.org/en/Pages/Home.aspx,1995,s:298) (Erişim 05/04/2019).

rekabet yeteneklerini koruyabilmek veya geliştirebilmek adına üretim birimlerini sanayisi kuvvetli olan ülkelere karşı koruma eğilimdedir. Diğer taraftan gelişimini sürdüren ülkelerde finans sektörünün de imkânları belli ölçülerde kısıtlı olduğundan büyük yatırımlar gerektiren teknolojik üretim olanakları, diğer gelişimini tamamlamış ülkelere nazaran daha sınırlıdır. Bu sebeple ülke dışında ticaret olanakları yeterli düzeylerde gerçekleşmediğinden dış ticaretten sağlanan gelirleri genellikle geleneksel ürünler üzerinden sağlanmakta, teknoloji yoğun ürünlerin alım, satım faaliyetleri ise gelişimini tamamlamış olan ülkeler tarafından gerçekleştirilmektedir. Buna ilave olarak yatırımcıların bilgi ve deneyim eksiklikleri, nitelikli personel eksikliği, genel işsizlik ve altyapı sorunları da eklendiğinde yaşanan problem, önemli boyutlar kazanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında gelişimini sürdüren ülkelerde katma değeri yüksek ve teknoloji yoğun üretim yapan sektörlerin devlet teşvikleriyle kapsamlı bir şekilde desteklenmesi daha elzem bir hale gelmektedir.³⁵

Temel anlamda tüm ülkelerde teşvik tedbirlerinden anlayış ve beklenti aynıdır. Bu beklentileri geniş bir çerçevede sayacak olursak; ³⁶

- Ülke içi sanayinin güçlendirilmesi, ileri tekniklerle donatılarak geliştirilmesi ve rekabet kabiliyetinin artırılması,
- Ülkenin dış piyasa koşullarında oluşan olumsuz etkiler karşısında ekonomik yönden yapısal sorunlarının çözülmesi,
- Ülke içinde, farklı bölgeler açısından üretim imkânlarının eksikliği nedeniyle oluşan bölgesel kalkınmışlık farklarının ve gelir dağılımı adaletsizliğinin çözülmesi,
- Kaynak dağılımının etkinleştirilmesi ve adaletli paylaşımı gibi sorunların çözülmesi,
- Genel anlamda işsizlik seviyelerinin azaltılarak nitelikli işgücünün eğitimi gibi teknik sorunlara kalıcı çözümler bulunması,
- Katma değerli ürünlerin üretim ve yatırım sahalarının özendirilerek geliştirilmesinin sağlanması,

³⁵ Esfender Korkmaz, E. **İktisadi Gelişme ve Mali Sistem**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 119.

³⁶ Mustafa Sungur Duran, **Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları**, TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Araştırma İnceleme Dizisi, No: 33, 2003, s:8.

- İhracata konu olan ürün yapısı içerisinde teknoloji içerikli ürünlerin nitelikleri ve nicelikleri bakımından geliştirilmesi ve artırılması,
- Yabancı sermaye yatırımlarının imkânlarından faydalanabilmek adına cazip yatırım olanaklarının genişletilerek yabancı yatırımcıların ülkeye sermaye getirmelerinin önünün açılması.

Devletler yukarıda sayılan teşvik tedbirlerini geliştirerek planladıkları makro ekonomik hedefler doğrultusunda yatırımların ve üretimlerin yönlerini katma değer yaratan sektörlere kaydırmaya çalışmaktadırlar. Bu konuda ülkenin jeopolitik konumunun yanında içinde bulunduğu ekonomik koşulların da önemi büyüktür. Diğer taraftan, ülke içi yatırım olanakları ve ülke dışı ticaret olanaklarına ilave olarak dünya ekonomisinin içinde bulunduğu durum da büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple bu teşvik politikaları bileşenlerinin ülkelerin iç durumuna göre kurgulanırken aynı zamanda dünyadaki süregelen gelişmelere göre de ayarlanması ve bunun bir plan dâhilinde yapılması gerekmektedir. Bu açıdan uygulanan teşvik politikaları ülkelerin ekonomik seviyelerine göre farklı amaçlar doğrultusunda oluşturulmaya çalışılmaktadır. Aşağıdaki tablo ülkelerin teşvik uygulamalarındaki amaçlarını gelişmişlik düzeyleri bakımından ayrıntılı olarak göstermektedir. Tablodan anlaşılacağı üzere uygulanan teşvik politikalarında da gelişmişlik düzeyinin etkileri yansımaktadır. Gelişimini tamamlamış ülkeler bulundukları ekonomik durumu koruma yönünde tedbirlere başvururken gelişim yolunda ilerleyen ülkeler birtakım yapısal sorunların çözümü ile uğraşmak adına vergisel teşvikler uygulama yolundadırlar.

Tablo 5: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Teşvik Uygulama Amaçları

GELİŞMİŞ ÜLKELER	GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER
*Rekabet imkanlarını muhafaza etmek *Teknolojik alanda ilerlemeyi sürdürmek *Zararlı sermaye akımlarını önlemek *Bölgesel dengesizlik sorunlarını minimize etmek *Verimliliğin sürdürülmesini sağlamak *Sorunlu sektörler konusunda hızlı çözümler üretmek *İşsizlik sorunlarına çözüm bulabilmek	*Ekonomik kalkınmayı sağlamak *Geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasını sağlamak *Uluslararası rekabet gücü kazanmak *Verimlilik artışını gerçekleştirmek *İstihdam imkânlarını genişletmek *İhracatı arttırmak *Sanayileşmek *Yabancı sermaye çekmek

Kaynak: Duran, Mustafa **Türkiye’ de Yatırımlarda Sağlanan Teşvikler ve Etkinliği**, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yayını, Kasım,2002

1.3. DÜNYADA ÖRNEK ÜLKELER AÇISINDAN KATMA DEĞER YARATAN ÜRETİM ALANLARININ VERGİSEL TEŞVİKLER ARACILIĞI İLE GELİŞTİRİLMESİ

Geçmişten günümüze ülkeler, kendi ekonomik düzeylerine bağlı olarak kalkınma stratejileri sayesinde farklı alanlarda teşvik politikaları oluşturmaktadırlar. Dolayısıyla dünya ekonomisinin gelişimi bağlamında devletler tarafından vergisel teşvikler konusunda dönemsel uygulamalar çok çeşitli olmakla birlikte günümüzde ticari alanda rekabet koşulları sertleştikçe, gelişmiş ülkeler tarafından kendi piyasalarında uyguladıkları vergisel teşviklerin yönü genellikle teknoloji ağırlıklı ürünlere odaklanmaktadır. Bu konu geçmişte sanayileşme ve altyapı yatırımlarını tamamlamış, ekonomik güç olma yolunda ilerleyen devletlerin uluslararası ticarete şanslarını yükseltmektedir. Diğer taraftan gelişmelerini henüz tamamlamamış ülkelerde ise teşviklerin yönünün henüz altyapı yatırımları eksikliği, enerji konusunda dışa bağımlılık ve cari açıklar sebebiyle bu alanlara kaydığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla günümüz dünya ülkeleri arasında ekonomik yönden gelişmişlik farklarının nedenlerini ise, geçmişte uyguladıkları vergisel teşvik politikalarının yanlışlığında aramak gerekmektedir. Bu açıdan dünya genelinde bazı ülkelerde uygulanmış olan vergisel teşvik politikalarının içeriği, bileşimi ve zamanlaması farklılık göstermektedir. Ancak bugün geline nokta, bazı uygulamaların başarı ile sonuçlanmasının altında yatan sebeplerin analiz edilmesi, gelecekte oluşturulacak kalkınma planları üzerinde olumlu yönde etkiler oluşturabilecektir.

1.3.1.Vergisel Teşvik Uygulamalarında Çekya Cumhuriyeti Örneği

Uyguladığı sanayi, kalkınma ve teşvik politikaları açısından başarılı bir örnek oluşturan ülkelerden birisi geçmişte Çek Cumhuriyeti resmi adı ile var olan ancak günümüzde “Çekya” resmi adını alan ülkedir. Ülkedeki sanayileşme ve kalkınma dönemlerinin geçmişinde S.S.C.B. (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) döneminde oluşturulan kültürel alt yapının etkileri görülmektedir. Ülke 1989 yılı sonrasında meydana gelen siyasi olaylar sebebi ile köklü bir değişim yaşayarak liberal ekonomi programlarına dönüş yapmış olup, ihracat yapacağı ülkeler portföyünü ise Batı Avrupa

lkeleri oluşturmuştur. Ülkenin bu ekonomi politikalarının başarısının altında yatan sebeplerden birisinin piyasa ekonomisi koşullarına hızlı adapte olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ancak bu adaptasyon sürecinde en önemli etkenlerden birisi de o döneme kadar oluşturulmuş olan önemli bir sanayi geçmişinin varlığı ve bunun yanında büyük ölçüde altyapı yatırımlarının tamamlanmış olmasıdır. Belli aıllardan Türkiye’ye benzer bir ekonomisinin olduğu kabul edilen ülkeler arasında sayılan ek Cumhuriyeti, Türkiye’ den farklı olarak 2004 yılında, A.B.yeliği’ ne kabul edilmiş ve önemli bir kırımları olan sanayi kültürünün yanında nitelikli iş gücünün sayesinde ve A.B.’ den sağlanan fonlar ile büyük ölçüde desteklenerek, ekonomik gelişimi yolunda büyük aşamalar kaydetmiştir. Buna ilave olarak ülkede, kalkınma ve serbestleşme politikalarına devam edilirken, seçici teşvik ve zelleştirme politikaları uygulanmış ve bu sayede doğrudan yabancı yatırımcıları ülkeye çekme konusunda cazip imkanlara kavuşarak sanayisini geliştirme ve ilerletme yönünde başarılı olmuştur.³⁷

Türkiye’ nin ekonomik yapısına benzerlik gösterdiği iddia edilmesine rağmen bazı önemli yönlerden farklı imknlara sahip olduğu görülmektedir. Örneğin geçmişten gelen önemli ölçüde bir sanayi alt yapısına sahip olması, büyük ölçüde kaynak gerektiren alt yapı yatırımlarının önceden tamamlanmış olması ve ardından gelen Avrupa Birliği yeliği’ ile sağlanan fonlar ülkeyi ekonomik yönden Türkiye benzetmesinden uzaklaştırmaktadır. Bunun yanında Avrupa Birliği destekli fonlar beraberinde uygulanan serbestleşme politikaları dâhilinde ihracatın yönünü Batı Avrupa ülkelerine çevirmesi sayesinde ciddi kazanımlar elde etmiştir.

ek Cumhuriyeti’ nin uyguladığı vergisel teşvikler arasında 10 yıllık bir süre ile uygulanan vergi muafiyetleri ve nakit destekler bulunmakta olup, yatırımlar bu gibi geniş olanaklara sahip teşvikler ile desteklenmiştir. Buna ilave olarak teşvik ve destekleme planlarında sektör bazında seçicilik ne çıkmıştır. Bu yatırımlar özelinde değerlendirildiğinde ise teşvik edilen sektörlerin genelde geçmişte büyük ölçüde alt yapısı tamamlanmış ağır sanayi dallarından oluştuğu ve çoğunluk ile yatırımların

---

³⁷ Gnem, Ozan Engin, **Gelişmekte Olan lkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımlara Yönelik Teşviklerin Etkileri: 1980 Sonrası Türkiye rneği**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007, s. 72.

araştırma-geliştirme konusunda ve teknolojik ürünler üreten bilişim sektörlerinde gerçekleştirildiği görülmektedir.³⁸

İmalat sanayine yönelik yatırım teşvikleri, Avrupa Birliği kuralları çerçevesinde belli koşullar ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca (kimya, makine, otomotiv, elektrikli makine ve optik aletler) sektörlerindeki yatırımlar diğer sektörlerdeki yatırımlardan daha fazla desteklenmek suretiyle belirli bir sektörel seçicilik uygulanmış bulunmaktadır. İmalat sanayinde genel olarak teşvik yasaları dâhilinde sağlanan destekler ise şunlardır: Teşvikler yönünden yatırım yapma kararı alarak yeni açılış yapan firmalardan beş yıl süresince kurumlar vergisinin alınmaması, faaliyetine devam eden firmalar içinse bölgeler kapsamında kurumlar vergisinin indirimli olarak uygulanması söz konusudur. Buna ilave olarak uygulanan diğer teşvikler kapsamında belli şartlar altında istihdamın desteklenmesi, eğitimin desteklenmesi, yatırım yerlerinin bedelsiz olarak verilmesi ve özellikle araştırma-geliştirme (AR-GE) harcamalarının önemli ölçüde desteklendiği görülmektedir. Günümüzde uygulanan teşvik politikalarının yönü ise büyük oranda katma değer yaratan üretim ve yatırımların desteklenmesi şeklinde gerçekleşmekte olup Teknoloji yoğun tesislerin yapılandırılması ve yenilenmesi, bu konuda eğitim faaliyetlerinin teşvik edilmesi, enerji verimliliğinin sağlanmasına yönelik destekler ve AR-GE Faaliyetlerinin desteklenmesinin sürdürülmesi şeklinde gerçekleşmektedir.³⁹

Çek Cumhuriyetinde ekonomik yönden dönüşüm süreci incelendiğinde sanayi gelişimini sağlayarak yeni ekonomik sisteme entegre olmasının başarısında sadece vergisel teşvikler ile yatırımı destekleyerek serbestleşme politikaları izlemesinin tek başına etkin olmadığı görülmektedir. Bu minvalde daha önceden devlet tarafından yapılması gereken büyük altyapı yatırımlarının tamamlanmış olmasının, hâlihazırda sahip olduğu eğitilmiş ve ucuz işgücü olanakları ve komünist sistem döneminden getirdiği gelişmiş sanayi kültürü ve tamamlanmış lojistik altyapısına sahip olması da başarısında önemli etkenler arasındadır. Buna ilave olarak Avrupa Birliğine yönelik üyelik süreci dâhilinde önemli fonlar ile desteklenen ekonomik yapısı da burada önemli etkenler arasında sayılabilmektedir.

---

³⁸ Czech Republic Investment and Business Development Agency, <http://www.czechinvest.org/data/files/summary-investment-incentives-for-manufacturing-sectorczechrep-42-en.pdf> (Erişim 02.02.2019).

³⁹ Czech Republic Investment and Business Development Agency, <http://www.czechinvest.org/data/files/summary-investment-incentives-for-manufacturing-sectorczechrep-42-en.pdf>, (Erişim 02.02.2019).

1.3.2.Vergisel Teşvik Uygulamalarında İrlanda Örneği

Uyguladığı teşvik politikaları sayesinde iktisadi kalkınmasını gerçekleştiren İrlanda dünyada bu konuda başarılı sayılan ülkelerin başında gelmektedir. 1950 yıllarından 1960 ‘lı yıllarına değin gelişmekte olan bir ülke konumunda bulunan İrlanda, günümüzde rekabet gücü yüksek ve düşük işsizlik oranına sahip bir ekonomi durumundadır. Ülke 1960 yılların başında ithal ikameci ve korumacı politikaları terk ederek yabancı sermayeyi ve dış ticareti teşvik edici önlemleri uygulamaya başlamıştır.

40

Bu dönemde ihracatın geliştirilmesi amacıyla ihracatçı firmaların hem finansal teşvikler yoluyla desteklenmesi hem de bu gelirlerinin vergi dışı bırakılması yöntemleri birlikte uygulanmıştır. Buna ek olarak yirmi yıla varan vergi teşvikleri sayesinde yabancı firmaların ülkede yatırım yapması hususu özendirilmeye çalışılmıştır. İrlanda ’da Avrupa ve dünya ekonomisine entegrasyon süreci Avrupa Birliği üyeliği sayesinde hız kazanmıştır. Bu gelişme ile birlikte ülke, ABD merkezli firmaların Avrupa piyasalarına giriş yapabildikleri bir ülke konumuna gelmiştir. Bu yıllarda uygulanan teşviklerin niteliğini ise sektörel açıdan seçicilik oluşturmuştur. Bunun yanında teşvikler, ilaç ve elektronik sanayileri başta olmak üzere ileri teknoloji içeren sektörlerde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını artırmak şeklinde uygulanmıştır. Bu dönemlerde uygulanan teşviklerin dikkat çekici bir başka özelliği ise esnek uygulamalar ve seçicilik konusundaki hassasiyetleridir. Bu açıdan aşağıda belirtilen dört aşamalı bir seçim kriteri uygulandığı bilinmektedir. Bunlar:⁴¹

- 1- Avrupa ülkeleri arasında gelişme potansiyeline sahip ve yüksek katma değer yaratan faaliyet alanlarının seçilmesi,
- 2- Teşvik edilecek sektörlerde Avrupa ülkeleri merkezli ihracat oranları yüksek olan firmaların seçilmesi,
- 3- Yatırımcı firmaların İrlanda’ya yönelmesi için tanıtım faaliyetlerinin hızlandırılması,

---

⁴⁰ O’Donnell Rory, “Ireland’s Economic Transformation: Industrial Policy, European Integration and Social Partnership”, **University of Pittsburgh- Center for West European Studies and the European Union Center**, Working Paper No.2, December 1998. s:4.

⁴¹ Ruane and Frances, Holger“Reflections on Irish Industrial Policy Towards Foreign Direct Investment”, **Trinity Economic Papers Series**, Policy Paper No. 97/3, 1997.s:9.

4- Yatırımların tamamlanması ve faydanın artmasını sağlayacak firmalara özelleşmiş teşvik paketlerinin uygulanmasıdır.

Diğer başka bir açıdan bakıldığında ise teşviklerin, gerçekte sektörel olmaktan çok proje tabanlı olduğu görülmektedir. Bu esnek vergisel teşvikler sayesinde İrlanda ülkeye gelecek yabancı sermaye imkânlarını büyük ölçüde genişletmiştir.⁴²

1980’li yıllara gelindiğinde teşviklerde bazı değişiklikler gözlemlenmiştir. Bu değişikliklerden bazıları çok uzun dönemleri kapsayan vergi dışılık ve parasal yönden sağlanan destekler olup, sonrasında bunların yerini oranı düşürülen kurumlar vergisi uygulaması almıştır. Ayrıca teşvik uygulamalarında fayda-maliyet analizi çalışmaları yapılarak rekabet gücü olan yatırımların desteklenmesi, kaynak israfının önlenmesi hedeflenmiştir.⁴³

1990’larda ise başta Amerika Birleşik Devletleri merkezli firmalar ve daha birçok diğer ülke firmaları İrlanda’da yatırım yapmış ve ülke ekonomisinin bugünkü temelleri atılmıştır. İrlanda’nın ekonomik başarısında, nitelikli işgücü eğitime verilen büyük önem rol oynamıştır. Buna ilave olarak elektronik ve bilgi iletişim teknolojileri sahasında ve genel olarak eğitimin gelişmesi konusu öncelikli olarak seçilmiş ve bu konuda yapılan büyük ölçekli yatırımlar tesirli olmuştur.⁴⁴

En önemli konu ise İrlanda’nın bu dönemlerde üretim ve yatırımların geliştirilmesine yönelik olarak gereken alt yapı yatırımlarını tamamlamış olmasıdır. Dolayısıyla bu süreçte Avrupa Birliği üyeliği sayesinde sağlanan yapısal fonların payı etkili olmuştur.⁴⁵

İrlanda’nın vergisel teşvik süreçleri ve ekonomik kalkınma hamleleri genel olarak incelendiğinde 1960’lı yıllarda serbestleşme politikaları dâhilinde ekonomisini yabancı yatırımcıların sermaye olanaklarına açmasının tek başına etkili olmadığı, bunun yanında hali hazırda büyük devlet harcaması gerektiren altyapının hazır olmasının etkisi de olduğu kabul edilmelidir. Buna ilave olarak serbestleşme politikalarının akabinde

⁴² Ruane, Frances, s. 9.

⁴³ Ruane Frances, Peter J. Buckley, “Foreign Direct Investment in Ireland: Policy Implications for Emerging Economies”, **Institute for International Integration Studies(IIIS)**, Discussion Paper No.113, January 2006, , <http://www.tcd.ie/iiis/documents/discussion/pdfs/iiisd113.pdf> (Erişim21.02.2019).

⁴⁴ Kovancılar, Birol, **Ülkemizde Yatırım Ortamının İyileştirilmesi, Yatırımların Teşviki ve Avrupa Birliği Uygulamaları Çerçevesinde Alternatif Modeller: İnovasyon Odaklı, İhracat Yönelimli Yatırım Hedefleme Modeli**, Türkiye Genç İşadamları Derneği(TÜGİAD), Ekonomi Ödülleri Kitapları-4, İstanbul, 2003.s:27.

⁴⁵ OECD, www.oecd.org, 1994. ss. 7-8 (Erişim 21.12.2019).

(AET) Avrupa Ekonomik Topluluğu üyeliği sürecine geçilmesi ve ülkeye sağlanan fonlar sayesinde uygulanmakta olan teşvik sisteminin de desteklenebildiği düşünülmektedir.

Günümüz İrlanda'sında, istihdam, Ar-Ge gibi alanların teşvikler yoluyla desteklenmesi yöntemleri uygulamaktadır. İrlanda'da teşvikler vergisel alanda uygulanan ve finansal alanda uygulanan teşvikler olmak üzere iki farklı türe ayrılmaktadır. Ülkede günümüzde oranı düşük kurumlar vergisi yürürlükte olup bu oran yüzde 12,5 'tir ve çoğu ülkeden daha düşüktür.⁴⁶

1.3.3. Vergisel Teşvik Uygulamalarında Güney Kore Örneği

Güney Kore'nin 1950'li yıllardaki Kore Savaşı neticesinde büyük sorunlar yaşayan ekonomisinin yetmişli yıllara değin gösterdiği ekonomik çaba sonucunda günümüzde ulaştığı seviye düşünüldüğünde, ülke ekonomisinin gösterdiği gelişim uygulanan başarılı destekleme politikaları üzerinden değerlendirilebilmektedir. Güney Kore ekonomi politikalarının yönünü 1962-1966 yılları arasında uygulanan kalkınma planı dâhilinde değiştirerek, ithalatın baskılanarak yerli sanayinin korunması gibi uygulamalara son vermiş, ihracat olanaklarının geliştirilmesi ve ihracat ekseninde büyüme politikalarına dönüştürmüş ve devamında ağır sanayi ve kimya sanayi ekseninde kalkınma süreçlerini desteklemiştir. Bu bağlamda uygulanan politikalarda bölgesel farklılıkları giderme çabaları önemli bir unsur olarak görülerek devamlı gözetilmiştir. 1980'li yıllarda ileri teknoloji içeren sektörler (otomotiv sektörü, elektronik sektörü, beyaz eşya sektörleri vs.) teşvikler yoluyla desteklemiş, buna müteakip 1990'lı yıllarda film endüstrisi ve bilgi iletişim teknolojileri alanlarında destekleme politikaları uygulamış ve nihayet 2000'li yıllarda kültürel gelişim alanlarında teşvik politikalarına devam edilmiştir.⁴⁷

1960 ve 1970'lerde yürütülen sanayinin teşvikine yönelik politikaların temelinde devlet kararları ve kontrolü ile yönlendirilmiş olması dikkat çekicidir. Bu konularda uygulanan yaklaşım ulusal amaçların ön plana alınması suretiyle firmalar,

⁴⁶ Ireland Investment Development Agency, www.idaireland.com/ida-ireland/existing-clients-rants (Erişim 20.02.2019).

⁴⁷ Ministry of Finance and Economy Republic of Korea and KDI School of Public Policy and Management, **KDI School of Public Policy and Management**, 2013, s:33.

performansları bakımından incelenmiş, teşvikler, seçici bir biçimde uygulanmıştır. Diğer taraftan bu gözetilen unsurların yanında ödüllendirme veya destek kapsamında çıkarılarak cezalandırılması yöntemleri de izlenmiştir. Bu yönde uygulanan politikalarda başarının ölçütü olarak ihracat verilerinin baz alınması temel prensip olarak kullanılmıştır. Başarılı firmalara, gelir ve kurumlar vergisi indirimli olarak uygulanmış, diğer vergilerde ise indirim ve farklı finansal desteklemeler sağlanmıştır. Başarısız firmalar ise hem destekten yararlanma haklarını kaybetmiş hem de başarılı firmalar tarafından satın alınması temin edilmiştir. Yürütülen bu politikalar sayesinde ihracatın 1950’li yıllarda yüzde 3 seviyelerinden, 1970’lerde yüzde 40’seviyelerine yükselmesi sağlanmıştır. Diğer taraftan ihracat tedbirleri sanayinin geliştirilmesi yönünde revize edilerek ülke sanayisinin geliştirilmesi hamlesine dönüştürülmüştür.⁴⁸

1987 yılında Güney Kore Anayasasında demokratik bir ülke olma yolunda atılan adımlar neticesinde yaşanan değişim süreci sonucunda, devlet politikalarında farklı sektörlere farklı uygulamalar yapılması terk edilmiş ve herkesin aynı şartlar altında ve aynı oranda kamu uygulamalarından faydalanması ve devletin bazı görev alanlarının değiştirilerek sadece piyasalar üzerinde gözetim ve teftiş görevlerinde bulunması uygulamasına geçilmiştir. Bu çalışmalarının devamında eskiden uygulanan teşvik politikalarının yerine araştırma geliştirme konularında yapılan destekler öne çıkarken, bölgeler arası kalkınmışlık farklarının giderilmesi hususu daha önemli hale gelmiştir. Diğer taraftan teşvikler yasalar dâhilinde belirlenmiş kurallar neticesinde ve otomatik olarak uygulanmaya başlanmıştır.⁴⁹

Teknolojik gelişmeleri teşvik etmek amacıyla kredi olanakları geliştirilmiş ve bu alanda çalışan sermaye şirketleri desteklenmiştir. Dolayısıyla teşvik sisteminde sektör bazlı değil fonksiyonel bazlı uygulamalar önem kazanmıştır. Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi adına vergisel teşvikler artırılmış, işgücü eğitime daha fazla önem verilmiştir.⁵⁰

---

⁴⁸ Ministry of Finance and Economy Republic of Korea and KDI School of Public Policy and Management, ss. 67-70.

⁴⁹ Ministry of Finance and Economy Republic of Korea and KDI School of Public Policy and Management, s:35.

⁵⁰ Lee, Won-Young, “The Role of Science and Technology Policy in Korea’s Industrial Development”, Technology, **Learning and Innovation: Experiences of Newly Industrialized Economies**, ed. Linsu KIM and Richard R. NELSON, Cambridge University Press, 2000, ss: 269-291.

Ar-Ge teşviklerinin yönü ise otomotiv sanayi, makine sanayi elektronik sektörlerin öncelikli olarak seçildiği diğer bir ifadeyle teknoloji yoğun sektörlerin hedef seçtiği söylenebilir. Yabancı yatırımcılara uygulanan kısıtlamalar da kaldırılarak, seçilmiş alanlarda yabancı sermayenin girişinin kolaylaştırılması sağlanmıştır. Ayrıca ülkenin çoğu işletmesi dış pazarlara yönelmeye başlamış ve teknolojinin transferini temin etmek adına uluslararası ilişkilerini güçlendirmiştir. Günümüzde ise Güney Kore’de teknoloji politikası ağırlıklı olarak desteklerin geliştiği gözlemlenmektedir. Bu amaçla seçilmiş sektörler uygulaması yerine, katma değeri yüksek faaliyet alanlarının desteklenmesi ön plana alınmıştır.⁵¹

Güney Kore’nin kalkınma stratejisinde uyguladığı vergisel teşvikler incelendiğinde, İrlanda ve Çek Cumhuriyet’inden farklı olarak Avrupa Birliği fonlarıyla desteklenmediği gözlemlenmektedir. Teşvikler konusunda sanayi sektörünün özel teşebbüsler çerçevesinde devlet eliyle sıkı bir şekilde ve seçici olarak desteklendiği ve aynı zamanda ciddi bir şekilde denetlenerek ödül ve mahrum bırakma politikaları ile özendirildiği görülmektedir.

1.3.4. Dünya Ülkeleri Geneline Yaygın Olarak Uygulanan Vergisel Teşvikler

Tüm dünya ülkelerinde geniş uygulama alanı bulan vergisel teşvikler, son dönemlerde, Ar-ge destekleri ve yatırımların desteklenmesi amacıyla vergi indirimleri şeklinde sürdürülür hale gelmiştir. Bu konuda gelişmiş ülkelerin ve gelişmekte olan ülkelerin de özel sektörlerini yatırımlar bazında vergisel teşvik ve avantajlar ile yoğun bir şekilde destekledikleri ve maliye politikalarını teşvikler bağlamında bu tip vergisel kanunlar çerçevesinde geliştirdiği gözlemlenmektedir.

Etkinlikleri üzerine olan farkı düşünceler bulunmasına rağmen, şu ve ya bu çeşit bir vergi teşvikinin dünyada hemen tüm ülkeler tarafından kullanıldığı yadsınamaz bir gerçekliktir. Günümüzde, en sık olarak vergi teşvikinin kullanılmasıyla; OECD ve Doğu

---

⁵¹ Lall, Sanjaya, “Reinventing Industrial Strategy: The Role of Government Policy in Building Industrial Competitiveness”, **United Nations-Intergovernmental Group of Twenty-four**, Discussion Paper Series No:28, New York and Geneva, April 2004.s:21.

Asya ve Pasifik ülkelerinde araştırma ve geliştirmeyi cesaretlendirmek için vergi teşviklerinin çok daha fazla kullanımı söz konusudur.⁵²

Bu amaçlar doğrultusunda bir ekonomide uygulanabilecek genel amaçlı teşvikleri yukarı sayılanların da ışığında dört kategoride toplamak mümkündür.⁵³

- *İktisadi kalkınmanın sağlanması amacıyla kullanılan teşvikler,*
- *Bölgesel olarak kalkınmanın sağlanması amacıyla kullanılan teşvikler,*
- *Yabancı sermayenin ülkede yatırım yapmasının özendirilmesi amacıyla kullanılan teşvikler,*
- *İhracatın geliştirilmesi amacıyla kullanılan teşvikler.*

Temelde dört kategoride ele alınan teşvikler, toplam yatırım hacminin artırılması, yatırımların verimli ve katma değer yaratan alanlara yapılmasının temin edilmesi, toplam yatırımların içerisinde öz kaynakların çoğaltılması ve yatırımların geri kalmış bölgelerde yapılmasını sağlayarak yatırımların bölgesel dağılımının dengelenmesini sağlamak gibi fonksiyonları amaçlamaktadır.

Dünyada yaygın eğilim olarak teknoloji ve bilimsel gelişmeleri destekleme yönünde adımların sadece özel sektöre bırakılmayıp devlet destekli proje yatırımları ile ciddi bir şekilde desteklendiği ve vergi yasaları aracılığı ile de uygulanan teşviklerin öneminin arttığı görülmektedir. Aşağıdaki tablo, araştırma yapılan 136 ülkedeki farklı vergi teşviklerinin yaygınlıklarını göstermektedir. Tablo verileri incelendiğinde vergi tatilleri OECD ülkelerinde daha az yayginken; Güney Asya'da, Avrupa ve Orta Asya, Latin Amerika ve Karayipler ve Doğu Asya Pasifik ülkelerinde daha çok yaygın kullanıldığı ve bu yaygın kullanımın gün geçtikçe arttığı gözlemlenmektedir.

---

⁵² James Sebastian, **Tax and Non-tax Incentives and Investments: Evidence and Policy Implications**. Washington, DC: World Bank Group Investment Climate Department, 2013,ss:3-5.

⁵³ İsmail Çiloğlu, "Teşvik Politikalarının Yönlendirme Gücü", **Hazine Dergisi**, Cilt: Ocak, Sayı: 2000,ss:29-49.

Tablo 6: Dünyada Vergi Teşviklerinin Yaygınlığı

	Araştırılan Ülke Sayısı	Vergi Tatili/Vergi Muafiyeti	İndirilmiş Vergi Oranı	Yatırım İstisnası/ Vergi İndirimi	KDV Muafi yeti	AR-GE Vergi Teşviği	Süper İndirim	/Serbest Bölgeler/Se rbest Liman
Ortadoğu Asya ve Pasifik	12	%92	%92	%75	%75	%83	%8	%83
Doğu Avrupa ve Orta Asya	16	%75	%31	%19	%94	%31	%0	%94
Latin Amerika ve Karaïpler	24	%75	%29	%46	%58	%13	%4	%75
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	15	%73	%40	%13	%60	%0	%0	%80
OECD	33	%21	%30	%61	%79	%76	%18	%67
Güney Asya	7	%100	%43	%71	%100	%29	%57	%71
Sahra-Altı Afrika	30	%60	%63	%73	%73	%10	%23	%57

Kaynak :Sebastian James**Tax and Non-Tax Incentives and Investments:Evidence and Policy Implications** September 2013,ss:3-5.

Günümüzde teşvik rekabeti alabildiğine genişlemiş ve teklif savaşları özellikle doğrudan yabancı yatırımlar için önceki yıllara göre yaygınlığını oldukça arttırmıştır. Bunun yanında birçok devlet, ülkeler arasında yükselen rekabet koşulları sebebiyle yatırımlara verilen teşviklerin bedelini ve sayısını artırmıştır. Teşvik rekabeti sadece ülkeler arasında değil, aynı zamanda ülkelerin kendi sınırları içerisinde bulunan bölgeler veya iller düzeyinde bile kıyasıya yaşanmaktadır.⁵⁴ Teşvik rekabeti sadece gelişimini tamamlamış ülkeler arasında geçerli bir kavram olmayıp gelişme yolunda ilerleyen ülkelerin de gündeminde bulunan bir olgu haline dönüşmüş durumdadır.⁵⁵

Görüldüğü üzere, tüm dünya ülkeleri şu veya bu şekilde kalkınma stratejilerini öncelikle devlet eliyle sanayilerinin geliştirilmesi, sonrasında ise vergisel veya mali desteklerle özel teşebbüslerin güçlendirilmesi yoluyla gerçekleştirmiş ve nihayetinde günümüzde dünya ekonomisi içerisinde belli noktalara gelmişlerdir. Çalışmanın devamında Türkiye özelinde gerçekleştirilen sanayi ve kalkınma stratejileri bağlamında vergisel teşvikler incelenerek katma değeri yüksek ürünlerin üretim ve yatırımlarının artırılması hususunda katkıları değerlendirilecektir

⁵⁴ Charles Oman, **Policy Competition For Foreign Direct Investment: A Study of Competition Among Governments to Attract FDI**. OECD Publishing, 2000,s:41.

⁵⁵ UNCTAD, **World Investment Report 1995: Transnational Corporations and Competitiveness**, United Nations Publications, New York,s:298.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ÜRETİM VE YATIRIMLARIN ARTTIRILMASI AMACIYLA UYGULANAN VERGİSEL TEŞVİK POLİTİKALARININ GELİŞİMİ

Ülkemizde vergisel teşviklere yönelik düzenli ve sistemli çalışmalar Osmanlı Devleti’nin 1913 de çıkardığı Teşviki Sanayi Yasası ile başlamıştır. Ancak uzun savaş yılları sebebi ile Cumhuriyetin ilanına kadar bu konuya yönelik çalışmalar tam olarak bir gelişme gösterememiştir.⁵⁶

2.1. TÜRKİYE’DE PLANLI KALKINMA DÖNEMLERİ ÖNCESİNDE UYGULANAN VERGİSEL TEŞVİK POLİTİKALARI

Mali açıdan teşvik süreci Cumhuriyet Dönemi’nde sanayi kollarının kurulmasının teşvik edilmesi ve geliştirilmesine önem verilerek başlamış ve 1923 yılındaki ‘‘Birinci İzmir İktisat Kongresinin’’ konuları arasında yer almıştır. Sonrasında ise 1927 yılında Teşviki Sanayi Yasası yürürlüğe konulmuştur. Bu kanunun değerlendirilebilmesi açısından uygulanma öncesinde içinde bulunulan koşulların incelenmesi gerekmektedir.

2.1.1. Cumhuriyet Öncesi Üretim ve Yatırımların Durumu

Osmanlı Devleti’ nin son dönemdeki iktisadi fotoğrafına bakıldığında, dünya ekonomisi içinde hammadde ihracatçısı, sınaî ürün ithalatçısı ve dış borçlanmalar sebebiyle Deyun-u Umumiye İdaresine bağlı olarak sürekli verilmiş imtiyazların genişleme eğiliminde olduğu bir iktisadi yapı görülmektedir.⁵⁷ Bu kadar kısıtlı koşullara sahip bir ekonomik yapı karşısında önemli tedbirlerin düşünülmesi gereği kaçınılmazdır. Bunun yanında aşağıda bazı ilkeleri belirtilen Birinci İzmir İktisat Kongresi’nin konularından da anlaşılacağı üzere sanayinin durumunun da birtakım

⁵⁶ Asuman Altay ve Şahin Karabulut, ‘‘Türkiye’de Mali Teşvik Sistemi ve Yatırımlara Sağlanan Mali Teşviklerin Değerlendirilmesi’’, **Adnan Menderes Üniversitesi S.B.E. Dergisi**, Cilt:4 Sayı :4,s:190.

⁵⁷ İbrahim Onur Koçalışlı, ‘‘1923 İzmir İktisat Kongresinde Alınan Kararların Dönemin İktisat Politikalarına Etkileri’’, **International Journal of Academic Value Studies Javstudies**, Cilt: 3, Sayı: 17; 2017, ss.134-148.

yatırım teşviklerine imkân verecek ölçüde olmadığı ve henüz el işlemeciliği seviyesinde üretim imkânlarına sahip olduğu görülmektedir;

- El işçiliği ve küçük işletmecilikten çıkılıp bir an önce fabrikasyona geçilmelidir.
- Devlet, ekonomik gücü olan bir yapı haline gelmelidir. Buna ek olarak özel sektör devlet tarafından desteklenmelidir.
- Özel sektöre destek ve kredi sağlayacak iki tane devlet bankası kurulmasına ihtiyaç vardır.
- Yabancıların ürünlerinden kaçınılması konusu önem arz etmektedir. Dış alem ile rekabet içerisine girebilmek için sanayinin bir bütünlük içinde olması gerekmektedir.
- Hammaddesi yurt içerisinde yetişebilen sanayi dalları kurulması öncelikli konular arsında görülmelidir.
- Milli bankaların kurulması sağlanmalıdır.
- Sanayi teşvik edilmelidir.⁵⁸

Dolayısıyla yukarıda sayılan maddelerden anlaşılacağı üzere yatırımların ve üretimin yeniden yapılandırılması ve canlandırılması işinin sadece özel sektörün desteklenmesi yoluyla gerçekleştirilmesi bu dönemin koşulları dâhilinde zor görünmektedir. Ayrıca savaş koşullarının da getirdiği tahribat düşünüldüğünde sanayi ve üretim alanlarının geliştirilmesi büyük ve sabit devlet destekli yatırımları gerektirdiğinden bu dönemlerde devletin önemli roller üstlenmesinin zaruri olduğu da kabul edilmelidir.

Diğer taraftan ekonomi içerisindeki girişimcilerin durumu ve Osmanlı Devletinden miras kalan ekonomik yapı incelendiğinde; Osmanlı'da Gayri Müslimler arasında girişimciliğin Müslümanlara göre daha yaygın olduğu gözlemlenmektedir. Örneğin 1913-1915 yılları arası sanayi sayımlarına göre sanayi alanındaki işyerlerinin % 80,4'ü gayrimüslimlerin elindeydi. Bunun yanında 1922 yılında İstanbul'da bulunan dış ticaret işletmelerinin sadece % 4'ü, taşımacı firmaların % 3'ü, toptancı mağazaların % 5'i ve perakendeci mağazaların % 25'inin Müslümanlara ait olduğu yapılan sayımlar üzerinden tespit edilmiştir.⁵⁹

⁵⁸ <https://www.kurtulussavasi.gen.tr/izmir-iktisat-kongresi.html> (Erişim 29/09/2019).

⁵⁹ Yahya Tezel, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)**, Yurt Yayınevi, Ankara.1982s:285.

Sanayi sektörü gözden geçirildiğinde Birinci İzmir İktisat Kongresi öncesi yapılan 1921 yılı sayımlarında elde edilen verilere göre hazırlanan aşağıdaki tablo dan da anlaşılacağı üzere sektörde faaliyet gösteren toplam kuruluş sayısı 33 bin civarında olup, istihdam edilen kişi sayısı ise 76 bin civarındadır. Ayrıca kuruluş sayısı bakımından tekstil sektörünün başı çektiği de görülmektedir.⁶⁰

Tablo 7: 1921 Yılı Sanayi Sektörü Sayımları

İmalat Sanayi Alt Kesimleri	Kuruluş Sayısı	Kuruluş % Dağılımı	İstihdam 1000 kişi	İstihdam % Dağılımı	Kuruluş Baş Ort. Kişi
Tekstil	20057	61	35,3	46	2
Deri işleme	5347	16	18	24	3
Madeni Eşya	3273	10	8	10	2
Ağaç İşleme	2067	6	6	8	3
Gıda Tarım	1273	4	4,5	6	4
Tuğla Toprak	704	2	3,6	5	5
Kimya	337	1	0,8	1	2
Toplam	33058	100	76,2	100	2

Kaynak: Eldem, 1974'den aktaran Tezel **Harp ve Muharebe Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1982,s:285.

Bu tabloya ek olarak savaş ve mübadeleler sonrası 1923 yılı yabancı sermayedarların durumu incelendiğinde ise aşağıdaki tablo da ki durum karşımıza çıkmaktadır. Tablo da ki veriler incelendiğinde 1923 yılındaki sayımlarda sektörler itibariyle ülke içinde yabancı yatırımcıların ilgilendikleri alanların da üretim ve sanayiden ziyade kar elde etme amaçlı sektörlerle yöneldiği görülmektedir.

Tablo 8: 1923 yılı Türkiye'de Bulunan Toplam Yabancı Sermaye Durumu

Ekonominin Kesimleri	Kuruluş Sayısı	Ödenmiş sermaye Milyon Sterlin	Toplam Yabancı Sermayenin Dağılımı
Demiryolu	7	39,2	62
Bankalar	23	10,2	16
Liman işleri ve Belediyecilik	11	5	8
Ticaret	35	3,6	6
Madencilik	6	3	5
İmalat	12	2,4	3
Toptan	94	63,4	100

Kaynak: Aydemir, Şevket S., **İkinci Adam**, 1966'dan aktaran Tezel, 1982

⁶⁰ İbrahim Onur Koçaşlı, (2017). "1923 İzmir İktisat Kongresinde Alınan Kararların Dönemin İktisat Politikalarına Etkileri", **International Journal of Academic Value Studies Javstudies**, Vol:3, Issue:17; ss: 134-148.

Bu koşullar bir arada değerlendirildiğinde müdahaleci devlet düşüncesinin bu dönemlerde hâkim olmasındaki gerekçe ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki o döneme kadar özel sektör teşebbüslerinin çoğunun yabancılar tarafından işletilmiş olması sebebiyle milli sanayi yatırımlarında, yerli girişimci ve teknik bilgi eksikliği bulunmaktadır. Bunun yanında savaş sonrası koşulların verdiği zorluklar ve yerli yatırımcının elindeki sermayenin kısıtlı olduğu düşünüldüğünde, müdahaleci ve mücadeleci bir devlet ihtiyacının olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle o dönemdeki sanayi sektörünün ve yatırımcıların durumları incelendiğinde kongrede değinilen konuların önemi ve büyük ölçüde devlet desteğinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

2.1.2. Birinci İzmir İktisat Kongresi Çerçevesinde Şekillenen Üretim ve Yatırım Politikaları

Üretim ve yatırım politikalarının gelişmesi açısından bakıldığında bu dönemin özelliği gereği sanayi ve üretim kollarının geliştirilmesinden çok öncelikle savaş sebebiyle zarar görmüş olan ekonominin ve üretimin temellerinin oluşturulması gündeme gelmiştir. Diğer taraftan kabul edilen “Misak-ı İktisadi” kararları gereği kurulacak olan sanayinin yerli üretim imkânlarına dayanması, özel girişim ve mülkiyet hakları konusunda saygılı bir sistemin kurulmasına olanak veren bir yapıda olmasına dikkat edilmiştir. Bunun yanında Birinci İzmir İktisat Kongresinde alınan kararlar “Misakı İktisadi” kararları çerçevesinde şekillenirken sanayici tüccar çiftçi grubu ve işçi gruplarını kapsayacak şekilde iki bölümde toplanılmıştır. Ancak kongrede devletçi ama özel sektör teşebbüslerini destekleyen bir yapıda karma ekonomi düşüncesinin hâkim kılındığı ve devletin ekonomi politikalarının yönünü bu yatırım hamlelerini yapmak üzere kurguladığı ve özel sermayenin girişi konusunda herhangi bir engelin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Ulu Önder Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından Birinci İzmir İktisat Kongresi kararlarına bağlı kalınarak ekonomi için faydalı olan özel sermayenin kabulü konusunda bir sınırlamanın olmadığı belirtilmiş olmasına rağmen, dönemin savaş koşulları gereği herhangi yabancı sermaye akımının olduğu gözlemlenmemiştir.⁶¹

⁶¹ Özer Özçelik, ve Güner Tuncer, **Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları**, <http://www.sosbil.aku.edu.tr/makale/c9s1m15.pdf> (Erişim 21/07/2019).

Kongrenin etkisi çerçevesinde gündeme gelen diğer konular değerlendirildiğinde, konunun sadece devlet ekseninde değil devlet ve özel sektör işbirliği ile şekillendiği fikri desteklenmektedir. Dolayısıyla kongreye katılan sınıfların aşağıda bazılarına değinilen mesleksen ilkeleri ve alınan ekonomik kararlarda özel sektörün ve devletin işbirliğini ve uyumunu gösterecek niteliktedir. Örneğin çiftiler grubu tarafından gündeme getirilen konuların arasında tarımda yabancılara verilen reji idare ve imtiyazlı usullerin kaldırılması, tütün ziraat ve ticaretinin serbestleşmesi ve tütün ihracının işlenmiş olarak yapılması gereği yer almaktadır.⁶²

Kongre'ye katılan bir diğer grup olan tüccar grubunun istekleri arasında bankalar meselesi, kambiyo ve borsa işlemleri, hafta tatili uygulaması, madenler ve yer altı kaynakları meseleleri, ormanlar, deniz ticareti, ticaretin, kolaylaştırılması ve tekel sisteminin kaldırılması bulunmaktadır. Bu isteklerin karşılanması açısından kanunların gözden geçirilmesi, ticaret odaları, dış ticaret kuruluşlarının kurulması, ulaşım sorunun çözülmesi, temettü vergisi ve iletişim sorunu gibi konuların ele alınması talep edilmiştir.⁶³

Kongre'ye katılan üçüncü ve önemli grup sanayiciler grubudur. Sanayi grubu kararları ise gümrüklerde himaye usulünde sanayi için gerekli olan makine ve teçhizatın gümrük resim ve harçlarından muaf tutulması, Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun acilen geliştirilmesi ve yerli sanayici lehine bazı çalışmalar yapılması şeklindedir. Buna ilave olarak da nakliyede sanayiciye özel tarife uygulanması, kredi temin olanakları için sanayi bankaları kurulması, sanayi çiraklık okulları açılması ve her ile bir sanayi odası kurularak bu odaların Ankara'daki merkez odalar birliğine bağlı olması yönünde gelişmelerin sağlanması hususunda şekillenmiştir.⁶⁴

Bu kararlar ışığında kongre atmosferinin devlet ve özel müteşebbis ortak kararları dâhilinde geliştiği gözlemlenmektedir. Ayrıca ekonomik anlamda uygulanacak teşvik ve desteklerin önemli ihtiyaçlar çerçevesinde ve ortaklaşa belirlendiği görülmektedir. Kongre sonrası 1923-1929 döneminde uygulanan iktisadi politikalar ve

---

⁶² Ayşe İnan Afet, **İzmir İktisat Kongresi**, TTK Basımevi , Ankara. 1982,ss:1-11.

⁶³ Yaşar Aksoy, **Kurtuluş Savaşı Işığında İzmir İktisat Kongresi**, Maya Matbaacılık, İzmir, 1991, s. 45.

⁶⁴ Aksoy, s. 46.

alınan kararlardan sanayi grubuna yönelik olanlarından bazıları aşığıdaki gibi sıralanabilir.⁶⁵

- 1925 yılında kurulan Sanayi ve Maden Bankası'nın görevleri devlete ait olan sanayi kuruluşlarını işletmek olup bunun yanında özel sektör ile ortalıklar gerçekleştirerek bu teşebbüslere kredi imkânları sağlamaktır. Daha sonrasında ise devlete ait olup da işlettiğı kuruluşları özel sektöre devredeceğı belirtilmiştir.
- 1925' te çıkarılan kanunla tüccar ve sanayicilerin oda kurmalarına yasal zemin hazırlanmıştır.
- 1927 yılında Teşvik-i Sanayi Yasası çıkarılmıştır. Bu yasa, 1913' de aynı isimle çıkarılan yasanın genişletilmiş halidir.

Dönemin tarım sektörünün kalkındırılması açısından en büyük teşvik örneğı ise çiftçi grubu talebi ve tarımın geliştirilmesi yönündeki politikalar sebebiyle 1925 yılında Aşar vergisinin kaldırılması olmuştur. Asırlardan beri alınan Aşar Vergisi Türk köylü ve çiftçisine büyük yükümlülükler yüklemiştir. Bu vergi Cumhuriyet döneminin başlangıç dönemlerinde uygulanmaya ve devlet gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturmaya devam etmiştir. Zira 1924 yılında 153 milyon lira olan devlet gelirlerinin 27,5 milyon lirası Aşar Vergisinden elde edilmiştir. Buna rağmen Cumhuriyet Hükümeti 1925 yılında çıkardığı bir kanunla aşar vergisi uygulamasını sonlandırmıştır. Bu durum sebebiyle köylünün ekonomik durumu önemli bir iyileşme göstermiştir.⁶⁶

Kongre ile çerçevesi devlet ve özel sektör tarafından belirlenen 'Misak-ı İktisadi' kararları dâhilinde savaş sonrası yeniden yapılandırma sürecinde uygulanacak politikalar belirlenmiştir. Bu mali politikalar sayesinde, yerli yatırımların ve yerli yatırımcıların eksiklikleri doğrultusunda kabul edilen kararlar ve ilkeler ışığında sanayinin ve tarımın geliştirilerek bu alanda yatırımların arttırılması hedeflenmiştir.

⁶⁵ Yakup Kepenek ve Nurhan Yentürk, **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994,s:83.

⁶⁶ Fikret Yücel, **Cumhuriyet Türkiye'sinin Sanayileşmede İlk Önemli Adımı: Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1934-1938**. TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası Yayınları, Ankara, 2014, ss.1-39.

2.1.3. Teşvik-i Sanayi Kanunu Çerçevesinde 1927 Yılında Uygulamaya Konulan Vergisel Teşvikler

Osmanlı’da ilk teşvik kararı ihracatın arttırılması yönünde gerçekleşmiştir. Ancak bu teşvik kararı Duyun-u Umumiye İdaresi tarafından Osmanlı İmparatorluğu’nun borçlarını daha rahat kapatabilmesi adına uygulamaya konulmuştur. Diğer taraftan Osmanlı Devleti’nin ticaret bakanlıkları tarafından sanayi teşvik amacıyla 1909 ve 1910 yıllarında iki tasarı gündeme getirilmiş ve ardından Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde çıkartılan bir teşvik yasası olarak 1913 tarihli “Teşvik-i Sanayi Muvakkati” kabul edilmiştir.⁶⁷ On beş yıllıkına yürürlüğe konulan bu kanun bazı teşvik uygulamalarını içermekte olmasına rağmen 1838 den buna uygulanmaya gelen serbest dış ticaret kuralları gereği ve savaşın etkileriyle korunmaya alınmış durumda olan sanayi müesseselerindeki ithalat baskıları nedeniyle o dönemlerde Müslüman kesimden ziyade gayri Müslimlerin faydalandığı bir uygulama haline gelmiştir. Konu, dönemin sayısal verileri üzerinden değerlendirilecek olunursa; *“1913 sayımına göre imalat sanayi iş yerlerindeki tekstil ve deri işleme ürünleri, ağaç işleme ve ürünleri, kimya, gıda-tütün, kâğıt ve matbaacılık gibi sektörlerin toplamı 239 civarı kuruluştan oluşmakta olup bunların ise 22’si devlet yönetiminde, kalanların çoğu yabancılara veya onların himayesindeki gayri Müslimlere aitti”*⁶⁸.1913 yılında çıkarılan “Teşvik-i Sanayi Muvakkati”; 1927 de çıkarılan yeni yasanın örneğini ve ana esaslarını belirlemiştir.

Mayıs 1927’de çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu aşağıda sayılmış olan teşvik unsurlarını içermektedir.⁶⁹

Belediye sınırları dışında, kurulacak işletmelere arazi devlet tarafından sağlanırken, sınırlar içinde kurulacak olanlara on yılda takdir edilen bedeli ödemesi şeklinde bir uygulama geliştirilmiştir. Ayrıca bu arazilerde kurulmuş olan işletmelere vergilerde muafiyet uygulaması söz konusu olup bazı ruhsatlardan muaf tutulmaları da bunlara eklenmiştir. Bunun yanında bu kuruluşlara ait tahvil ve hisse senetlerinden

⁶⁷ Yavuz Mollasalihoğlu “İhracat Teşvikleri”, Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Dış Ticaret Dergisi**, Nisan 1999, www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan99/ihrtes.htm (Erişim 21/08/2019).

⁶⁸ Nadir Eroğlu, “Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923–1938)”, **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, İstanbul 2007, C. XXIII,s:64.

⁶⁹ Doğan Avcıoğlu, **Türkiye’nin Düzeni, Dün-Bugün-Yarın**, Birinci Kitap, İstanbul 1979ss:381-382.

damga vergisi alınmayacağı, gerekli inşaat malzeme, hammadde, gibi ihtiyaçların ithal edilmesi durumunda boşaltma, enerji üretim ve nakil tesisleri için gerekli malzeme dâhil bu gereksinimlerin tümü gümrük vergisinden muaf tutulmuştur. Diğer taraftan bu malzemelerin taşınmasının demiryolu veya denizyolu ile sağlanması durumunda yüzde otuz indirim sağlanacağı da belirtilmiştir. Teşebbüslere, Bakanlar Kurulu Kararı ile üretilen mamullerin değerinin yüzde 10'u nispetinde prim verilebilmesi, gerektiğinde, tuz, ispiro ve patlayıcı maddelerde, belli bir indirim uygulaması getirilmiştir. Ancak devlet, özel idareler, belediyeler ve bunlara ait kurumlar ile Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan yararlanan teşebbüslerin yerli mallarını, muadili ithal mallarından yüzde on pahalı olsa bile tercih etmeleri zorunluluğu getirilmiştir.

Her ne kadar teşvik yasaları sanayi sektörünün desteklenmesi hususunda önem arz etse de, Türkiye'de 1923-1930 yıllarında sanayiye oranla tarım sektörü daha fazla gelişme göstermiş ve GSMH' da daha çok yer tutmuştur. 1930'lara kadar, teşvik uygulamalarına rağmen, sanayide özel sektör çok fazla gelişme gösterememiştir.⁷⁰ Bu nedenle bu dönemlerde müdahaleci politikaya dayalı karma ekonomi felsefesi daha fazla ağırlık kazanmıştır. Dolayısıyla özel sektör devlet teşvikleriyle desteklense de teşviklerin tek başına yeterli olmadığının, zira teşviki başarıya ulaştıracak altyapı ve şartların mevcudiyetinin öncelik taşıması gerektiği söylenebilir.⁷¹

Birinci İktisat Kongresinin kararları ve ilkeleri ışığında uygulanan devlet destekli mali politikalar sonucunda sanayinin geldiği durum bazı sayısal gerçekleri gözler önüne sermektedir. 1927 sayımlarından faydalanılarak hazırlanan aşağıdaki tablo incelendiğinde devlet destekli uygulanan mali politikalar sayesinde ve çoğu sektörde devletin kendi gerçekleştirdiği yatırımlar neticesinde sanayi alanında kuruluş sayısının 1921 yılındaki sayımlarda bulunan 33 binler seviyesinden 62 bin civarına yükseldiği ve istihdam edilen kişi sayısının da 76 binden 256 bin civarına yükseldiği gözlemlenmektedir.⁷²

⁷⁰ Ahmet Necip Ünal "Türkiye'de Ekonomik Yapı Değişimleri" TOBB.yay. Ankara 1989

⁷¹ İsmail Tanrıöven, "Vergi Teşvikleri ile Hazinesin Kaybına Karşılık Ekonominin Sağladığı Faydaların Mukayesesi", **İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 47, Sayı:1, İstanbul, 1998,s:4.

⁷²İbrahim Onur Koçalış, "1923 İzmir İktisat Kongresinde Alınan Kararların Dönemin İktisat Politikalarına Etkileri", **International Journal of Academic Value Studies Javstudies** Vol:3, Issue:17; (ISSN:2149-8598) 2017,ss. 134-148.

Tablo 9: 1927 Yılı Sanayi Sektörü Sayımları

Sanayi Grupları	Kuruluş Adedi	Çalışan Adedi
Tarım Sanayi	28439	110480
Dokuma Sanayi	9353	48025
Kereste Mamülleri	7896	24264
Kağıt ve Karton Sanayi	348	2792
Maden Sanayi	14752	33866
İnşaat sanayi	2877	12345
Kimya sanayi	697	3107
Muhtelif Sanayi	16	455
Çıkarım Sanayi	556	18932
Diğer	311	2589
Toplam	62245	256855

Kaynak: Cillov, Haluk, "Türkiye'de Sanayi İstatistikleri", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt 13

Teşvik- i Sanayi kanunundan faydalanan kuruluş sayısına bakıldığında 1923'e kadar 341, kanunun yenilendiği yıl olan 1927'ye kadar 680 ve 1932 yılında da 1473'e ulaşmıştır. Kanunun yenilenmesinden 1932'ye kadar geçen sürede o güne kadar kanundan faydalanan kuruluş sayısından fazla bir talep olmuştur.⁷³ Bu durum her ne kadar savaş sonrası yeniden yapılanma sürecinin verdiği zorunluluk hali ile alakalı bir süreç olsa da yinede devletin yerinde ve zamanında uyguladığı doğru yatırım politikalarının önemli sonuçlar doğurduğu konusunda bir fikir vermektedir.

1923-1929 dönemi Sanayinin gelişmesi bakımından ortalama hızın %10.2 gibi gerçekleşmesi azımsanmayacak bir ilerlemedir. Ancak sanayi sektörünün 1920'li yıllarda milli gelir içinde öncü bir sektör olacak durumda bulunmadığı da bir gerçekliktir.⁷⁴

Sanayileşmenin gerçekleşmesi adına uygulanan bu teşvikler sayesinde daha büyük bir gelişme umulmasına rağmen bu yasa altyapı ve nitelikli işgücü eksiklikleri gibi birçok sebeplerden dolayı bir sanayi atılımı hamlesine dönüşmemiştir. Bunun yanı sıra kapitülasyonların kaldırılmış olmasına rağmen Lozan Antlaşması'yla birlikte imzalanan ticaret sözleşmesi (1916 yılı "gümrük tarifelerini" esas alan 5 yıllık sözleşme) nedeniyle

⁷³ Aytekin Altıparmak, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Mütешеbbis Sınıfın Gelişimi", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 5,s:41.

⁷⁴ Boratav Korkut **Türkiye İktisat Tarihi**, 1908-2002, , İmge Yayınevi, Ankara,ss:19-37.

dışa açık ya da liberal ekonomi politikalarından iyi bir sonuç alınması mümkün olmamıştır. Bu sözleşme bir nevi kapitülasyonların 5 yıl ötelenmesi uygulamasıdır.⁷⁵

Ancak bu denli kısıtlı imkânlarla rağmen büyük sermaye yaratma işinin devlet tarafından gerçekleştirilmesi ve sanayileşmeye hız verilmesi sayesinde ülkenin yapısal gereksinimlerine uygun olarak sanayi ve yatırım hamlelerinin altyapı çalışmalarında önemli bir mesafe kaydedilmiştir. Diğer taraftan kongrede alınan kararlara yönelik düzenlemeler sonucunda makroekonomik açıdan önemli bir gösterge olan ihracatın ithalatı karşılama oranları o dönemin politikalarını değerlendirme açısından iyi bir göstergedir. İhracatın ithalatı karşılama oranı 1924'te %82 iken, 1928 yılında %89'a ulaşmıştır. Bu oran 1929 yılındaki buhrandan ötürü bir düşüş gösterse de ilerleyen yıllarda değişen politikalarla “*Cumhuriyet tarihinde rekorlara ulaşacaktır.*”⁷⁶ Aşağıda tablo verileri incelendiğinde oranların 1930 yılı sonrasında da istikrarlı bir şekilde arttığı görülmektedir.

Tablo 10: 1930-1939 Yılları Arası Dış Ticaret Oranları

Yıl	İthalat Değeri (000 USD)	İhracat Değeri (000 USD)	Dış Ticaret Dengesi	İhracatın İthalatı Dengesi Karşılama Oranı (%)
1930	69.540	71.380	1.840	102.6
1931	59.935	60.226	291	100.5
1932	40.718	47.972	7.254	117.8
1933	45.091	58.065	12.974	128.8
1934	68.761	73.007	4.246	106.2
1935	70.635	76.232	5.597	107.9
1936	73.629	93.670	20.031	127.2
1937	90.540	109.225	18.685	120.6
1938	118.899	115.019	-3.880	96.7
1939	92.498	99.647	7.149	107.7

Kaynak: Kadir Kasalak. “Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye’de Sanayileşmeye Etkileri” **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2012, Sayı:27 s:65

2.1.4. 1929 Dünya Ekonomik Krizinin Türkiye Ekonomisine Etkileri

Dünya genelinde yaşanan büyük kriz, ekonomide yeni yatırım alanlarının ciddi zararlar görmesine ve üretim kapasitelerinin şiddetli bir şekilde düşmesine neden

⁷⁵ Kadir Kasalak, Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye’de Sanayileşmeye Etkileri, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2012, Sayı:27, ss:65-79.

⁷⁶ Yahya S. Tezel, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)**, Yurt Yayınevi, Ankara, 1982,s:285.

olmuştur. Dolayısıyla ihracat ve ithalatın değerlerinin azalarak kapasitelerinin daralması ve diğer bazı nedenlerden dolayı firma iflasları arka arkaya yaşanmaya başlamış ve işsizlik oranı da artmıştır.⁷⁷

Dünya ülkelerinin hemen tümünü derinden etkileyen büyük ekonomik kriz, 1929 yılının Ekim ayında New York Borsası'nda hisse senetlerinin hızlı bir şekilde düşüş yaşaması ile gündeme gelmiştir. Devamında ise dünyadaki tüm borsalarda hisse senetleri büyük ölçüde değer kaybı yaşamıştır. Krizin ilk gününde borsada satışa sunulan hisse senedi sayısının milyonlara ulaşması ve bankacılık sisteminde bu paniği önleyecek imkânların bulunmaması, olayların şiddetini hızlandıran etkenlerden birisi olmuştur. Banka iflasları başlamış ve bütün kriz sürecinde de iflaslar sürmüştür. 1929'da 659 adet, 1930'da 2294 adet banka iflas etmek zorunda kalmıştır.⁷⁸

Buhran Döneminde, Türkiye'nin dış ticaretinin durumu ise aşağıdaki tablo verilere bakılacak olursa; 1928 yılında başlayan ihracat ve ithalat değerlerinde gerçekleşen düşme eğilimi 1932 yılına kadar devam etmektedir. Aynı zamanda, 1929 yılında da ihracatın ithalatı karşılama oranında da düşüş meydana gelmiştir. Ancak 1928 yılından 1929 yılına gelindiğinde düşme eğiliminde olan ihracatın ithalatı karşılama oranında 1930 yılından itibaren yükselme başladığı gözlemlenmiştir.

Tablo 11: Ekonomik Buhran Döneminde Türkiye Dış Ticaret Gerçekleşmeleri (Bin Dolar)

YIL	İHRACAT DEĞERİ	İHRACAT DEĞER DEĞİŞİM YÜZDESİ	İTHALAT DEĞERİ	İTHALAT DEĞER DEĞİŞİM YÜZDESİ	DIŞ TİCARET DENGESİ	İHRACATIN İTHALATI KARŞILAMA ORANI
1928	88 278	9,3	113 710	5,5	- 25 432	77,6
1929	74 827	-15,2	123 558	8,7	- 48 731	60,6
1930	71 380	-4,6	69 540	-43,7	1 840	102,6
1931	60 226	-15,6	59 935	-13,8	291	100,5
1932	47 972	-20,3	40 718	-32,1	7 254	117,8

Kaynak TÜİK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

⁷⁷ İlker Parasız, **Türkiye Ekonomisi, 1923'den Günümüze İktisat ve İstikrar**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1998,ss:25-26.

⁷⁸ O. Murat Koçtürk ve Meryem Gölalan, **1923- 1950 Türkiye Ekonomisinin Yapısal Analizi Üçüncü Sektör Kooperatifçilik**, 2010,ss:48-65.

2.2.TÜRKİYE’DE BİRİNCİ VE İKİNCİ SANAYİ PLANLARI DÖNEMLERİNDE UYGULANAN VERGİSEL TEŞVİK POLİTİKALARI

Türkiye’de sanayileşme ve kalkınma planları dâhilinde uygulamaya konulan iki adet beş yıllık sanayileşme planı bulunmaktadır. Bu planlardan birincisi 1934-38 yıllarında uygulanmış olan Birinci Beş Yıllık Sanayi planı, ikincisi ise 1939-1943 yılları arasında uygulanmış olan İkinci Beş Yıllık Sanayi planıdır. Bu planlar sanayileşme hamleleri bünyesinde çeşitli sektörlerin devlet tarafından desteklenmesi şeklinde sanayi ve üretim sektörlerinin geliştirilmesi yönünde teşvik politikaları izlemişlerdir.

2.2.1. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı Çerçevesinde uygulanan Vergisel Teşvik Politikaları

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı sanayileşme hamlesi doğrultusunda 1934 yılında uygulanmaya konmuştur. Genel olarak incelendiğinde, ithal ikameci bir anlayışla kurgulanmış ve öncelikle ülkede yatırım ve sanayi imkânlarının kurulması mantığı ile hazırlanmış bir plan olduğu gözlemlenmektedir.

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı planlamaya dayalı olarak devletin korumacılık ekseninde şekillenen sanayileşme modelini benimsemiştir. 1932 yılında Sovyetler Birliği’nden gelen mali açıdan teknik kurulların eşliğinde hazırlanan raporlar rehberliğinde sanayi kuruluş konularında teknik anlamda destek sağlamıştır. Bu raporların genel olarak içeriğini kurulacak sanayilerin yer seçimini türü ve teknolojisi oluşturmuştur.⁷⁹

Planda temel tüketim maddelerinin yurtiçinde üretilmesi tasarlanmış ve kamuya ait üretim tesislerinin inşası, satın alınması ve kurulması planlanmıştır. Ayrıca Birinci Beş Yıllık Sanayi Planında yapılacak yatırımların finansmanı konusunda İş Bankası ve Sümerbank önemli görevler almıştır.⁸⁰

⁷⁹ B. Ali Eşiyok, **Sanayi Planlarından 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı’na: Bir Dönüşümün Kısa Bir Öyküsü**, <http://www.msydergi.com/uploads/dergi/108> (Erişim 28/08/2018).

⁸⁰ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı **Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)** Ocak 1963, http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Birinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1962-1967.pdf (Erişim 21/12/2018).

Planının kuruluş yılları bölümünde yapılan değerlendirme “bağımsız” sanayileşmenin önemini vurgulamakta olup, ‘‘Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye’nin, milli gelirinin yüzde on beş yirmisi oranında bir dış ticaret hacmine sahip olmasına karşın Türkiye’nin ihraç ürünlerinin dış piyasalarda uygun fiyatlarla satılıyor olması, sanayi ürünleri ihtiyaçlarının da tamamına yakın bir kısmının ithalat yoluyla karşılanıyor olmasından mütevellit ekonomisinin parlak görünmediği vurgulanmıştır.’’⁸¹

Türkiye’nin bazı konularda çok ciddi ölçülerde dışa bağımlılığın sürmekte olduğu ve daha henüz sanayi anlamında gelişimini tamamlamamış bir ülke olduğu tespiti yapılmakta olup, dış ticaretin durumuna bakıldığında o yıllarda belli bir sanayileşme ihtiyacının bulunduğu vurgulanmıştır. Ancak o dönemde bu sanayi ihtiyaçlarının yerli üretim olanakları yerine ithalat ile karşılandığı anlaşılmaktadır. Bunun yanında ihraç edilen ürünlerin de katma değeri düşük ürünlerden olan hammadde ve tarım ürünleri olduğu görülmektedir. Dolayısıyla dış ticarete başarılı bir noktada olunmadığı gibi ülke içi sanayi ve üretim imkânlarının da kısıtlı olduğu düşünüldüğünde, ihracatı artırma tedbirlerinden ziyade teşvik uygulamalarının sanayi ve üretim olanaklarının geliştirilmesi yönünde hem devlet destekli projelerin geliştirilmesi hem de özel sermayenin de bu üretim alanlarında teşvikler sayesinde desteklenmesi gereği görülmektedir.

Ayrıca bu tedbirlerin yanında, var olan cari açıklar meselesinin ileride önemli boyutlara ulaşması gerçeği ile karşılaşmamak için ithalatın kısıtlanmasının gerektiği de gözlemlenmektedir. Zira o yılların şartlarında devlet politikalarında vergisel teşvikler ya da ihracatı artırma tedbirleri yerine sanayileşme için devlet destekli politikalara ağırlık verilmesi ve kalkınma planlarının sanayinin kurulması için gerekli yatırımlara doğru yönelmesinin sebepleri ortaya çıkmaktadır.

Bu amaçla geliştirilmesi planlanan beş ana sanayi kolu mensucat, maden, selüloz, seramik, kimya olarak belirlenmiştir. Planın geneline bakıldığında ülke içi tüketim malları ihtiyacında dışa bağımlılığın azaltılması ve üretim olanaklarının geliştirilmesi açısından sanayi sektörüne yönelik ürünlerin üretilmesine imkân verecek ölçüde kurgulandığı görülmektedir.⁸²

⁸¹ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, (Erişim 21/12/2018).

⁸² Yakup Kepenek ve Nurhan Yentürk, **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001, s.69.

Diğer taraftan sanayi sektörü doğası gereği içerisinde büyük kapsamlı altyapı yatırımlarını, riskleri ve geniş sermaye ihtiyacını da barındırmakta olduğundan, bu tür yatırımların ancak örgütlenmiş ve yasa gücüne dayanan bir kurum tarafından yapılması neticesinde başarıya ulaşabileceği düşünülmektedir. Bunun yanında savaş ekonomisinden barış ekonomisine geçiş döneminde halktaki genel yorgunluk ve beklentilerin olumsuzluğu düşünüldüğünde, bu dönemde yatırımların büyük çoğunluğunun devlet tarafından üstlenilmesinin kaçınılmaz olduğu görülmektedir.

Plan dâhilinde gerçekleştirilen hizmetler incelendiğinde Birinci Beş Yıllık Sanayi Planının finansmanında devlet tarafından kurulup bu konularda özel olarak görevlendirilen Sümerbank'ın rolünün büyüklüğü görülmektedir. Sümerbank, bu dönemde 13 yeni sınaî tesisin kuruluşunu gerçekleştirerek önemli bir misyon üstlenmiştir. Ayrıca üretken sektörlerle yönelik yatırımların finansmanı konusunda destek sağlamak için 1933-1938 yıllarında özel kanunlar ile kurulup faaliyete geçen bankalardan bazıları günümüze değin önemli görevlerde bulunmuşlardır.⁸³

Bu planın kalkınma planlarından ziyade kalkınmanın sağlanabilmesi için öncelikle yatırım ve üretim alanlarının oluşturulabilmesi açısından yurttan büyük ve temel sanayinin kurulmasını hedefleyen teknik bir plan olduğu görülmektedir. Bu bağlamda yatırım sahalarının seçiminde öncelikle sosyal gerekliliklere ve yurdun öz tüketimi konusunda kendi kendine yeterli imkânlarla sahip olmasının üzerinde önemle durulmuştur. Plan döneminde sanayi ve inşaatın milli gelir hesaplamaları içerisindeki oranı yüzde 10'dan yüzde 16'ya yükselmiş olmasına rağmen, nüfusun yüzde 80'inin tarım sektöründe çalışmaya devam ettiği bilinmektedir.⁸⁴

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı vergisel teşvikler konusunda sadece sanayi grubu talepleri doğrultusunda yükseltilmiş gümrük vergileri ile sanayinin korunması, sanayi girdilerinin ithalat yoluyla karşılanacak olan mallar özelinde çeşitli vergilerde muafiyet tanınması ve geliştirilmesi, planlanan sanayi kollarının ve girişimcilerinin de teşvik edilmesi yönünde gelişmelere aracılık etmiştir. Buna ek olarak tüccar grubu talepleri doğrultusunda ise himayeci gümrük sisteminin kurulması açısından tedbirler alınması yönünde bir gelişme göstermiştir.

⁸³Öztin Akgüç, “Cumhuriyet Döneminde Finans Politikaları ve Finansal Kurumlarda Gelişmeler”, **İktisat**, Sayı: 440, 2003, ss.72- 88.

⁸⁴T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı **Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**,www.sbb.gov.tr, (Erişim 21.12.2018).

Diğer taraftan dönemin yöneticileri tarafından 1930'lu yıllarda dünya da çoğu ülkelerin içerisinde bulundukları kriz ortamını iyi bir şekilde değerlendirerek azgelişmişlik ve dışa bağımlılık sorununu çözmek adına gerekli sanayi geliştirme planları titizlikle ve hızlı bir ivme ile uygulanmış, bu sayede önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Dolayısıyla uygulanan Planlar sayesinde geçmiş donanımları bulunan tekstil sanayinin güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar için kurulan Sümerbank ve bağlı birimlerin ürün stoku içerisindeki payları bazı sektörlerde %100'e yaklaşmıştır.⁸⁵

2.2.2. İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı Çerçevesinde Uygulanan Vergisel Teşvik Politikaları

İkinci Beş Yıllık sanayi planı birincisinin sağladığı başarı üzerine 1938'de kabul edilmiştir. İkinci plan birinciye göre daha kapsamlı şekilde hazırlanmış bir program olmasının yanında, ikinci planda 100 yeni tesisin yapılması gündeme gelmiştir. Tekstil ve dokuma sanayisinin ağırlıklı olduğu birinci plandan farklı olarak ikinci planda madencilik sektörü, makine sanayisi, enerji santralleri kurulması, toprak sanayisi, gemi yapımı ve kimya sanayisine yönelik çalışmalara ağırlık verilmiştir.⁸⁶

Plan incelendiğinde üzerinde durulan sanayi sektörünün, hammadde yurtiçinde bulunan ve büyük sermayeye ihtiyaç duyulan konuları içerdiği anlaşılmaktadır. Madenler konusunda ise hammadde olarak ya da yarı mamul olarak ihracatının temin edilmesi hususu üzerinde durulmuş olup, bu tür katma değeri yüksek ürünlerin ihracat malları içerisinde yer alması konusunda gerekli üretim ve yatırım harcamalarının devlet tarafından ele alınarak belli bir plan dâhilinde gerçekleştirilmesi ve ihracatın bu yönde güçlendirilmesi kararlaştırılmıştır. Diğer taraftan sanayi için çok büyük önem arz eden enerji taleplerinin büyük oranla karşılanması için elektrik santralleri kurulması konusunda çalışmalar yanında kömür havzalarındaki üretimin artırılması ve bu yolla

---

⁸⁵ 1939 yılı itibarıyla Sümerbank'a bağlı kuruluşların toplam üretim içerisindeki payı sektörel düzeyde şöyleydi: Suni ipek (%100), kâğıt ve mukavva (%100), demir (%100), süperfosfat (%100), ayakkabı (%90), çelik (%80), makine yağı (%80), kok kömürü (%70), deri (%62) yün (%60), çimento (%55) ve pamuk (%35) (Z.Y Herslag, Turkey: The Challenge of Growth, E.J.Brill, Leiden, 1968, s.92).

⁸⁶ Yücel. ss.1-39.

büyük şehirlerde kurulacak olan yeni sanayi kollarının gerekli ihtiyaçlarının karşılanması amaçlanmıştır.⁸⁷

Plan'da dikkat çeken önemli bir husus da, ihracatın geliştirilmesi çabalarına ilişkin hedeflerde gözlenmektedir. İkinci planda öngörülen kamu yatırımlarının sektör bazında dağılımı incelendiğinde yatırım mallarının ve ara mallarının üretiminin arttırılmasına öncelik verildiği, maden sanayinin geliştirilmesine ilave olarak büyük elektrik santralleri ve limanlar gibi önemli alt yapı tesislerinin yapım ve inşaa çalışmalarının da Planda düşünüldüğü gözlemlenmektedir. Planda projeler için yaklaşık yüz on iki milyon lira tutarında bir bütçenin hedeflenmiş olması ve otuz beş bine yakın kişinin istihdamının düşünülmesi ile birlikte yaklaşık 100 milyon lira civarında bir satış hedeflenmiş, ayrıca bu satışın yaklaşık üçte birinin dış piyasaya yapılması öngörülmüştür.⁸⁸

Birinci sanayi planının arkasından hazırlanan ikinci plan ile öncelikle ülkenin kalkınma stratejilerinde büyük önem arz eden ve millî savunma konularının yanında maden ve ağır sanayi gibi büyük yatırımlara girişilmesine de ağırlık verilmiştir.⁸⁹

Sanayi planlarına ilişkin sektör bazlı büyük sermaye yatırımı gerektiren alanlara yönelik tutarlar ve yatırım paylarını gösteren aşağıdaki tablo verilerine bakıldığında, birinci planda temel tüketim ve ara malları üretimine ağırlık verilirken ikinci planda, tüm sektörlerin üretim ve yatırımlarının geliştirtmesi açısından önemli sanayi dallarına yatırımların yapıldığı ve ülkenin sanayisinin kalkınması yönünden dışa olan bağımlılığının azaltılmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir.

---

⁸⁷İnan Afet A.ss:1-11.

⁸⁸ Eşiyok,S.78.

⁸⁹ On Beşinci Yıl Kitabı, Ankara, 1938, Cumhuriyet Halk Partisi, Ankara,. s.560.

Tablo 12: Birinci ve İkinci Sanayi Planlarında Devlet Yatırımlarının Sektörler Arası Dağılımı
(Birim: 1000 lira)

	BBYSP		İBYSP	
	Yatırım	Sektör Payı (%)	Yatırım	Sektör Payı (%)
Dokuma Sanayi	21,888	51	-	-
Demir-Çelik	10,000	23.3	4,200	4.5
Kağıt	4,815	11.2	-	-
Kimya	2,850	6.6	12,850	13.8
Çimento, cam, toprak	2,050	4.8	2,030	2.2
Madencilik	1,318	3.1	35,300	37.8
Deniz Ulaştırması	-	-	10,680	11.4
Gıda Sanayi	-	-	9,840	10.5
Enerji	-	-	18,400	19.7
Toplam	42,921	100	93,300	100

Kaynak: Ölçen A. Nejat, “1923-1938 Döneminde Birinci ve İkinci Sanayi Planları”, **Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye’nin Ekonomik Gelişmesi**, AÜSBF Yayını, Ankara, 1982, s.133- 149.

İki plan döneminin verileri yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere birbirini tamamlar nitelikte hazırlanmış olup, temel mantığın ise devlet yatırımlarının yönünü büyük sanayi dallarında değerlendirilerek ülkenin sanayi konusundaki ihtiyaçlarında dışa bağımlı görünümünün değiştirilmesidir.⁹⁰

Plan dönemlerinde uygulanan stratejiler sayesinde devlet kaynaklı yatırımlarla sanayi alanlarında kalkınma hamlesi bu yılların en parlak sanayileşme dönemlerini temsil etmektedir. Sanayi kollarının bu şekilde devlet tarafından desteklenmesi şeklinde uygulanan başarılı tercihler neticesinde planların amacına ulaştığı kuşku götürmez bir gerçektir. Bu konuda dünya örnekleri incelendiğinde, otuzlu yılların krizlerle mücadele eden dünyasında Türkiye’nin sanayisini geliştirme yolunda elde ettiği başarı değerlendirildiğinde bu konudaki hızı dünya ülkeleri arasından yalnızca Sovyetler Birliği ve Japonya tarafından geçilebilmiştir. Diğer taraftan birinci sanayi planı kapsamında kurulan tesisler, Türkiye’nin sanayileşme sürecinde temel eğitim konusunda elde ettiği tecrübeler neticesinde dönemin örnek kuruluşları olarak, sonraki yıllarda kurulacak olan tesislerin fikri kaynağını oluşturmuştur. Bu tesislerin, ürettikleri

⁹⁰Ülken Yüksel, “Atatürk ve Ekonomide Devlet Müdahalesi”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 39, Sayı: (1-4), 1981, s.92.

mallar uygun fiyatlarla özel kesime satılmış, bu sayede özel kesimin karlılığının yükselmesi ve sermaye birikiminin artması sağlanmıştır.⁹¹

Türkiye'nin o dönemlerdeki uyguladığı sanayi planlarının nitelikleri incelendiğinde, bugünkü manasıyla uygulanan kalkınma planlarından farklı olarak ekonomik yönden teşvikler aracılığı ile ihracatın geliştirilmesi veya sanayi alanlarının sadece desteklenmesinin temel amaç olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak daha önemli bir vazife üstlenerek yurt genelinde tercihen yerli üretime dayanan büyük ve temel sanayinin kurulmasını hedef alan teknik planlar olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple de yatırım yapılacak alanların seçimi hususunda teknik anlamda geleceğin planlamasını amaç edinerek acil ve öncelikli ihtiyaçlara ve yurt genelinde üretim ve yatırım ikliminin oluşturulmasına büyük önem verilmiştir⁹²

2.3. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SONRASINDA TÜRKİYE'DE SANAYİ VE KALKINMA PLANLARINDA YAŞANAN YAPISAL DÖNÜŞÜM

II. Dünya Savaşı sebebiyle alınan ekonomik tedbirler neticesinde dünyada gerçekleşen ekonomik olaylar farklılaşmıştır. Bu sebeplerden dolayı 1942 yılında Teşviki Sanayi Kanunu yürürlükten kaldırılarak devlet tarafından planlı kalkınmacı politikalar izlenilmeye başlanmıştır.

2.3.1. İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de İktisadi Durum

Savaş yılları sırasında Türkiye'deki ekonomik ve mali vaziyet tahlil edildiğinde; Savaşın getirdiği her türlü ekonomik zor şartlar ülkede ciddi bir biçimde hissedilmiş olduğu gözlemlenmektedir. Büyük Buhran sonrasında dünya genelinde ağırlıklı olarak uygulanan ekonomi politikaları sayesinde, ciddi şekilde yaşanan ithalat düşüşleri neticesinde, savaş ile başlayan durumun devamı olarak dış ticaret genel dengesi fazla vermeye devam etmiştir. Üretimde kullanılan yatırım malları ithalatının azalması, bunun yanında hammadde, ara malı ithalatında gerçekleşen azalma, üretimin iyice

⁹¹ Oya, Köymen, **Sermaye Birikirken, Osmanlı, Türkiye, Dünya**, Yordam Kitap, İstanbul, 2007, s.98.

⁹² T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı **Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, www.sbb.gov.tr,(Erişim 21/12/2018).

düşmesi ile sonuçlanmış, bu meyanda ülke ekonomisinin daralması ve enflasyonist ortam ile birlikte yaşanan bu durum savaş dönemi ve sonrasındaki politikaların biçimlendirilmesinde etkili olmuştur.⁹³

Aşağıdaki tabloda savaşın başlangıç yıllarında dış ticaret verilerinde yaşanan ithalat ve ihracatın düşüş eğilimleri görülmekte olup tablo verileri detaylı olarak incelendiğinde savaşın ortalarına gelindiğinde yani 1942 yılları ve sonrasında verilerin dengelenmeye başladığı da görülmektedir. Ancak savaşın bitmesine yakın yıllarda 1945 de yine verilerde aşağı doğru bir eğilim gözlemlenmektedir. Bu yaşanan dengesizliklerin uygulanan mali politikaların başarısızlığı olarak değerlendirilmesinden ziyade savaşın etkileri ile dünya ticaretinde yaşanan olumsuzluklar neticesinde yaşandığını düşünmek analiz yapmak açısından daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Tablo 13: 1940-1945 Yılları Arasında Dış Ticaret Verileri

YILLARA GÖRE DIŞ TİCARET, (1940-1945)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış ticaret dengesi	Dış ticaret hacmi	İhracatın ithalatı karşılama oranı (%)
	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)	Değer	Değer	
1940	80 904	-18,8	50 035	-45,9	30 869	130 939	161,7
1941	91 056	12,5	55 349	10,6	35 707	146 405	164,5
1942	126 115	38,5	112 879	103,9	13 236	238 994	111,7
1943	196 734	56,0	155 340	37,6	41 394	352 074	126,6
1944	177 952	-9,5	126 230	-18,7	51 722	304 182	141,0
1945	168 264	-5,4	96 969	-23,2	71 295	265 233	173,5

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Savaş sonrası dünya ekonomisinin, ülkeler arasındaki alışverişlerin giderek azaldığı ve bunu neticesi olarak uluslararası ticarete yaşanan düşüşün etkilerinin gözlemlendiği bir dönem içerisindeydi. Buna ek olarak dış ticareti açık veren ülkelerin gümrük tarifeleri ve kotalar konusunda aldıkları önlemler ile kendi ulusal ekonomilerini korumaya çalışmaları sebebiyle dünya ticaretinin daha da azalmıştır.⁹⁴

⁹³ Murat Taşkın, “1923-2003 Döneminde Türkiye Cumhuriyeti’nin Dış Ticaret Politikaları” <http://www.dtm.gov.tr> (Erişim,30/11/2018).

⁹⁴ İsmail Cem Ay, “II. Dünya Savaşı Ulusal Planlama Faaliyetleri: 1946 İvedili Sanayi Planı Ve 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı’nın Karşılaştırmalı Analizi”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 2012, Cilt: 62, Sayı: 1, s. 147.

Bu tarihlerde Türkiye’de savaş sebebiyle alınan ekonomik önlemlerin etkilerinin sürmesi sebebiyle vergi kanunlarında teşvikler yerine devlet gelirlerini arttırıcı örn: Varlık Vergisi gibi farklı yöntemler izlenmiştir. Varlık Vergisi Savaşın getirdiği zorlu ekonomik koşulların neticeleri sebebiyle Türk Hükümeti tarafından yaşanan zor durumların önlenmesi amacıyla gündeme gelmiş bir vergidir. Savaşın getirdiği koşulları kendisine menfaat olarak getiri sağlamak amacıyla kullanan kişilerin bu faaliyetler, karaborsacılık ve vurgunculuk üzerinden sebepsiz zenginleşmelerini engellemek ve de belli ölçüde cezalandırmak maksadıyla 1942 yılında yürürlüğe konulan ve on altı ay süreyle yürürlükte bulunan ve bir kez uygulanan bir vergidir. Sözü edilen bu vergi türü, tekniğinden daha çok, uygulanması bakımından eleştirilere maruz kalmış, bunun yanında daha çok azınlıklar genelinde tarh ve tahsil edildiği yönünde çıkan dedikodular sebebiyle Varlık Vergisinin aleyhine durumlar artmış ve şiddetli eleştirilere maruz bırakılmıştır. Ancak bu vergi sadece gayrimüslimlerle alakalı bir vergi değil tamamen devrin şartları sonucu uygulanmış bir vergi türüdür.⁹⁵

2.3.2. İkinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Dünyada Yaşanan İktisadi Gelişmeler

Dünyada bu dönemde savaşın etkileri altında şekillenen ekonomi politikaları neticesinde farklı ekonomik birlikler kurulması yoluna gidilmiştir. Bu amaçla ABD’nin Bretton Woods isimli kentinde 1944’de Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı düzenlenmiştir. Uluslararası para sisteminin temel dayanakları kabul edildiği Konferansda, Türkiye’nin de içinde bulunduğu 44 ülkenin katılımı ile gerçekleşmiş ve savaştan sonra oluşturulması kararlaştırılan bir anlaşma imzalanmıştır. Bretton Woods Anlaşması dâhilinde dünya genelinde iki büyük mali kuruluş olan (WB) Dünya Bankası ile (IMF) Uluslararası Para Fonu kurulmuştur. Bu kuruluşların amaçları İkinci Dünya Savaşı sonrası, finansman konusunda sıkıntı yaşayan ülkelere, fonlar aracılığıyla destek sağlamak, dünya ticaretinde oluşması muhtemel bir daralmanın önüne geçebilmek ve uluslararası refahın azalmasını önlemek olarak belirlenmiştir. Uluslararası Para Fonu,

---

⁹⁵ Necati Aksanyar, Murat BİÇER, Murat, “II. Dünya savaşında çıkarılan varlık vergisinin Türk basınında ve kamuoyunda yansımaları(11 kasım 1942-15 Mart 1944)”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl: 2008 Sayı:21, Kütahya, Ağustos 2008 s:380.

27 Aralık 1945 tarihinde resmen faaliyete başlamış bir uluslararası ekonomik örgüt olup, Bretton Woods Konferansına katılan 44 ülkeden 30'u, 30 Aralık 1945 tarihinden önce IMF üyeliğini kabul etmişlerdir.⁹⁶

Türkiye'nin bu kuruluşlara olan üyeliği 1947 ve 1948 yılında gerçekleşmiş olup bu yıllarda ülkemiz bu kuruluşlara üye olmasının yanı sıra Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'ne üye olmuştur.⁹⁷

2.3.3. 1946 Yılı İvedili Sanayi Planı

Bağımsız bir sanayileşme planı dâhilinde sürdürdüğü maliye politikalarına devam etmek ya da dışa bağımlı ve tarıma odaklı sanayinin geliştirilmesi arasındaki tercihin eşiğinde olan, Türkiye'de 1944 yılında hazırlıklarına başlanan ve savaş sonrası sanayinin şimdiye kadar olan gelişimini daha da artırmak ve daha ileri bir seviyeye getirmek adına “Öz Rapor” hazırlanmıştır. Bu sayede Türkiye, savaşın bitmesinin ardından nitelikli bir şekilde hazırlanmış olan Kalkınma Planı ile sanayi alanındaki kalkınma hamlelerine devam edebilecektir.⁹⁸

1946 Planı hedefleri ve amaçları açısından, önceki yıllarda hazırlanmış olan Sanayi Planlarına nazaran çok daha gelişmiş bir plan olmasının yanında aynı zamanda önceki planların devamı ve tamamlayıcısı niteliğindedir. Diğer taraftan büyük yatırımlara devlet tarafından planlı bir şekilde devam edilmesi ülkenin dış bağımlılıklardan uzak olarak sanayileşmesi bu süreçte ülkenin bağımsızlığını temin etmeyi hedeflemektedir.⁹⁹

Türkiye 'de 1946 yılına değin uygulanmış olan maliye politikalarının tarihi açısından İvedili Sanayi Planı'nın önemli noktaları bulunmaktadır. Öncelikle bu plan 1930'lu yıllarda uygulanan sanayileşme hamlelerinin uzantısı niteliğinde olmasının yanında, iktisat literatüründeki ülkelerin kendi uzman oldukları alanlarda üretim yapmaları ve sanayilerini bu konuda geliştirmeleri, diğer ürünleri ise ithalat yoluyla temin etmeleri kuralının aksinde bir mantık içeriyor olması dikkat çekici yönünü

⁹⁶ Zeynep ERDİNÇ, “Uluslararası Para Fonu- Türkiye İlişkilerinin Gelişimi ve 19. Stand-By Anlaşması,” **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:18, Ağustos 2007. s.100.

⁹⁷ İlhan Tekeli, ve Selim Ilkin, **Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı, Türkiye Belgesel İktisat Tarihi 1**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1981, s:289.

⁹⁸ İlhan Tekeli, ve Selim Ilkin, s:289.

⁹⁹ Eşiyok, s.81.

oluşturmaktadır. Buna ilave olarak sanayileşme hususunda dünya uygulamalarının yerine ülke çıkarlarının hedef alınmış olması bu planın diğer önemli bir özelliğidir. 1946 İvedili Sanayi Planının en dikkat çekici yanı ise, devletçi kalkınma hamlelerinin sonuncusu olmasının yanında uygulanamamasının ardından hazırlanan 1947 planı ile Türkiye'nin kalkınma ve sanayi planlarının devletçi felsefesinin radikal bir şekilde değiştirilerek önemli bir kırılma noktası ve yol ayrımının gerçekleşmiş olmasıdır.¹⁰⁰

Hazırlanmış olan İvedili Sanayi Planı ile sanayi eksenli kalkınma hamlesine aynı doğrultuda ve hızda devam edilmek istenmiştir. Bu plan özünde; 1930'lu dönemlerin anlayışının devamı niteliğinde olup ülke içi önemli sanayi kollarının oluşturulması ve devlet yatırımları ile desteklenmesi şeklinde bir sanayileşme hedeflerini ortaya koymuştur. Ayrıca planda her türlü dış etkiden uzak bir şekilde milli sanayileşme olgusuna yer verilerek, tüm sanayi ve kalkınma hedeflerinin bir bütünlük içerisinde yerine getirilmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla sadece tarım odaklı bir sanayi gelişimi yerine tarım ve sanayinin birlikte geliştirilmesi amaçlanmış ve ağırlık yine önceki planlarda olduğu gibi devlete ve devletçiliğe verilmiştir.¹⁰¹

Türkiye bir taraftan Avrupa'nın savaş sonrası tekrardan inşa sürecine katılabilmek ve bu konuda Marshall yardımlarından faydalanabilmek maksadıyla, İvedili Sanayi Planı bünyesinde yer alan ve devlet öncülüğünde gerçekleştirilecek olan sanayi projeleriyle Avrupa Kalkınma Programı'na başvuru yapmış ve 615 milyon dolar dış destek isteğinde bulunmuştur. Bu amaçla araştırmalar yapmak üzere ABD'den gelen bir heyet; oluşturulan bu planı "devlet sosyalizmi" olarak nitelendirmiş ve reddetmiştir. Bu gelişmeler üzerine bu Planın yerine yetkililer tarafından, hızlı bir şekilde 1947 yılında batılıların beklentilerinin daha fazla yer aldığı yeni bir plan oluşturulmuştur.. Bu planda gelişmesi öngörülen ve ayrıcalıklı bir şekilde desteklenecek sektör olarak tarım sektörü seçilmiş ve tarım ürünlerinin üretiminin arttırılması planın temel prensipleri içerisinde yer almıştır. Bu hedefe varılması açısından yapılacak olan işlerin başında tarım sektöründe yoğun olarak makine kullanımı ve ulaşım imkanlarının geliştirilmesi gelmektedir. Bu sebeple 1949 yılında traktör adedi 9.170 iken 1950 yılına gelindiğinde 16.585'e yükseltilmiştir.¹⁰² Mali politikalar alanında önemli ve köklü değişiklikler

---

¹⁰⁰ Eşiyok B. Ali,s.84.

¹⁰¹ Ay, s. 147.

¹⁰² Ay, s. 148.

yaratan bu hamle neticesinde yıllar içerisinde belli bir seviyeye getirilmiş olan sanayi ve kalkınma planlarının yönü tarım odaklı üretim ve kalkınma alanlarına yönlendirilerek sanayileşme yolunda Türkiye mali tarihinde önemli bir kırılma noktası meydana gelmiştir.

2.3.4. 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı (Vaner Planı)

1947 yılına gelindiğinde hazırlanan mali politikalarda bazı değişikliklerin yaşandığı görülmektedir. Maliye politikalarında yapılan önemli değişimin altında yatan sebepler, dünyanın içinde bulunduğu savaş sonrası oluşan ekonomik darboğaz, siyasi anlamda kurulan blokların ekonomik hedefleri doğrultusunda farklı ülkelerden beklentileri ve özünde her ülkenin kendi sınırları içerisinde savaş sonrası bozulan ekonomisini kaldırmak yönünde hamleler yapmak istemeleri düşünülmektedir.

Bu doğrultuda 1947 yılında Türkiye’de İktisadi Kalkınma (Vaner) Planı hazırlanmış olup, bu plan dâhilinde 1948 yılında yapılan Kongrede özel sektörce yapılan üretim ve yatırımların devlet özendirmeleri vasıtasıyla desteklenmesi gündeme getirilmiştir. Ancak 1950 yılına değin herhangi bir özendirme politikasının uygulanması gerçekleşmemiştir.¹⁰³

Bu dönem devletçilik ilkesinin büyük ölçüde yok sayıldığı bir dönem olarak bilinmektedir. Dolayısıyla bu anlayış tam olarak incelendiğinde, devletin işletmecilik görevinin son bulması şeklinde tecelli etmemiş, devletçilik kavramının bütün anlam ve unsurlarının özellikle de mali politikalarının radikal bir dönüşüme uğraması şeklinde gerçekleşmiştir.¹⁰⁴

Plan temelde devletin lojistik ve iletişim alanlarında yatırımcı olarak görev almasını öngörmektedir. İvedili Sanayi Planı’nın aksine, bu planda üretim ve yatırımları geliştirilecek olan sektör tarım sektörü olup bunun yanında diğer sektörlerin ise tarım ürünlerinin gelişmesine katkı sağlayacak sektörler olduğu düşünülmüştür.¹⁰⁵

¹⁰³ Asuman Altay ve Şahin Karabulut, “Türkiye’de Mali Teşvik Sistemi ve Yatırımlara Sağlanan Mali Teşviklerin Değerlendirilmesi”, **Adnan Menderes Üniversitesi S.B.E. Dergisi** Cilt:4 Sayı :4,s:190.

¹⁰⁴ Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi 1908–2002** , İmge Kitabevi, Ankara, 2003,s:321.

¹⁰⁵ İlhan Tekeli, ve Selim İlkin, Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı, Türkiye Belgesel İktisat Tarihi 1, **Orta Doğu Teknik Üniversitesi**, Ankara, 1981. ss:289-325.

Diğer taraftan sanayinin gelişmesi ve kalkınma için hızlı bir biçimde devlet tarafından gerçekleştirilecek alt yapı yatırımlarına ihtiyaç duyulduğu bir dönemde, sanayi sektörü yatırımları plan dâhilinde son sırada yer almıştır. 1947 Planı, önceki planların aksine, dış kaynaklı desteklere dayanan bir üretim ve yatırım iklimini öngörmektedir. Plan'a göre yatırımların %49 nispetinde önemli bir bölümünün dış kaynak imkânlarıyla (Marshall yardımları ve kredilerden) sağlanması düşünülmektedir. Plan'da, Marshall¹⁰⁶ yardımları çerçevesinde, tarım üretiminin gereksinimlerinin karşılanması adına (başta traktör olmak üzere) tarımsal alet ve makinelerin imalatının planlanmasını yapmak yerine ithalatı öngörülmekte, böylelikle ABD'nin ihracatı için geniş bir pazarın oluşturulması da gerçekleşmektedir. Thornburg Raporu dahilinde ve dış mihrakların etkilemeleri sonucunda hazırlanan bu plandan bir süre sonra, Türkiye yardım programı bünyesine alınmış ve OEEC'ye katılmıştır. 1947 Planı resmi bir şekilde uygulanmamış olmasına rağmen Türkiye'nin katma değeri yüksek ürünler üretmesi yönünde sanayisini kalkındırmasının önüne konulan önemli engellerden birisi olup, teknoloji yönünden içeriği düşük olan ve emeğe dayalı sektörlerde uzmanlaşmasını vurgulamakta bu konularda ise yabancı kaynağa ve özel kesime dayanan bir gelişme yolunun takip edilmesini öngörmektedir.¹⁰⁷

2.3.5. Türkiye'de İlk Sanayi ve Kalkınma Planlarının Genel Değerlendirmesi

Dünya ekonomisinde öteden beri ülkelerin ekonomik alanlarda birbirleriyle ilişkiler kurmak suretiyle etkileşimde bulunduğu bilinen bir gerçektir. Ancak bu ilişkiler ekonomik yönden güçlü olan ülkelerin planları ve istekleri doğrultusunda şekillendiği zamanlarda henüz gelişmekte olan ülkelere ne ölçüde yarar sağladığı araştırılması gereken konulardan biridir. Kaldı ki devletlerin ekonomik planları dâhilinde hazırlanan programları ülkenin kalkınması yönünde kısa vadeli etkiler göstermeyip uzun yıllar varlığını sürdürerek ve hatta gelecekte alınacak ekonomik kararların da öncüsü olma yolunda en önemli adımlardır. Bu açıdan da değerlendirildiğinde uzun vadeli planlar üzerinde önemli etkileri bulunan bu etkileşimlerin hukuk bilimindeki silahların eşitliği

---

¹⁰⁶ Tekeli ve İlkin, ss:289-325.

¹⁰⁷ Eşiyok, s.86.

kavramı gibi ekonomik yönden eşit ülkeler arasında olması ya da ekonomik farklılıklar varsa da bu yönde alınan kararların ülkelerin içsel meseleleri olduğundan hareketle baskıdan uzak bir düzlemde alınması gereklidir. Aşağıdaki tablodan anlaşılabacağı üzere 1930’lu yıllarda uygulanan politikalar ile 1946 yılından sonra uygulanan politikalar arasında hatırı sayılır bir değişikliğin gerçekleştiği gözlemlenmektedir.

Tablo 14: Uygulanan Sanayi ve Kalkınma Planların Hedefleri Yönünden Karşılaştırılması

	Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (BBYSP)	İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı (İBYSP)	1946 İvedili Sanayi Planı (1946 İSP)	1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı (1947 TİKP)
Sürükleyici Sektör	Sanayi	Sanayi ve Enerji	Sanayi	Tarım, enerji ve ulaştırma
Kalkınma Paradigması	Planlamaya dayalı, korumacı, devletçi sanayileşme	Planlamaya dayalı, korumacı, devletçi sanayileşme	Planlamaya dayalı, korumacı, devletçi sanayileşme	Piyasa merkezli, dışa açık, liberal politikalar temelinde dünya ekonomisine eklenme
	Uluslararası işbölümünün dışında sanayileşme hedefi	Uluslararası işbölümünün dışında sanayileşme hedefi	Uluslararası işbölümünün dışında sanayileşme hedefi	Tarım sektörü temelinde, Uluslararası işbölümüne uygun uzmanlaşma
Finansman (iç/dış)	İç finansman	İç finansman	İç finansman	İç ve dış finansman (Marshall Planı çerçevesinde finansman arayışı)
Kalkınmada Temel Aktör	Devlet	Devlet	Devlet	Özel
Kapsadığı Dönem	1934–1938	1939–1943	1945–46	1948–1952
Plan Anlayışı	Kısmi/sektörel	Kısmi/sektörel, ancak BBYSP’na göre daha ayrıntılı.	Kısmi/sektörel, ancak ilk iki plana göre daha kapsamlı, bir “iş planı” niteliğinde	Kısmi/sektörel ancak ilk üç plana göre daha kapsamlı, makro büyüklüklerle ilişkilendirilmiş, ancak makro plan değil

Kaynak: B. Ali Eşiyok, **Sanayi Planlarından 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı’na: Bir Dönüşümün Kısa Bir Öyküsü**, <http://www.msydergi.com/uploads/dergi/108> (Erişim 28/08/2018) s:88

Bu minvalde 1946 ve 1947 yıllarındaki iki plan arasındaki farklı noktalar ülke çıkarları doğrultusunda değerlendirildiğinde Vaner planı ile devletin ekonomideki yerinin sınırlandırıldığı, özel teşebbüslere daha fazla önem gösterildiği görülmektedir. Bu açıdan hazırlanan plan özel sektör öncülüğünde geliştirilen üretim ve yatırım anlayışını benimserken, devletin görevlerinin ise altyapı faaliyetleriyle sınırlandırılmasına dayanan bir içeriğe sahiptir. Cereyan eden olaylar çerçevesinde konu incelendiğinde Türkiye’nin önce hazırladığı 1946 planında varmak istediği hedefler ile sonradan 1947 yılında hazırlanan plan arasında farklılıklar gözlemlenmektedir. Türkiye,

açısından değerlendirildiğinde dışsal etkiler altında alınan bu tip kararların sadece dönemini etkilemediği hatta günümüze değin ulaştığı, kurgulanan politikaların etkisinin kolay değişmediği, günümüzde uygulanan ekonomik yönden teşvik politikalarının bu dönemde atılan temeller üzerine şekillendiği söylenebilir.¹⁰⁸

Diğer taraftan o dönemlerde uygulanan politikalara bakıldığında ise henüz özel sektör bazında yeterince sermaye birikimini tamamlanmamışken, büyük yatırımlarda devletin oynayacağı rolün büyüklüğü ve gerekliliği düşünüldüğünde devletin ekonomideki yerinin sınırlandırılmasının ülke çıkarları doğrultusunda uygulanacak olan mali politikaları ne derece destekleyeceği düşündürücüdür. Bunun yanında dış etkiler çerçevesinde savaş sonrası harap olan ülkelerin temel ihtiyaçlarının karşılanması temelinde şekillenen maliye politikalarının ve dolayısıyla teşvik politikalarının ne düzeyde milli politikaların hedeflediği iktisadi kalkınmaya veya sanayileşmeye hizmet edeceği ve bu plan çerçevesinde desteklenen dış finansman kaynaklı özel yatırım teşebbüslerinin de ne ölçüde gelecek büyüme hedeflerinde rol oynayacağı tartışılması gereken bir konudur.

Günümüze değin etkilerini sürdüren bu plan değişikliği neticesinde ‘‘Türkiye Vaner Planı sayesinde sanayiden ziyade tarım eksenli kalkınma ve büyüme programını öncelemiş ve bu kararlar dâhilinde sanayiye ihmal etmiştir. Bu yıllarda Türkiye'ye biçilen "tarım eksenli gelişme " metodunun Türkiye'ye getirdiği neticeler olumsuz olmuş ve bir kenara bırakılan sanayi yatırımları sayesinde sanayileşme konusunda ileri seviyelere ulaşma hedefleri ise sonraki yıllara bırakılmıştır.¹⁰⁹

2.3.6. 1950 -1960 Yılları Arasında Uygulanan Vergisel Teşvik Politikaları

1950 yılından itibaren liberal iktisat politikaları izlenmeye başlanılmıştır. Bu politikalar sayesinde çeşitli yasalar ve teşviklerle desteklenen yatırımların özel kesim yatırımlarından seçilmesine özen gösterildiği ve bu konuda uygun bir ortam oluşturulduğu gözlemlenmektedir. Kredi imkânlarının genişletilmesi, dış yardımların devlet imkânları ile birlikte piyasaya sunulması, devletin tekelinde bulunan dış ticaret işlemlerinin özel girişimciyi özendirici bir yöntem takip edilmesi, alt yapı hizmetlerine

---

¹⁰⁸ Altay ve Karabulut,s:191.

¹⁰⁹ Ay, s:147.

yönelik devlet yatırımlarının artması, tarım üretiminde çeşitli teşvik edici fiyatların uygulanması bu iklimin oluşmasına etkiye bulunmuştur. Ancak bu dönemde özel teşebbüsleri özendirme çalışmaları mevzuat anlamında geliştirme göstermemiş olmasına rağmen, özendirme tedbirleri niteliğinde kalmış ve dolayısıyla özel kesimin sanayi yatırımlarına yönelmesi sağlanmıştır. Bu dönemdeki mevzuat anlamında yapılan düzenlemelerden biri olarak, 1951’de "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu" yürürlüğe konulmuştur. Ancak bu yasa ile sanayi alanında beklenen yabancı sermaye yatırımı beklenildiği gibi gerçekleşmemiştir. Yasa kapsamında yapılan değişiklikler ile yabancı sermaye paylarının gerek yurt içinde ve gerekse yurt dışında satılmasını kolaylaştırıcı önlemler alınmış ve 1954’de kabul olan 6224 sayılı "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu" yürürlüğe konulmuştur. Ancak bu önlemler alınmasına rağmen ülke içinde yabancı sermaye için uygun ortamın yaratılmaması beklenen ölçüde dış sermaye akımına imkân yaratmamıştır. Diğer taraftan 1950-60 yıllarının uygulanmaya çalışılan politikalarının bugünkü karma ekonomik düzenin ve dolayısıyla bugünkü özendirme politikalarının hazırlayıcısı olduğu ileri sürülebilir.¹¹⁰

2.4. TÜRKİYE’DE İTHAL İKAMECİ KALKINMA PLANLARI DÖNEMLERİNDE VERGİSEL TEŞVİK POLİTİKALARININ GELİŞİMİ

Türkiye ’de kalkınma planları 1980’lerde yaşanan yükselen liberalleşme dönemine kadar ithalatta korumacı bir mantık dâhilinde geliştirilen ithal ikamesine dayalı bir anlayış çerçevesinde düzenlenmiş, ancak 1980 sonrası ihracatı geliştirme ve arttırma yönünde uygulanan teşvik önlemleri ele alınarak kaynaklar daha çok bu alana kaydırılmıştır.¹¹¹ 1980 yılına değin aşağıda sayılan 4 adet kalkınma planı uygulanmıştır.

- I. Beş Yıllık Kalkınma Planı, (1963-1967)
- 2.Beş Yıllık Kalkınma Planı, (1968-1972)
- 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı(1973-1977)
- 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı(1979-1983)

---

¹¹⁰T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Raporu Ekim 1989, <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Alt%C4%B1nc%C4%B1-Be%C5%9F-Y%C4%B1ll%C4%B1k-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-1990-1994%E2%80%8B.pdf> Yayın, No:DPT : 2186 – ÖİK: 345 (Erişim 21/06/2019).

¹¹¹ Altay ve Karabulut, s:191.

2.4.1. İthal İkameci Kalkınma Planlarının Hedefleri ve Stratejileri Açısından İncelenmesi

Türkiye’de özendirme ve yönlendirme önlemleri gerçek anlamı ile planlı dönemde uygulanmaya başlanmış ve sanayi ürünü ihracatında özendirme önlemleri alınmıştır. Kalkınma planlarının özel kesim için yol gösterici olması ve uygulama zorunluluğu getirmemesi, bu önlemlerin ayrı yasal düzenleme ile ortaya konulmasını zorunlu kılmıştır. 1961’de (DPT) Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş, 1962’de ilk Yıllık Program hazırlanmıştır.¹¹²

Birinci planda öncelikle Türkiye'nin kaynakları ve imkânları göz önüne alınmış ve yılda ortalama yüzde 7¹¹³ dolayında bir kalkınma hızı hedeflenmiştir. Vergi politikası için açıklanan genel hedefler ise vergi uygulamalarında teşvik yasalarının geliştirilmesidir.¹¹⁴

İkinci plan dönemi kalkınma raporunda ise sanayi sektöründeki aksayan yönlerin mevcut olduğu bunların özellikle imalat sanayinde çok sayıda müteşebbisin küçük işletmeler şeklinde faaliyetlerine devam ettikleri belirtilmiştir. Bu sebep ile genellikle küçük kapasitelerde üretim yapılmak zorunda olunduğu ve sanayileşmiş ülkelerde hızla gelişen üretim teknolojilerinden ve işletme tekniklerinden yararlanılamadığından bahsedilmiştir.¹¹⁵

Üçüncü planda, önceki plandakine benzer anlayış çerçevesinde yaklaşım olmakla beraber, yatırımların teşvik edilmesi konusuna çok değinilmediği görülmektedir. Nitekim Plan’da üzerinde durulun konular ileri teknoloji gerektiren ana ve yatırım malı sanayilerinin ithalat tedbirleriyle korunmasına devam edilmesi, tesislerin ekonomik kapasitede kurulmalarının sağlanmaya çalışılması ve sanayinin

¹¹² Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, Özel İhtisas Komisyonu Raporu Yatırımları Teşvik Politikaları, s. 9

¹¹³ Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, (Erişim 21/12/2018).

¹¹⁴ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Yedinci Beş Yıllık Vergi Özel İhtisas Komisyonu Raporu 97, <http://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/YedinciBe%C5%9FY%C4%B1l%C4%B1k-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-1996-2000%E2%80%8B.pdf>, (Erişim 05/05/2019).

¹¹⁵ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972) <http://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/%C4%B0kinciBe%C5%9FY%C4%B1l%C4%B1k-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-1968-1972%E2%80%8B.pdf>, s. 43 (Erişim 30/12/2018).

temel mal ve hizmetlerinin uluslar arası fiyatlara uygun seviyede sağlanmasına çaba gösterilmesi olarak belirtilmiştir.¹¹⁶

Dördüncü plan döneminde imalat sanayinin teknolojik anlamda geliştirilmesi açısından önemli aşamaları tamamlaması, modern, ileri ve dış piyasalarda rekabet gücü yüksek bir sanayi yapısının temellerinin oluşturulması kararlaştırılmıştır. Yeni sanayi girdileri bakımından ise daha çok iç kaynaklara yönelimin sağlanması ile genelde sanayinin ihtiyacı olan ara malların ve yatırım mallarının bu mantıkla üretilmesi planlanmıştır.¹¹⁷

2.4.2. İthal İkameci Kalkınma Dönemlerinde Bilimsel ve Teknolojik Araştırmalar Konusunda Yapılan Çalışmalar

Birinci beş yıllık planda bilimsel ve teknolojik araştırmalara ayrı bir başlık açılmış ve yapılması gerekenler detaylı olarak incelenmiştir. Bu plan teknolojik gelişmelerin üretim ve yatırımlar üzerinde olan etkilerini vurgulamak açısından ayrı bir öneme sahip olmaktadır. Planda Üniversitelerin ve yüksek öğrenim kurumlarının öğretim faaliyetlerinin yanında araştırma görevlerinin de olduğu belirtilmiş olup, ayrıca bu araştırma faaliyetlerinin teşkilâtlandırılması gereğinden bahsedilmiştir. Bu sebeple araştırma yapmayı teşvik etmek üzere bir Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurulu kurulması önerilmiştir.¹¹⁸

İkinci planda üretimde ihtisaslaşma, teknik hizmetlerin ve pazarlama faaliyetlerinin geliştirilmesi konusunda teknolojik gelişmelerin takip edilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Çeşitli memleketlerin gayrisafi milli hâsılasının yüzde 3 e kadar yükselen oranlarını araştırma ve geliştirme faaliyetlerine ayırdıkları ve bu oranın Türkiye’de yüzde 0,4 civarında olduğu belirtilmiştir. Bilimsel araştırma konusunda çalışan personelin niteliklerinin önem kazandığı diğer memleketlerde araştırma ve geliştirme alanında çalışan personelin toplam nüfusa oranının yüzde 0,6’ya kadar

¹¹⁶ T.C.BaşbakanlıkDevletPlanlamaTeşkilatıMüsteşarlığı, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Özel İhtisas Raporu Yatırımları Teşvik Politikaları, ss:12-16.

¹¹⁷ T.C.BaşbakanlıkDevletPlanlamaTeşkilatıMüsteşarlığı, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Yayın No,DPT :1664 Ankara Nisan 1979, s:3.

¹¹⁸ T.C.BaşbakanlıkDevletPlanlamaTeşkilatıMüsteşarlığı, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) Ocak1963<http://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/Alt%C4%B1nc%C4%B1Be%C5%9FY%C4%B1ll%C4%B1kKalk%C4%B1nmaPlan%C4%B119901994%E2%80%8B.pdf>, (Erişim 21/12/2018).

yükseldiği, bu oranın memleketimizde ise 1964 yılında yüzde 0,012 civarında olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca 1963 yılında bilimsel araştırma ve uygulamaları geliştirmek, desteklemek ve düzenlemek amacıyla Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (T.B.T.A.K.) kurulmuştur. Bu kurum üniversitelerin temel araştırmalarını desteklemek için üniversitelerin Kurumla işbirliğini teşvik edecektir.¹¹⁹

Üçüncü planda Türkiye'nin dış piyasalarda rekabet kabiliyetini geliştirmenin, yabancı teknolojileri kopya etmekten ziyade ülke imkânlarına göre düzenlenen yeniliklerin uygulanmasına bağlı olduğu vurgulanmıştır. 1967 yılında Türkiye Bilimsel ve Teknik Dokümantasyon Merkezi (TÜRDOK) kurularak Marmara Bilimsel ve Endüstriyel Araştırma Enstitüsünün kuruluş çalışmaları tamamlanmış ve bu Enstitüye bağlanacak çeşitli araştırma üniteleri üniversitelerin bünyesinde kurulmuş, bazıları da Enstitü içinde faaliyete geçmiştir. Ancak eldeki verilere dayalı olarak yapılan çalışmalar sonucu kamu sektöründeki araştırma - geliştirme harcamalarının GSMH' ya oranının 1964 yılında binde 4,1 iken 1969 yılında binde 3,6'ya, 1970 yılında ise binde 3,5'e düştüğü görülmektedir. İkinci Planda ilgili araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin etkili bir şekilde uygulanabilmesi modern dünyada uygulanan teknolojik gelişmelerin takip edilebilmesi amacıyla Devlet Planlama Teşkilâtı bütçesi içinde kalkınma fonları ayrılması planlanmıştır. 1968 yılında başlanan bu uygulama ile 84 projenin finansmanı sağlanmıştır.¹²⁰

2.4.3. İthal İkameci Kalkınma Dönemlerinde Sanayi ve Üretimlerin Geliştirilmesi Konusunda Yapılan Çalışmalar

Birinci beş yıllık planda sanayileşmenin bölgeler arası dengeli kalkınmayı sağlayacak biçimde yaygınlaşmasını temin edecek teşvik önlemleri getirilmesi hususu değerlendirilmiş ve bu konuda üretimin teşvik edilmesi adına sanayi kollarına kredi kolaylıkları sağlanması ve sanayileşmeyi hızlandırması amaçlanmıştır. Diğer taraftan montaj sanayinin imalat haline dönüşmesini sağlayacak İstihsal Vergisi uygulamasına başlanması ve ayrıca sanayi ürünlerinin ihracatında uluslararası fiyatlar ile rekabeti

¹¹⁹ Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, s:198-200 (Erişim 30/12/2018).

¹²⁰ T.C.BaşbakanlıkDevletPlanlamaTeşkilatıMüsteşarlığı, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973 1977) , <http://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/%C3%9C%C3%A7%C3%BCnc%C3%BCBe%C5%9FY%C4%B1l%C4%B1kKalk%C4%B1nmaPlan%C4%B119731977%E2%80%8B.pdf>s:681-685, s. 46.

kolaylaştırmak üzere, hammadde fiyatlarının, uluslararası fiyatlara uygunluğunun sağlanması konusunda önlemler alınması gerektiği vurgulanmıştır.¹²¹

Dış ticaret verileri içerisinde ithalatın bileşimi incelendiğinde ise ithalatı kısıtlanan ürünlerin hem hammadde ve yatırım mallarında olduğu hem de bu kısıtlamanın tüketim malları üzerinde yaşandığı görülmektedir. Bu durumda sanayi üretiminin büyük oranda hammadde ve yatırım mallarının ithalatına bağımlı geliştiği düşünüldüğünde, böyle bir baskılamanın dış ticaret açıklarını önlemede yararlı bir girişim olmasının yanında sanayi üretiminin de yavaşlaması gibi bir zararlı etkisinin de olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 15: 1963-1965 Yılları Arası İthalat Ürünleri Bileşimi

(MİLYON DOLAR)				
YILLAR	YATIRIM MALLARI	HAMMADELER	TÜKETİM MALLARI	TOPLAM
1963	256	327,4	104,2	687,6
1964	197,3	295,9	44,2	537,4
1965	197	313	62	572

Kaynak: TC. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)**, Ocak 1963, <http://www.sbb.gov.tr>

Diğer taraftan ihracatın bileşimine bakıldığında ihracatın büyük bir bölümünü hala tarımsal ürünlerin oluşturduğu gözlemlenmektedir. Bu durumun gösterdiği ise; kalkınma ve sanayi alanında gerçekleştirilen gerek vergisel teşvikler gerekse sanayi ve üretim alanında yapılan yatırımlar neticesinde, ülkenin henüz ağırlıklı oranda tarım ihracatçısı olma durumu değişmediği gibi sanayi alanında hammadde ve aramalı ithalatçısı olma durumu da değişmemiştir.

¹²¹Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu Yatırımları Teşvik Politikaları s. 345.

Tablo 16: 1963-1966 Yılları Arası İhracat Ürünleri Bileşimi

(MİLYON DOLAR)

YILLAR	TARIM ÜRÜNLERİ	MADENCİLİK VE TAŞ OCAKÇILIĞI ÜRÜNLERİ		TOPLAM
1963	284,2	10,5	73,3	368
1964	311,5	15	84,3	410,8
1965	351,9	21	90,8	463,7
1966	379	23,2	88,3	490,5

Kaynak: TC. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı **İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı** (1968-1972) <http://www.sbb.gov.tr>

Türkiye’de gerek yatırımların, gerekse ihracatın devlet eliyle kapsamlı bir şekilde resmen teşvik edilmesi 1962 yılında Devlet Planlama Teşkilatının ’nin kurulması ile başlamıştır. 1961 Anayasası ile getirilen planlı kalkınma ve buna bağlı olarak hazırlanan beş yıllık kalkınma planları özel sektör için yol gösterici olmasına karşın kamu sektörü için emredici niteliktedir. Ayrıca bu dönemde izlenen politikalar sanayiye tüm ülkeye yaymaya, böylece de bölgelerarası gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Bunun için sadece özel sektörün değil, aynı zamanda kamu sektörünün de belirlenen hedeflere ulaşmak için yatırım yapması öngörülmüştür¹²²

Plan döneminde sanayi sektörü, Plan hedeflerinden büyük ölçüde geri kalmış, olmasına rağmen ekonominin en hızlı gelişen sektörü olmuştur. Nitekim sanayi sektörü katma değeri 1962 - 1966 yılları arasında yüzde 40,3 artarak yurt içi gelirler içindeki payı yüzde 16,7’ den 18,6’ ya yükselmiştir.¹²³

İkinci planda, sermaye piyasalarının geliştirilmesi gereği ilk kez gündeme getirilmiştir. Diğer taraftan, teşvik ve önlemleri farklı kurumlar tarafından ortak bir politika geliştirilmek suretiyle birleştirilmesinin gerekli olduğu belirtilerek, bu amaçla 1967 de Başbakanlık bünyesine bağlı olarak oluşturulan "Yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosu" 1970 yılında yayınlanan 1318 sayılı kanun ile "Devlet Planlama Teşkilatı, Teşvik ve Uygulama Dairesi" haline getirilmiştir. 1971 Yılında ise

¹²² Nuri Yavan, **Ekonomik ve Mali Araştırma Yarışması, Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi Türkiye Örneği**, Ankara 2011, (Ekonomik), s:74.

¹²³ İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972), s. 9.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na devredilmiş olan daire 11.1.1980 tarihinde Başbakanlığa bağlı "Teşvik ve Uygulama Dairesi" şekline dönüştürülmüştür.¹²⁴

Üçüncü Plan dönemine girerken sanayileşme alanında ciddi bir tercih yapmak noktasına gelinmiştir. Zira bu dönemde Türkiye'de işgücünün yüzde 65'i tarım sektöründe çalışıyor olmasına rağmen tarım sektörü milli gelirin yüzde 28'ini sağlamaktadır. Buna karşın Sanayide sektöründe nüfus, toplamın yüzde 11' olmasına rağmen sanayi sektörü, milli gelirin yüzde 23'ünü meydana getirmektedir.¹²⁵

Diğer taraftan Planda Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılma sürecinin 1963 Ankara Anlaşması ile başladığı belirtilerek 22 yıl sonra gerçekleşecek olan gümrük birliği sürecine hazırlanma konusunda Türkiye'nin kalkınma hedeflerini tutturma açısından bazı zaruretleri olduğundan söz edilmiştir.¹²⁶

Üçüncü Plan döneminde tarım sektöründe gerçekleşen katma değerinin büyüme hızı ortalama yüzde 3,3 olarak gerçekleşirken, sanayi sektörünün büyüme hızı gerçekleşmesi yüzde 9,9 olmuştur. Ayrıca hizmetler sektörü katma değeri ise ortalama olarak yüzde 7,9 oranıyla, planda öngörülmüş olan hızı aşmıştır.¹²⁷

Tablo 17: Çeşitli Sektörlerde Katma Değerlerin Büyüme Hızları (1972 fiyatlarıyla)

SEKTÖRLER	1973	1974	1975	1976	1977	1978
TARIM	10,1	10,3	10,9	7,6	0,5	3,3
SANAYİ	11,3	8,3	9	10,3	10,8	9,9
MADENCİLİK	4,8	21,4	11,8	7	37,9	16
İMALAT SANAYİ	12,1	6,9	8,1	10	7,1	8,8
ENERJİ	9,1	11,8	17,1	18,4	22,6	15,7
HİZMETLER	11,4	8	7,7	8,8	6,8	7,9

Kaynak Devlet Planlama Teşkilatı **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Nisan 1979, s:8

Üçüncü planda yatırımların özendirilmesine, önceki Plan'lara göre değişik bir anlayışla yaklaşılmıştır. Bu değişikliğin nedeni, değişen konjoktürdür. Nitekim Plan'da, mevcut Özendirme önlemlerinden ve bu önlemlerin derecelerinden yararlanma "tasarrufların yatırımlara yönelmesini sağlamak üzere, örgütlü, düzenli ve yaygın halk

¹²⁴ Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yatırımları Teşvik Politikaları, ss. 12-16.

¹²⁵ Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977), Önsöz.

¹²⁶ Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977), s. Önsöz.

¹²⁷ Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 197 s:7-8.

girişimlerine ve kooperatiflere öncelik verileceği” belirtilmiştir özendirme önlemlerinin uygulanmasında girişimci açısından farklılık yaratılması ilk kez bu planda yer almıştır.

Bu plan döneminin değerlendirilmesinde birkaç dönüm noktası vardır. Plan döneminin başlarındaki farklı görüşlü demokratik siyasal iktidar değişiklikleri dışında ilk önemli olay 24.1.1980 tarihli iktisadi önlemlerdir. İkincisi de 12.9.1980 tarihindeki siyasal iktidar değişikliğidir 24 Ocak 1980 tarihli iktisadi önlemler dönemine gelinceye kadar, mevzuat ve kurumlaşma açısından fazla bir gelişme olmamıştır. 24 Ocak 1980 tarihinde, süre gelen iktisadi bunalımdan çıkışı kolaylaştıracak bir seri iktisadi önlemler alındığı bilinmektedir. Bu önlemler arasında, bazıları aşağıda belirtilen sanayi üretiminin özendirilmesine dönük önlemler de yer almıştır. 88/181 sayılı karar ile ithalden alınacak damga resmi oranları GATT ülkelerinden yapılacak dışalımda yüzde 25’den % 1’e indirilmiştir Bu kararlar, iktisadi bunalım döneminde düşen üretim seviyesinin yeniden canlandırılmasına dönük olumlu özendirme önlemleridir. Bu tutum, boş kapasite varken üretimin özendirilmesinin yatırımlardan önce ele alınması gereğine uygun düşmektedir. Ne var ki, 1980 yılının ikinci yarısından sonra enflasyonu önlemek amacıyla bu tutumun değişikliği görülmektedir.¹²⁸

Diğer taraftan Dördüncü Beş Yıllık Plânı dönemine girerken beş Organize Sanayi Bölgesinin faaliyete geçtiği görülmekte ve ilk defa olarak Organize Sanayi Bölgeleriyle ilgili müstakil bir Özel İhtisas Komisyonu kurulmuş bulunmaktadır.¹²⁹

2.4.4. İthal İkameci Kalkınma Dönemlerinde Teşvik Mevzuatı Kapsamında Yaşanan Gelişmeler

Birinci plan döneminde, vergi sisteminde yapılan uygulamalar Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas raporunda değerlendirilmiş olup, yatırım faaliyetlerinde uygulanan indirim müessesesi uygulamasının ve ihracatta ödenen Katma Değer Vergisinin bir kısmının yasalar aracılığıyla mükellefe geri iade edilmesi uygulamalarının eklenmesi ve ayrıca çeşitli vergi denetim mekanizmaları gibi değişikliklerin getirilmesi suretiyle bu alanlarda nitelikli bir değişim yaşandığı

¹²⁸ Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu Yatırımları Teşvik Politikaları, ss.18-31.

¹²⁹ Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma, s. 19.

belirtilmiştir. Ancak teşvik sistemi ve vergi denetim sistemleri hayata geçirilemediğinden başarı sağlanamamıştır.¹³⁰

Yatırımların arttırılması hususunda birinci plan döneminde uygulamaya konulan vergi yasalarına değinilecek olursa 1963'de, Gelirler Vergisi kanununda (193 sayılı) değişiklik meydana getiren 202 sayılı yasa ile sanayi yatırımlarını özendirmeye yönelik olarak " yatırım indirim" uygulaması getirilmiştir. Yatırımda kullanılan öz sermayenin belirli bir oranı eşit tutardaki karın vergi dışı bırakılmasına dayanmakta olan indirim daha sonra kaynak ayırımı yapılmadan duran varlıkların tamamına uygulanmaya başlanmıştır. Plan dâhilinde 1964 yılında 5383 sayılı Gümrük Kanunu'na bağlı gümrük giriş tarife cetvelinin değiştirilmesine ait 474 sayılı yasa yürürlüğe konulmuştur. Bu yasa ile yatırım mallarının dış alımında gümrük vergi ve resimlerine bağışıklık ve taksitlendirme getirilmiştir. Ayrıca 1967 yılına kadar Sanayi Bakanlığı ve Ticaret Bakanlığı tarafından yürütülen teşvik uygulamaları, 933 sayılı kanun ile Başbakanlık'a bağlı olarak kurulan "Yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosu" nda toplanmıştır. Böylece, çeşitli teşvik tedbirlerinin uygulanmasında bir eşgüdüm sağlandığı gibi, yatırımcılar da değişik idarelere başvurmak ve çeşitli formaliteleri yerine getirmek külfetinden kurtarılmıştır.¹³¹

İkinci planda verimli sektörlerle yönelen müteşebbislere teşvik edici vergi ve kredi politikasının uygulanacağı ve tasarrufların bu yönlere kaydırılmasının destekleneceği konusuna değinilmiş olup mevzuatın bu yönde teşvik tedbirlerine başvuracağı belirtilmiştir. Teşvik tedbirleri olarak yatırım indirimi, gümrük vergisi taksitlendirilmesi ve ihracatta vergi iadesi daha yaygın bir uygulama alanı bulmuştur. Ayrıca sanayin gelişmesi uygun görülen bölgelerdeki yatırımlara, daha geniş ölçüde, avantajlar sağlanacağı planda belirtilmiştir. Diğer yandan sanayicilerin, kolay kredi bulmaları adına makine ve teçhizatlarını teminat göstererek kredi bulabilmelerini sağlamak için çalışmaların hızlanacağı, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'ndan yararlanan işletmelerin iki ülkede birden vergilenmesini önleyecek tedbirlerin alınacağı, konusu da vurgulanmıştır. Bunun yanında plan döneminde sanayi bölgeleri sorununu

---

¹³⁰ Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, s. 25.

¹³¹ Mustafa Duran, **Türkiye'de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikaları (1968-1998)**, Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi, Ankara, s:88.

ele almak zorunluluğunun olduğu bu ve konunun ise organize sanayi bölgelerinin kurulması ve gelişmesinin teşvik edilmesi yoluyla çözüleceği belirtilmiştir.¹³²

Bu dönemde mevzuat yönünden en önemli gelişme, Birinci Plan Döneminin sonunda 1967 yılında kabul olunan, uygulanmasına ikinci plan döneminde başlanılan "Kalkınma Planlarının Uygulanması Esaslarına Dair Kanun" (933 sayılı) olmuştur. o zamana kadar yürürlüğe konulmuş ve geçerli olan tüm teşvik tedbirleri bu yasa ile bir araya getirilmiştir. Yasada, yatırım indiriminin % 80' e kadar çıkartılması, gümrük vergilerinde bağışıklık, dış satımda vergi iadesi, Sanayi Bölgesi kurulması için arazi istisnâları gibi önlemler yer almıştır. Türkiye'de sanayinin özendirilmesinde önemli bir aşamayı oluşturan bu yasa bütünüyle 25.10.1969'a kadar geçerli olmuş ve önlemlerin uygulanmasındaki dağınıklık giderilmiş, ihracatta vergi iadesi sistemi getirilmiş, yürütme tek elde toplanabilmiş, uygulama belgeleri kısmen basitleştirilmiş ve en önemlisi "Teşvik Belgesi" uygulamasına geçilmiştir. Ayrıca bu plan döneminde sanayi bölgelerinin kurulmaya başlamasının da önemli bir gelişme olarak ortaya çıktığı görülmektedir. 933 sayılı Yasa, 1927 yılında yürürlüğe giren Teşvik-i Sanayi Kanunundan sonra ikinci geniş kapsamlı yasa olmuştur. Her iki yasanın da zamanlarının ekonomik koşullarına ve sanayinin gelişmesi aşamasına göre çağdaş ve ileri düzeyde hükümler içerdiği görülmektedir. İlk yasanın başarısını engelleyen 1929 iktisadi bunalımı ve İkinci Dünya Harbi olmuş, ikinci yasa da birçok maddenin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi dolayısıyla gerektiği kadar etkili olamamıştır. 1972 yılı başlarında yayınlanan, "Yatırımların Teşviki Hakkındaki" 7/4079 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile 1971 yılı Program Kararnamesinin kimi maddelerinin 1972 yılında da uygulaması sağlanarak sanayinin özendirilmesi çalışmaları bütünlük içinde sürdürülmeye çalışılmış ise de, siyasal istikrarsızlık nedeniyle ikinci plan döneminde, planda öngörülen önlemlerin kısmen gerçekleştirilme olanağı bulunabildiği belirtmek gerekmektedir.¹³³

Üçüncü plan döneminde önemli gelişmelerden birincisi 1973'de ihracat garantili yatırım kredilerine tanınan vergi, resim, harç bağışıklığı, ikincisi ise 1978' de faiz farkı ödemesinin etkin bir biçimde yeniden düzenlenmesi olmuştur. Ayrıca Maliye

---

¹³² İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972), ss: 116-117.

¹³³ Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu Yatırımları Teşvik Politikaları Ekim 1989, ss: 12-16.

Bakanlığı'nca 1973'de yatırım indirimi uygulaması ile ilgili esaslar yeniden belirlenmiştir. Görüleceği üzere, bu plan döneminde, yatırımların özendirilmesine yönelik yeni bir önlem türü getirilememiş, ancak mevcut önlemlerde zamanın koşullarına uygun değişiklikler yapılabilmektedir.¹³⁴

Dördüncü Plan döneminde, yatırımların özendirilmesine dönük önlemlerin geliştirildiği ve dağınıklıktan kurtarılarak bir araya getirildiği görülmektedir. 80/5 sayılı Yatırımların Teşviki ve Yönlendirilmesi Tebliği ile yatırımları özendirme önlemlerinden yararlanılmaya açıklık getirilmiş, teşvik belgesine dayalı uygulama kolaylaştırılmaya çalışılmıştır. Orta süreli kredi sisteminin teşvik Belgesi'ne bağlanması, dolayısıyla uygulamanın genişletilmesi ve yaygınlaştırılması, yatırımlarda "Teşvik Belgesi" etkenini ön plana çıkarmıştır. 1983 yılı program kararnamesi ile yatırımların özendirme önlemleri aşağıda belirtilen seviyeye ulaşmıştır.¹³⁵

1. İthalat mallarında, makine ve donanım alımlarında gümrük bağışıklığı,
2. Gümrük Vergi ve Resimlerinin beş yıla kadar taksitlendirilmesi,
3. Yatırım İndirimi,
4. Yatırım finansman fonundan faydalanma,
5. Bina İnşaat Vergisi istisnası,
6. Vergi, Resim, Harç istisnası,
7. Faiz farkı iadesi,
8. Aynı ve nakdi dış kredi kullanma imkanı,
9. Döviz tahsisi,
10. Gümrük vergi oranlarında değişiklik yapılması,
11. Vasıtalı Vergilerde 5 yıla kadar taksitlendirilme,

Ayrıca, "Dış Kredilerin Kullanımı İçin Kur Farkı Fonu Tesisine Dair Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 27 sayılı karar" ile döviz kredilerine kur garantisi getirilmesi düzenlenmesine geçilmiştir. Yatırım özendirmelerinde kısaca "kur garantisi" olarak adlandırılan bu uygulama Dördüncü Plan döneminin çözümlenemeyen ve önemli sorunu niteliğini taşımıştır " Yatırımların özendirilmesi ile ilgili, dolaylı da olsa Plan döneminde bir başka düzenleme, 28.7.1981 tarih ve 2499 sayılı Sermaye Piyasası

¹³⁴ Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977), s. 46.

¹³⁵ Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Özel İhtisas Raporu Yatırımları Teşvik Politikaları, ss. 18-31.

Yasası'nın yürürlüğe girmiş olmasıdır. Sermaye Piyasası kapsamına Yabancı Sermaye ile ilgili Yatırımların Özendirilmesi 18.1.1954 Tarih ve 6224 sayılı "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'na bu plan döneminde işlerlik kazandırılmaya çalışılmıştır. Yabancı sermaye ile ilgili plan dönemindeki en önemli yasal düzenleme 24.1.1980 tarih ve 8/168 sayılı "Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi" olmuştur. Yabancı sermayeye tanınan özendirme önlemlerine rağmen değişik faktörlerin rol oynamasından dolayı etkili bir yabancı sermaye giriminin olduğunu söylemek güçtür. Vergi Yasalarındaki Değişikliklerle Yatırımların özendirilmesi Dördüncü Plan dönemi, Yaşanılan yüksek enflasyonun ve iktisadi bunalımın gereklerine uygun olarak vergi yasalarında değişikliğin yapıldığı bir dönem olmuştur.¹³⁶

-Gider Vergisi Yasası'ndaki Değişmeler

6802 Sayılı Gider Vergisi Yasası'nda 17.4.1981 tarih ve 2447 sayılı yasa ile yapılan değişiklikler özellikle sanayi mamullerinden alınan gider vergisi oranlarının düşürülmesini sağlamıştır. Daha sonra çıkartılan 4.5.1981 tarih ve 8/2823 sayılı kararname ve 3.10.1981 tarihli kararname ile bu oranlarda oldukça kapsamlı, sanayi kuruluşları lehine değişiklikler yapıldığı gözlenmiştir. Bu yasa, 25.10.1984 tarih ve 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu ile kaldırılmıştır.

- Gelir Vergisi Kanunundaki Değişiklikler

193 Sayılı Gelir Vergisi kanununda değişiklik yapılmasına dair 31.12.1981 tarih ve 2574 sayılı yasa ile gelir vergisi ödemelerinde gelir dilimleri itibariyle vergi oranları indirilmiştir.

24 Temmuz 1972'de çıkartılan Maliye Bakanlığı Tebliğinin Organize Sanayi Bölgeleri arazisinin, emlak vergisinden muaf tutulmasını ve 15 Temmuz 1976 da çıkartılan 7/12207 Sayılı Kararnamenin, yeni bazı Organize Sanayi Bölgeleri kurulması ve su ile elektrik temininde yeni bir usul tespitini kararlaştırmasını, hukukî son gelişmeler olarak nitelemek mümkündür¹³⁷

¹³⁶ Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Özel İhtisas Raporu Yatırımları Teşvik Politikaları, ss. 18-31.

¹³⁷ Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Özel İhtisas Raporu Organize Sanayi Bölgeleri, s. 203.

1984 Yılı Geçiş Programında benimsenen hedefler Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Plan'ın son yılı olan 1983 yılı, demokratik düzene geçişteki son yıl olmuştur. Bu nedenle, 1983 yılı hükümetince, seçimlerden sonra işbaşına gelecek hükümete davranış serbestliği verilebilmesi için, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın başlangıcı 1985'e ertelenmiş ve 1984 yılı için "1984 yılı Geçiş Programı" düzenlenmiştir.¹³⁸

1984 Yılı Geçiş Programı döneminde, özendirme önlemlerinin uygulanmasına dönük değişiklik daha çok kalkınmada öncelikli yörelere, daha yüksek oranda sübvansiyon sağlanmasını temin edici yönde olmuştur. Bu arada yatırım indiriminin % 100'e kadar yükseltileceği, öz kaynak oranının yüzde 30'a kadar indirilebileceği, işletme kredisi gereksinmesinin karşılanmasında kolaylık sağlanması gibi konular üzerinde durulmuştur. Yeni bir özendirme önlemi olarak ise, arsa tedariki sırasında alınan vergi, resim harçlarda istisna getirildiği görölmektedir. 1984 Yılı Geçiş Programı döneminde en önemli gelişme kuşkusuz Türk Parası Kıymetini Koruma hakkında 28 ve 30 sayılı kararlarla alınmıştır. 28 Sayılı Karar daha da geliştiren ve yürürlükten kaldıran 30 sayılı Karar ile Türkiye'nin dışa açılma süresi içinde serbestlik açısından büyük bir gelişme sağlandığı gözlenmektedir. 30 sayılı Karar'ın en önemli yeniliği kuşkusuz yabancı sermaye açısından olmuştur Karar'ın 12. maddesinde yabancı sermaye için daha geniş uygulama alanı tanınmıştır. "Madde 12: Dışarıda yerleşik kişilerin Türkiye'de yatırım yapmaları, ticari faaliyette bulunmaları, ortaklığa katılmaları, şube açmaları, hisse almaları, büro, temsilcilik, acente kurmaları için gerektirdiği sermayeyi döviz olarak yurda getirmek ve Bakanlıktan gerekli izni almak ve verilen izin çerçevesinde faaliyette bulunmak kaydıyla serbesttir. Patent, lisans, know-how gibi gayri maddi hakların Türkiye'ye ithali aynı esaslara tabidir. Bu konulara ait esaslar ile kar, temettü, satış ve tasfiye bedellerinin, gayri maddi hakların kullanılması karşılığında ödenecek meblağların transferi ve Türk parası olarak Türkiye'de kullanılması yahut blokajı ile ilgili hususlar bakanlıkça belirlenir"

DPT, Yabancı Sermaye Başkanlığının 84/1 tebliği ile bu gelişmelere uygulama alanında işlerlik kazandırmıştır 1984 Yılı Geçiş Programı döneminde, burada belirtilmesi gereken bir başka husus da, para değerindeki düşmenin devam etmesi, kredi mal alışlarının yüksekliği karşısında, yatırımlara kaynak bulunabilmesi için "kurumların

¹³⁸ Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, Özel İhtisas Komisyonu Raporu Yatırımları Teşvik Politikaları, ss. 18-31.

iştirak hisselerinin veya gayrimenkullerin 1984 yılında satışından doğan kazançların, tamamının, 1985 yılında doğan kazançların ise % 80'inin, kurum sermayesine ilave edilmesi şartıyla sermayeye eklenen bu kazançların kurumlar vergisinden bağışık bulunacağı" ile ilgili olmuştur. 1984 yılı Geçiş Programı döneminde, dışalımın libelleştirilmesi eğilimi, 1984 yılı ithalat rejimi ile birlikte yerleşmiştir. Bu atılım, yatırımlar açısından sanayi ürünlerinin daha kaliteli yapılmasını etkileyici bir nitelik taşımaktadır. Dış alımı kolaylaştırıcı önlemler getirilmiş, bir çok malın gümrük vergisi ve dışalımda alınan istihsal vergisi oranları yeniden düzenlenmiş-birçok malda indirilmiş, dışalım fon ödenerek yapılır duruma getirilmiştir Dışalımın bu serbestliği karşısında, dışsattımın daha gerçekçi kurlarla yapılmasını sağlamak üzere, ihracatta uygulanan vergi iadelerinin düşürülme eğilimine girildiği de gözlenmiştir.¹³⁹

2.5.TÜRKİYE 'DE 1980 SONRASI LİBERALLEŞME DÖNEMİ VERGİSEL TEŞVİK POLİTİKALARININ GELİŞİMİ

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünya genelinde kurulmuş olan ekonomik denge mekanizmalarının yönü değişmiş ve döviz kurunun sabitlenmesi esasına dayanan Bretton Woods'un 1973 yılında çökmesi ile birlikte Dünyada ekonomik krizin sinyalleri oluşmaya başlamıştır. Ardından birinci ve ikinci petrol şoklarının da yarattığı ticaret hacmindeki daralmalar sorunların boyutlarını daha da genişletmiştir. Özellikle 1980'li yıllara doğru, gelişmekte olan ülkeler bu durumdan daha derin etkilenmekteydiler. Dönemin etkileri altında gelişmekte olan ülkelerde devletin ekonomideki rolü, gelişimini tamamlamış ülkelere nazaran büyük boyutlarda olduğundan dolayı devletin yetkilerinin kısıtlanması gündeme getirilmekte, özel girişimcilerin ekonomideki rolünün ise arttırılması hedeflenmektedir. Dolayısıyla devletin yönlendirdiği bir serbest piyasa sürecine girilme süreci yaşanmaktadır. Ancak piyasalar bağlamında hazırlıksız ve zamansız olarak gerçekleştirilen dışa açılma politikaları ve serbestleşme uygulamaları sayesinde kamu açıklarının arttığı, yüksek enflasyonist baskıların yaşandığı ve düşük

---

¹³⁹ Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı,Özel İhtisas Komisyonu Raporu Yatırımları Teşvik Politikaları, ss:18-31.

üretim seviyelerinin gerçekleştiği bir sürecin yaşanmasına sebep olunmuştur.¹⁴⁰ Dolayısıyla yükselişini devam ettiren kamu açıklarının kapatılması amacıyla borçlanma politikaları gündeme gelmiştir. Bütçe kalemlerinde yer alan faiz ödemelerinin artması sebebiyle pek çok devlet borç-faiz ve bütçe açıkları kısır döngüsü içine girmiş ve bu durum kamu mali dengelerinin bozulmasına yol açmıştır.¹⁴¹

2.5.1. Türkiye’de Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecini Etkileyen İktisadi Gelişmeler

Dünya piyasalarında bu dönemin özelliği, dış ticaret alanında uygulana gelen geleneksel koruma önlemlerinin esnetildiği ve ardından piyasa ekonomisi kurallarına uyum süreçleriyle birlikte yeni dengelerin ve yeni düzenlemelerin hayata geçirilmiş olduğu bir dönemi yansıtmaktadır. Türkiye’de dönemin etkilerini özellikle 1970’li yıllarda sonuçları yaşanmaya başlanan krizin sonucunda 24 Ocak 1980’de deklare edilen istikrar programı ile derinden hissetmiştir. Yaşanan bu olaylar neticesinde ise Türkiye’de ithal ikameci olan ekonomi politikaları, enflasyonu kontrol edebilmek, dış kaynak açığına çözüm bulabilmek ve ekonomik darboğaza karşı önlemler alabilmek adına gelişmiş ülkeler ve benzer ülkelerdeki değişime ayak uydurarak ekonominin dışa açılması ve piyasa ekonomisine dönüşümü tercih edilmiştir.¹⁴² Türkiye’de serbestleşme politikaları çerçevesinde aşağıda gösterilen kalkınma planları uygulanmıştır.

- 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)
- 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı(1990-1994)
- 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı(1996-2000)

¹⁴⁰ Aytaç Eker, **Küreselleşme Ve Kamu Maliyesinde Yaşanan Dönüşüm**, 2009, s. 1. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/K%C3%BCreselle%C5%9FmeVeKamuMaliyesindeYa%C5%9Fanand%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCm.pdf> (Erişim 20/11/2019).

¹⁴¹ Ayşe Günay Bekar, **Kamu Mali Dengesinin Sağlanmasında Mali Kurallar ve Önemi**, 2009, s.65 <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/K%C3%BCreselle%C5%9Fme-Ve-Kamu-Maliyesinde-Ya%C5%9Fanand%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCm.pdf> (Erişim 20/11/2019).

¹⁴² A. Erinc Yeldan, “Türk Yapısal Uyum Sürecinde İktisadi Artığın Yaratılması ve Kaynak Aktarımı”, **İşletme ve Finans**, 1992, ss. 33-44.

Türkiye, son yıllarda, özellikle 1983'ten bu yana, benimsediği ve uygulamaya koyduğu liberal ekonomik tedbirlerle yeni bir ekonomik yapılaşma içerisine girmiştir. Bu suretle, bugün Türkiye'nin kabul ettiği dışa açık ekonomik politikaların, ekonominin ancak rekabet koşullarına açılmak sureti ile gelişebileceği kabul edilmiştir. Bu dönemler de uygulanan beşinci, altıncı ve yedinci beş yıllık kalkınma planları çerçevesinde (1985-2000) belirlenen yapısal dönüşüm süreçleriyle ilgili çalışmalara ağırlık verilmiştir. Serbestleşme politikaları çerçevesinde İthalatın liberalleştirilmesi, bu amaçla gümrük vergilerinin indirilmesi, miktar kısıtlamalarının uygulamadan kaldırılması, yasak mallar ve müsaadeye tabi mallar listesindeki mal sayısının çok azaltılmış olması ihracat formalitelerinin azaltılması, gerçekçi döviz kuru uygulaması, döviz işlemleri ile ilgili mevzuatın birleştirilmesi ve liberalleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Diğer taraftan yabancı sermayeye ilişkin formalitelerin azaltılması ve tek elde toplanarak kolaylaştırılması, kamu yatırımlarının alt yapıya kaydırılması ve imalat sanayii alanının özel sektöre bırakılması, KDV uygulamasının başlatılması ve sermaye piyasasının geliştirilmesine yönelik tedbirlerin alınması gibi uygulamalara geçilmesi gibi önemli değişiklikler de planlar dâhilinde hayata geçirilmeye başlanılmıştır.¹⁴³

2.5.2. Liberalleşme Politikaları Çerçevesinde Uygulanan Vergisel Teşviklerin Gelişimi

Planlar dâhilinde öngörülen teşvik politikalarının, yönü konusunda çeşitli yaklaşım değişikliklerine gidileceği vurgulanarak bu değişikliklerin temelde yatırımın konusuna ve kapasitesine göre farklı ölçülerde uygulanacağı öngörülmüştür. Bu açıdan yatırımların teknolojisine göre ve yer seçimi bakımından da seçici teşvik programlarına ve ölçülerine maruz kalacağı belirtilmiştir. Diğer taraftan özel teşebbüsün, istihdam ve ödemeler dengesine olan katkısı ölçüsünde sanayi yatırımlarına ve hedeflenen ihracat yapısına yönelmesinin teşvik edilmesi yönünde uygulamaların yapılacağı kararlaştırılmıştır. Organize sanayi bölgelerinde yapılacak yatırımlar ve serbest bölge sınırları içerisinde ihracat yapan firmaların bu konuda desteklenerek döviz gelirlerinin arttırılması da hedefler içinde yer almaktadır. Yabancı sermaye yatırımlarının ise

---

¹⁴³ Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Özel İhtisas Komisyonu Raporu Türk Sanayinin A.T. Sanayi Karşısında Rekabet İmkanları, 1988 s. 334.

yüksek finansman ve ileri teknoloji gerektiren alanlara yönlendirilmesi sağlanarak bu alanların geliştirilmesi teşvik edilecektir. Ayrıca üniversitelerin belli alanlarda ihtisaslaşmaları sağlanarak sanayi alanlarıyla işbirliğinin etkin bir duruma getirilmesi yasalar aracılığıyla da teşvik edilecektir¹⁴⁴

İhracata konu olan ürünlerin farklılaştırılması ve katma değer oranı daha yüksek olan nihai ürünlerin pazarlama faaliyetlerinin özendirilmesi hususunda taraf olunan uluslararası anlaşmalar dikkate alınarak ihracatı arttırma yönündeki doğrudan teşvikler yöntemi yerine, dolaylı teşviklere başvurulması yöntemine ağırlık verilecektir.¹⁴⁵

Bilimsel araştırma ve teknoloji geliştirme çalışmalarına önem verilecek olup yüksek katma değer yaratılması açısından yeni yatırımlar incelenerek rekabet gücü yüksek yatırımlara öncelik gösterilecek olup bu çerçevede, dış pazarlarda rekabet koşullarında geçerli olan yeni teknoloji kullanımı, değişen dünya pazar yapısına adaptasyon gibi unsurlar gözetilerek düzenlenen teşvik uygulamaları tercih edilecektir.¹⁴⁶

Bu çalışmalara yönelik olarak Altıncı Plan döneminde 25 adet organize sanayi bölgesi tamamlanmış olup bu bölgeler 5,6 bin hektarlık alanı ve 3.370 sanayi parselini kapsamaktadır. Böylece, 1994 sonu itibariyle toplam 37 adet organize sanayi bölgesi kurulmuştur. 1995 Yılı Yatırım Programı'nda 19'u etüd safhasında olmak üzere toplam 81 adet organize sanayi bölgesi projesi bulunmaktadır. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı KOSGEB, küçük ve orta ölçekli işletmelere yönelik mali, teknik ve idari danışmanlık hizmetlerini 38 merkezde sürdürmekle birlikte, bu hizmetlerde istenilen seviyeye varılamamıştır. Ancak (KOSGEB) tarafından, yeni girişimcileri desteklemek adına teknoloji alanındaki yönetim tekniklerinin öğrenilmesi açısından uygulanacak eğitim programlarının hazırlanarak ilgili projeler kapsamında finansman desteğinin sağlanacağı, ayrıca bu sağlanacak desteklere ek olarak danışmanlık hizmetinin de verilmesi programlanmıştır.¹⁴⁷

---

¹⁴⁴ Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.192.

¹⁴⁵ Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, Özel İhtisas Komisyonu Raporu Yatırımları Teşvik Politikaları, ss. 27-28.

¹⁴⁶ Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, Özel İhtisas Komisyonu Raporu Yatırımları Teşvik Politikaları, ss. 84-85.

¹⁴⁷ Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Vergi, ss. 1-11.

2.5.3. Türkiye Ekonomisinde Küreselleşme Süreci Vergisel Teşvik Politikaları

Türkiye ekonomisi 1994 yılı başında para ve sermaye piyasalarında meydana gelen önemli boyuttaki bir krizle karşılaşmıştır. Bu krizin zararlarını önlemek adına kamu açıklarının giderilmesi ve ihracatın arttırılması yönünde bir dizi reform paketi uygulanması gündeme gelmiştir. Bu paket uyarınca 5 Nisan 1994 tarihinde Ekonomik Önlemler adı altında bir uygulama Planı yürürlüğe geçirilmiştir. Uygulamalar dâhilinde öncelikle kamu kesiminin harcamalarının azaltılması ve kamu gelirlerinin arttırılmasına yönelik tedbirler alınmıştır. Diğer taraftan maliye politikası uygulamaları açısından bütçe dengelerinin sağlanması ve sürdürülebilir mali hedeflerin gerçekleştirilmesi açısından mevcut bütçe sistemlerinde 1990'lı yılların ardından kamu mali yönetiminin yeniden yapılandırılmasına önem verilmiş ve bu amaçla reform niteliğinde birçok yeni hukuki ve mali düzenleme gerçekleştirilmiştir.¹⁴⁸ Bunun yanında yedinci planda Avrupa Topluluğu ile gerçekleştirilecek gümrük birliği öncesinde sanayinin öncelikli problemlerinden biri olarak görülen sektörlerin rekabet güçleri konusunda aksayan yönler belirlenmeye çalışılmıştır.¹⁴⁹ Bu açıdan krizlerin de etkisiyle dış ticaret alanında eksik rekabet olanaklarına karşın sanayi ve dış ticaretin güçlü bir yapıya kavuşması adına küreselleşme politikaları çerçevesinde 1996-2018 yılları arasında aşağıdaki kalkınma planları öncülüğünde hazırlanan vergisel teşvik uygulamaları gündeme getirilmiştir.

- 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı(1996-2000)
- 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı(2001-2005)
- 9. Kalkınma Planı(2007-2013)
- 10. Beş Yıllık Kalkınma Planı(2014-2018)

Yatırımların, yüksek katma değer yaratabilecek alanlara yönlendirilmesi ve dış piyasalarda rekabet gücü elde edilmesi adına Yedinci Plan döneminde; teşvik uygulamaları ile ilgili mevzuatın tek bir yasada toplanması öngörülmüştür. Bunun yanında değişen piyasa koşullarına uyum gösterebilecek özellikte, GATT kurallarını ve

¹⁴⁸ Haluk Egeli, Türkiye'de Orta Vadeli Harcama Sisteminin Bütçe Uygulamalarına **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar** 2013, Cilt: 50 Sayı: 585,s.42.

¹⁴⁹ Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Vergi, ss. 1-11.

AB'deki uygulamaları da dikkate alacak şekilde uyarlanarak ve Gümrük Birliğinin gerektirdiği yapısal uyumun sağlanması amaçlanmıştır. Bu konuda EXIMBANK kredi ve garanti mekanizmalarının uygulanmaya konularak gerekli kaynak imkânlarının yaratılması kararlaştırılmıştır.¹⁵⁰ Uygulama farklılıklarının incelenmesi açısından aşağıdaki tablo verileri yararlı olacaktır.

Tablo 18: 1995 Öncesi ve Sonrası Sektörel Seçicilik

	1995 ÖNCESİ	1995 SONRASI
YATIRIM	SEKTÖREL SEÇİCİLİK VE FARKLI MUAMELE	YATAY YARDIMLAR(ÇEVRE KORUMA,AR-GE,KOBİ)
İHRACAT	İHRACAT PERFORMANSINA BAĞLI İŞLETME DÖNEMİ DESTEKLERİ	KOBİ,ÇEVRE KORUMA, FUARLARA KATILIM, MARKA VE ÜRÜN TANIRIMI,MAĞAZA AÇMA...
KOSGEB	KOBİ DESTEKLERİ	ARTTIRILMIŞ KOBİ DESTEKLERİ
SAN. VE TİC. BAKANLIĞI	ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ	TEKNOLOJİ GELİŞTİRME VE ENDÜSTRİ BÖLGELERİ
TÜBİTAK		AR-GE

Kaynak: Duran Birsen, **Avrupa Birliği ve Türkiye’de Çevre Korumaya Yönelik Teşvikler, Yardımlar ve Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Muhasebeleştirme Örnekleri**, 2010

Tabloya göre, yatırımlarda devlet yardımı alanında sektörel seçicilik terk edilerek, yerine yatay yardımlar olarak bilinen; araştırma-geliştirme, çevre koruma, KOBİ’lerin desteklenmesine yönelik programlardan oluşan düzenlemeler yapılmıştır. İhracatta devlet yardımları alanında çevre koruma, fuarlara katılım, marka ve ürün tanıtımı, mağaza ve ofis açma düzenlemeleri; KOSGEB, arttırılmış KOBİ destekleri; Sanayi ve Ticaret Bakanlığı teknoloji geliştirme ve endüstri bölgeleri destekleri; TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu) ise, araştırma-geliştirme çalışmaları desteği vermiştir. Türkiye’de 1995 sonrası dönemde teşvik uygulamalarından sorumlu birden çok kuruluş bulunur hale gelmiştir. Teşvikten

¹⁵⁰ Yedinci Beş Yıllık Özel İhtisas Raporu, Vergi, ss. 196-198.

sorumlu her kuruluş (WTO) Dünya Ticaret Örgütü ve AB kurallarına uyum kavramını amaç edinerek, kendi mevzuatını hazırlamıştır.

Çalışmanın bu bölümüne değin Dünya genelinde ve Türkiye özelinde uygulanmış olan teşvik uygulamalarının sanayinin ve ekonominin kalkınması amaçlarına sağladıkları hizmetler ve gelişimleri incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Türkiye’de günümüzde geline nokta geçmişten buyana uygulanmakta olan teşvik yasalarının günümüz yeni nesil teşviklere olan etkileri ve devam eden gelişimleri incelenerek katma değeri yüksek üretim ve yatırımların artırılması hususunda katkıları değerlendirilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KATMA DEĞERİ YÜKSEK ÜRETİM VE YATIRIMLARIN ARTTIRILMASI AMACIYLA 21. YÜZYILDA UYGULANAN YENİ NESİL VERGİSEL TEŞVİK POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Demokratikleşme kavramının hukukun üstünlüğü ve insan hakları anlayışları ile anlam bulduğu ve liberalizm gibi kavramların ortak değerler olarak önem kazandığı, mal piyasalarının ve finans sektörlerinin, bilgi ve teknoloji yayılımı konusunda ülke sınırlarının önemini yitirdiği günümüz dünyasında ekonomik olaylar, siyasal anlayışlar ve kültürel yönden bir küreselleşme yolunda ilerlemeler kaydedilmektedir. Bu bağlamda, ülkelerin diğer ülkelerdeki gelişmeleri görmezden gelerek etkili ve sağlıklı bir şekilde yatırım ve üretim politikaları oluşturmaları mümkün görünmemektedir.¹⁵¹

3.1. KÜRESELLEŞME FAALİYETLERİ ÇERÇEVESİNDE ÜRETİM VE YATIRIMLARIN DESTEKLENMESİ

Günümüz dünya ekonomik ilişkilerinde çok yönlü değişim ve gelişim süreçlerinin yaşanması küreselleşme olgusu ile gündemimize gelmiştir. Ticari açıdan sınırların tamamen esnetildiği hatta bir yönü ile yok edildiği bu süreçte emek, sermaye ve işgücünün mobilitesi artmıştır. Bunun yanında gelişen teknoloji ve iletişim olanakları sayesinde bilginin gücü daha da önemli hale gelmiş ve yeni ticaret kuralları belirlenmiştir.

3.1.1.Dünyada Üretim ve yatırımların Desteklenmesinde Dönüşüm Süreci

1993 yılında Uruguay Turu çerçevesinde dünya ticaretinin serbestleşmesi hususunda önemli ilerlemeler kaydedilmiş olup uygulamayı yönetmek ve gözetmek için (WTO) Dünya Ticaret Örgütü kurulmuş ve “Uruguay Turu Nihai Senedi” olarak anılan bir anlaşma imzalanmıştır. Dünya ticaret anlayışındaki değişmelere paralel olarak, var olan imalat sanayi ürünlerine tarım, hizmetler ve fikri mülkiyet hakları da dâhil

---

¹⁵¹ Yedinci Beş Yıllık Özel İhtisas Raporu, Vergi, ss. 1-11.

edilmiştir. Bu anlaşma ile umulan, dünya ticaretinde şeffaflaşmanın artmasının yanında büyümenin gerçekleşmesi ve ticaret hacminin büyüyerek, liberalleşmenin gerçekleşmesidir. Anlaşmanın maddeleri uyarınca tarım ürünlerine verilen desteklerin ve ihracat teşviklerinin azaltılması, sanayi sektöründe tariflerde indirim uygulanması, tekstil sektöründe ihracat ambargoları ve sınırların 2005 yılına gelindiğinde sona erdirilmesi, (anti-damping) kodunun kabul görmesi ve fikri mülkiyet hakları gibi konularda yeni düzenlemeler yapılması kararlaştırılarak, bu konulardaki izlenen yolun belirlenmesi ve bu doğrultuda hareket edilmesi için ihtiyaç duyulan milletlerarası kurallar oluşturulacaktır. Diğer taraftan bilgi ve teknoloji dünyasında meydana gelen yeni buluşlar, enformasyon ve haberleşme alanlarında meydana gelen hızlı gelişme, ekonomik ve sosyal yaşamda değişim yaşanmasına sebep olmuş ve dünyada, klasik üretim sistemlerinin yerini teknoloji tabanlı üretim süreçleri almıştır. Bu değişimlerle birlikte dünyada bilgi toplumuna geçiş süreci başlamıştır. Bu gelişmeler neticesinde mal hizmet, finans piyasaları ve şirket yapıları değişmiş, bir anlamda küreselleşme hız kazanmıştır.¹⁵²

Özellikle bilgi iletişim dünyasındaki hızlı gelişmeler ve teknoloji kullanımının yaygınlaşması, işgücünün ve şirketlerin organizasyon yapılarında önemli değişikliklerin yaşanmasına sebep olmuştur. Bu değişimler sayesinde vasat işgücüne ve hammadde bolluğuna dayalı geleneksel üretim biçimlerinin yerini, nitelikli işgücünü, gelişmiş teknolojik ürünler üretebilen ve sağlam bir ticari altyapının varlığı ile etkinliği artan bir piyasa mekanizması almıştır. Bunun yanında piyasalarda uygulanan yenilikleri takip edebilme ve erişim yollarını sağlayabilme konusunda çabalar artarak teknoloji transferlerinin yerine, üretilebilen teknoloji imkânlarına yönelik yaklaşımların önemi artmıştır. Böyle bir ticari ortamda, gelişmiş ekonomilerde istenen, iktisadi ve sosyal hedefleri gerçekleştirme hususunda piyasalar ile devletin birbirlerini destekleyici ve tamamlayıcı konumda bulunması yaklaşımı olmuştur. Bu konuda gelişme yolunda ilerleyen ülkeler de ise dünyada yaşanan hızlı değişimlerin etkisiyle sermaye piyasalarını düzenlemeye girişirlerken aynı zamanda da sanayi ve üretim imkânlarını yeni ticari piyasalarda kabul gören ürünler lehine çevirme çabalarına girişildiği görülmüştür. Bu dönemlerde tüm ülkeler genelinde araştırma ve geliştirme faaliyetlerine

---

¹⁵² Yedinci Beş Yıllık Özel İhtisas Raporu, Vergi, ss. 1-11.

yönelik olarak teşvik ve desteklemelerin daha kapsamlı yasalar dâhilinde düzenlenmesi hız kazanmıştır. Yenidünyanın sanayileşme politikaları, yerli firmalarına gelişebilmeleri açısından gerekli ortamların yaratılmasının yanında, uluslararası firmaların yerli üretime katkı sağlamasını temin etmek üzerine oluşturulmuştur. Buna ilave olarak yerli firmaların da dış bağlantı imkânlarını desteklemek hususunda önemli çalışmalara girişilmiş dış koşulların rekabet şartlarının getirdiği olumsuzluklar destekler ve teşvikler yoluyla giderilmeye çalışılmıştır.¹⁵³

Uygulanan yeni ticaret normları, yabancı girişimcilerin yaptıkları yatırımların yükselen önemi dikkate alınarak belirlenmiş ve rekabet politikaları açısından sadece iç piyasa koşullarına odaklanma devri kapanarak uluslararası rekabet koşullarında, üretim faaliyetlerinin rekabet gücünün artırılmasında verimli ve ortaklaşa çalışmaları da içeren bir yaklaşım esas alınmıştır. Sermaye hareketlerinin akışkanlığının arttığı ve uluslar arası firmaların yapacağı büyük yatırımların öneminin arttığı bu dönemde teknoloji üretebilme imkânlarına sahip olan ülkelerin başarı şansları artmaya devam ederken, katma değer yarattığı bilinen teknolojik içerikli ürün ve yeni teknoloji üretemeyen ülkelerin ise bu konularda şansları azalmaya başlamıştır. Diğer taraftan teknolojinin yeni imkânlarından az sayıda ülkenin faydalanması durumunun ülkelerarası gelişmişlik farklarını daha da artıracığı ve dünya genelinde ki gelişimi de negatif yönde etkileyeceği de göz önüne alınmalıdır.¹⁵⁴

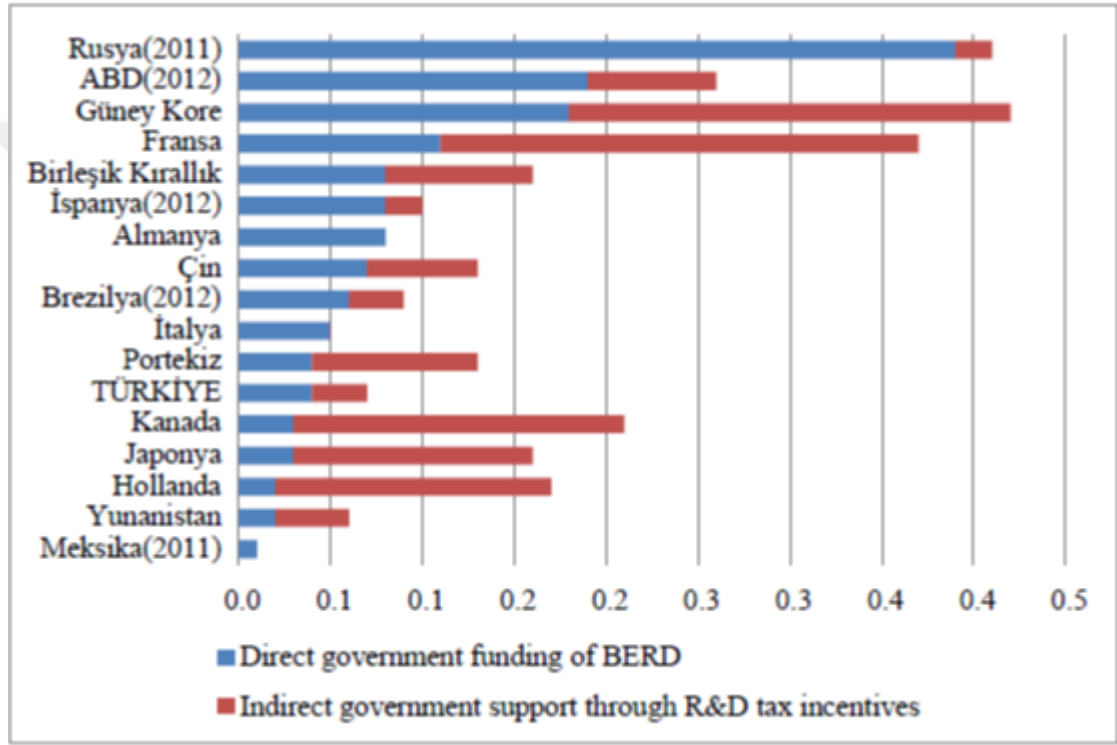
Dünyada günümüz koşullarında vergisel teşvik politikaları yönünü Ar-ge çalışmalarının artırılması tarafına çevirmiştir. Bu konuda yapılan çalışmalara aşağıdaki tablo ışık tutmaktadır. Bazı ülkelerin Ar-Ge harcamalarına yaptığı doğrudan ve dolaylı desteklere göz atıldığında Rusya'nın yaptığı Ar-Ge harcamalarının çoğunluğunun direk devlet fonları tarafından karşılandığı gözlemlenmek ile birlikte bu tür harcamalar konusunda Güney Kore'nin ardından ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. Bunun yanında ikinci sırada yer alan Güney Kore desteklerinin yapısı ise yarısının direk devlet fonları ile karşılanılmasının yanında diğer yarısının ise dolaylı yollarla devlet tarafından sağlanan teşvik yasaları dâhilinde uygulandığı görülmektedir. Japonya, Hollanda, Fransa gibi ülkelerde uygulanan Ar-Ge faaliyetlerinin ise direk devlet fonlarından ziyade büyük oranlarla teşvik yasaları kapsamında uygulanan vergi indirimleri yolu ile

¹⁵³ Yedinci Beş Yıllık Özel İhtisas Raporu, Vergi, ss. 1-11.

¹⁵⁴ Yedinci Beş Yıllık Özel İhtisas Raporu, Vergi, ss. 1-11.

desteklendiği görülmektedir. Genel anlamda tablo incelendiğinde gelişimini tamamlamış ülkelerin Ar-Ge faaliyetlerine verdikleri önem ortaya çıkarken aynı zamanda vergisel teşvikler konusunda ve yeni teknolojilerin desteklenmesi konusundan devletin sağladığı imkânların önemi ve büyüklüğü anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Türkiye'nin Ar-Ge teşvikleri konusunda birçok ülkenin oldukça gerisinde olduğu da gözlemlenmektedir.

Şekil 1: Ülkelerin Ar-Ge Teşvikleri (GSYİH Yüzdesi)

Kaynak:OECD,Ülkelerin Doğrudan ve Dolaylı Ar-Ge Vergi Teşvikleri, 2013 (https://www.oecd.org/sti/OECD-STI-RDTaxIncentives-CountryProfile_JPN.pdf (Erişim Tarihi 05 Haziran 2019)).

3.1.2. Türkiye’de Üretim ve Yatırımların Desteklenmesinde Dönüşüm Süreci

Dünyada yaşanan gelişmeler çerçevesinde ülkemizde küreselleşen dünya ticaret koşullarına ayak uydurabilme çabalarına girişilmiş ve bu gelişmeler karşısında uygulanacak yapısal dönüşüm süreci tüm boyutlarıyla yedinci beş yıllık kalkınma

planında(1995-2000) ele alınmış olup, gerekli dönüşüm süreçleriyle ilgili yasal süreçler ve yapılması gerekenler plan dâhilinde kararlaştırılmıştır. Planda öncelikle bu geçiş sürecinde ülkenin uluslar arası ticari alanlarda rekabet gücünün düşük olmasının sebepleri üzerinde durulmuş sonrasında ise yapılması gerekenler detaylandırılmıştır.

Türkiye’de öteden beri ekonomik yönden sektörlerin desteklenmesi amacıyla çok çeşitli teşvik yöntemlerine başvurulmuştur. Bunlardan öne çıkanları, yatırım teşvikleri, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelere yönelik teşvikler ve ihracat teşvikleridir. İhracat teşvikleri büyük oranla sanayi kollarında katma değeri yüksek olan mamulleri üreten işletmelerin ihracatlarının artırılması amacıyla verilen teşviklerdir.¹⁵⁵

Diğer taraftan bilimsel ve teknolojik faaliyetlere etkinlik kazandırmak amacıyla devlet ve özel kesim arasında ortaklaşa yürütülen çalışmalara başlanmış olup, üniversite-sanayi işbirliği çerçevesinde yürütülen teknopark faaliyetleri gündeme gelmiştir. Bu amaçla teknoloji alt yapısını oluşturacak teknoloji geliştirme bölgeleri ve araştırma-geliştirme faaliyetlerinin yürütülmesi için mevzuatın yeniden düzenlenmesi üzerine çalışmalar genişletilmiştir. Bu çalışmalar çerçevesinde beş adet teknopark kurulmuş ve iki adet yüksek teknoloji enstitüsü oluşturulmuştur. Diğer taraftan ‘‘TÜBİTAK’a’’ bağlı Marmara Araştırma Merkezi’nin Yüksek Teknoloji Enstitüsü’ne dönüştürülmesi için gerekli düzenlemelerin yasalar çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Üniversiteler ile sanayi kesiminin ortaklaşa gerçekleştireceği işbirliğini geliştirmek, akademi alanında çalışan öğretim elemanlarının sanayide ve teknoparklarda yapılacak AR-GE faaliyetlerine katılımını sağlamak üzere 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kurumu yasasında gerekli değişiklikler yapılacağı da belirtilmiştir.¹⁵⁶

3.1.3. Türkiye’de Katma Değeri Yüksek Üretim Alanlarının Geliştirilmesi Açısından Uygulanan Teşvikler

Küreselleşme sürecince ülkeler, ekonomilerini güçlendirebilmek adına dış piyasalara açılma eğiliminde olmuşlardır. Ancak dış pazarlarda rekabet koşullarının zorluğundan dolayı birçok işletme bu konuda çekimser davranmıştır. Bu aşamada

¹⁵⁵ Ahmet Aktürk, Hasan Şenol, KOBİ’ler Açısından İhracat Teşviklerinin Önemi ve Etkinliğinin Artırılmasına Yönelik Öneriler, Süleyman Demirel Üniversitesi, **İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:15. Sayı: 2. S.376.

¹⁵⁶ Yedinci Beş Yıllık Özel İhtisas Raporu, Vergi, ss. 1-11.

devletler, bu tür işletmelere teşvik ve destek sağlayarak onların rekabet koşullarına uyum sağlamak adına çalışmalar yapmışlardır. Özellikle ihracatı geliştirici yönde uygulanan bu teşviklerde temel amaç, dış ticarete karşılaşılan sorunları çözmek olmuştur Bu yönde atılan adımlar genellikle dış piyasalara yönelik rekabet koşullarının yarattığı maliyet artışlarının vergi yasaları dâhilinde azaltılmak suretiyle firmalara rekabet edebilme gücü kazandırılması yönünde gelişmiştir. Bunun yanında ihracat imkânlarının geliştirilebilmesi adına devletler tarafından kurulan özel kuruluşlar sayesinde dış bağlantı imkânları geliştirilerek desteklerin işlerliğinin arttırılmasına özen gösterilmiştir.¹⁵⁷

Türkiye’de Küçük ve Orta Boy İşletmelerin ülke ekonomisi içindeki önemi dünya genelinde olduğu gibi her geçen gün artmakta ve bu işletmelerin üretim, ihracat ve yatırım konularında sağladıkları katma değer payı önemli büyüklüklere ulaşmaktadır. Günümüzde Türkiye’de uygulanan vergiler açısından bakıldığında, yüksek vergi oranları sebebiyle ve ithalatta uygulanan gümrük vergilerinin yanı sıra katma değer vergisi ve bazı ürünlere yönelik uygulanan özel tüketim vergisi ile birlikte girdi maliyetleri artmaktadır. Bunun yanında teknoloji ve yenilikçilik düzeyinin düşük olması da, bu firmaların rekabet gücünü azaltmaktadır. Özellikle gelişme yolunda ilerleyen Türkiye gibi ülkelerde sık yaşanan ekonomik krizler ve çerçevesinde yaşanan finansmana erişimde yaşanan sorunlar, yeni teknolojilere yatırım yapma olanaklarını kısıtlamaktadır. Buna ilave olarak kalite bilincindeki eksiklik ve kamunun sağladığı hizmet ve desteklerin dağınıklığının yanında etkin olmayışı nedeniyle KOBİ’lerin modern tesisler kurması ve teknoloji üretme kapasitelerini geliştirme çabaları sonuçsuz kalmaktadır. Günümüz yeni ticaret koşullarında başarılı olabilmeleri adına KOBİ’lerin devlet tarafından daha fazla desteklenmeye ihtiyaçları bulunmaktadır.¹⁵⁸

Ülkemizde bu konuda 2005 yılından günümüze değin Dokuzuncu ve Onuncu Kalkınma Planları yürütülmüş olup dokuzuncu kalkınma planının amaçları arasında büyümenin istikrarlı bir şekilde sürdürülmesi, dış pazarlarda rekabet gücü yüksek, gelir

---

¹⁵⁷ Sema Bahçeci, **KOBİ’lerde Dış Ticaretin Kolaylaştırılması Ve Geliştirilmesi İçin Devlet Teşvikleri Ve Uluslararası Çalışmaların Arttırılması İle Ülke Ekonomisine Sağlanacak Olumlu Katkılar**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, ss:110-111.

¹⁵⁸ Mehmet Cansız, **Türkiye’de Kobiler ve Kosgeb. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü. Uzmanlık Tezi. Yayın No: DPT: 2728 s:1.**

dağılımında adaleti sağlayan ve AB'ye uyum yasaları çerçevesinde gerekli şartları yerine getirmiş bir ülke hedeflenerek uygulanmaya çalışılmıştır. Dokuzuncu kalkınma planında teşvik sisteminin aksayan yönleri belirlenerek etkin destek araçlarının bulunmayışı, yasalar ve kurumlar yönünden yaşanan karmaşık uygulamalar ve teşvik uygulanmış olan firmaların performanslarının izlenmesi ve değerlendirilmesi konusunda yeterli mekanizmalarının bulunmayışı gibi konular eleştiri konusu yapılmıştır. Buna ilave olarak bu eksiklerin hala giderilememiş olduğu dile getirilmiş ve aksayan yönlerin önemini korumakta olduğu vurgulanmıştır. Onuncu Kalkınma Planı'nda ise sanayileşme alanında ve üretim sektörlerinde verimliliğin artırılması, ithalat eksenli bir üretim yerine ihracat odaklı üretim yapısının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu konuda hali hazırda uygulanan desteklerin geliştirilmesi yönünde düzenlemeler yapılmıştır¹⁵⁹

Diğer taraftan onuncu kalkınma planında gelişmiş ülkelerin, ürünlere katma değer kazandırılması hususunda yeterince uzmanlaştığı ve bu sayede bu konulardaki üretim ağına da vakıf oldukları belirtilerek. Üretim zincirlerinde temel aşamaların yani emek yoğun aşamaların ise gelişimini henüz tamamlama yolunda ilerleyen ülkelere yaptırıldığı tespiti yapılmıştır. Bunun yanında Türkiye'nin henüz yüksek katma değer yaratma konusunda istediği seviyede bulunmadığı belirtilerek, sanayileşme konusunda bugüne değin getirdiği birikimleri sayesinde iyi bir potansiyel yakalama kapasitesine sahip olduğu ve coğrafi açıdan, bir geçiş ülkesi konumunda bulunması sebebiyle mal ve hizmet ihracatı açısından önemli imkânları elinde bulundurduğu vurgulanmıştır.¹⁶⁰

Çağımızda bilginin önemi ve değeri giderek artmakta, yenilikçilik ve farklılık yaratma en önemli rekabet unsurlarından biri haline gelmektedir. Önümüzdeki dönemde, bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler ile bilgiye dayalı üretim, büyümenin temel belirleyici gücü olmaya devam edecektir. Bu nedenle bazı teknolojik yatırımlar ve araştırma-geliştirme (Ar-Ge) faaliyetleri sadece serbest piyasa mekanizmasıyla değil, kamunun yönlendirici, düzenleyici ve destekleyici yaklaşımlarıyla da geliştirilmesi gerekmektedir. Önümüzdeki dönemde teknolojik gelişmelerin belirli alanlarda yoğunlaşarak ekonomik, sosyal ve askeri gelişmeleri şekillendirmesi öngörülmektedir.

¹⁵⁹ İbrahim Avcı, Özgür Çengel, İhracata Yönelik Uygulanan Teşviklerin Etkinliği: Tekstil Sektöründe Bir Uygulama. **The Journal of International Scientific Researches**. Cilt: 3(2).Sayı: 161 <http://dergi-park.gov.tr/download/article-file/464847> (Erişim Tarihi: 14 Aralık 2018).

¹⁶⁰ T.C. Kalkınma Bakanlığı, Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/1-1/OnuncuKalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-20142018.pdf>, (01.12.2019), s:6.

Özellikle dijital iletişim, nanoteknoloji, yüzey teknolojileri, malzeme bilimleri, ölçümleme cihazları, biyoteknoloji ve çevre teknolojileri hızlı gelişen alanlar olarak öne çıkmaktadır.¹⁶¹

On birinci kalkınma planında belirtilen durum, üretim ekseninin, yüksek gelirli ülkelere gelişmekte olan ülkelere doğru kaymakta olduğundan bahisle, Türkiye'nin de içinde bulunduğu bu ekonomilerin gelecekte daha fazla güçlenerek küresel üretim, ticaret, teknoloji, katma değer gibi alanlarda etkili olmasının beklendiği öngörülmüştür. Bu konuda yapılan çalışmalar kapsamında ülkemizin teknolojik dönüşüme ayak uydurabilmesi için öncelikli sektör ve alanlarda nitelikli insan kaynağını zenginleştirmesi, teknolojinin işletmelere yayılımını artırması, firmaların organizasyon ve yenilik kabiliyetlerini geliştirilmesi, araştırma-geliştirme faaliyetlerinin finansmanına yönelik etkin mekanizmaların devreye sokulması gibi önlemlerin on birinci kalkınma Planı döneminde rekabet gücü kazanması açısından öncelikli hususlar olarak öne çıkarıldığı görülmektedir.¹⁶²

3.2. TÜRKİYE'DE KATMA DEĞERİ YÜKSEK ÜRETİMLERİN VE YATIRIMLARIN GELİŞTİRİLESİ AMACIYLA UYGULANAN YENİ TEŞVİK SİSTEMLERİ

Türkiye'nin sanayileşme konusunda ilerleme kaydedebilmesi açısından en önemli adımlardan birisi olarak görülen, teknolojisinin gelişimi ve aynı zamanda kendi teknolojisini üretmesi olanaklarının geliştirilmesi hususu önem arz etmekte olup dünya ticaret alanlarında rekabet gücü elde edebilmesi ve 21'inci yüzyılın bilgi toplumuna ayak uydurabilmesinin tek şartı olarak görülmektedir. Bilim ve teknolojik yeniliklerin ortaya çıkarılması ve geliştirilmesi amacıyla kullanılan finansman kaynaklarının yeterliliğinin sağlanamaması ise en önemli sorunların başında gelmektedir.¹⁶³ Bu konuda yapılan üretim ve yatırım faaliyetlerinin çeşitli şekillerde devlet tarafından desteklenmesi hususu önem arz etmektedir. Ülkemizde son yıllarda teşvik sistemlerinin

---

¹⁶¹ Onuncu Kalkınma planı, ss. 7-8.

¹⁶² T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Onbirinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, <http://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf>, Erişim: 11.11.2019, ss:4-7.

¹⁶³ Yedinci Beş Yıllık Özel İhtisas Raporu, Vergi, ss. 1-11.

yönü teknoloji ve tasarım faaliyetlerinin desteklenmesi noktasında gelişme kaydetmekte olup bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesi açısından yapılan yatırımlara verilen önemde artmıştır. Bu ülke kalkınması açısından katma değer yaratan faaliyetlerin desteklenmesi açısından çeşitli kanunlar kapsamında yapılan düzenlemeler ile teşvik ve destek unsurları arttırılmakta olup, ülkemizde bu tür yatırımların yönü ve desteklenmesi hususu da daha fazla kabul görür hale gelmiştir. Bu kapsamda uygulamaya geçirilen çalışmalar hız kazanmıştır.

3.2.1 Türkiye’de Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar Kapsamında Uygulanan Yeni Nesil Teşvik Sistemi

Yatırımların teşvik edilmesi ile ilgili olarak 19 Haziran 2012 tarihli 28328 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yasalaşmış bulunan (2012/3305 Sayılı) “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar yeni teşvik sistemi uygulanmaya başlamıştır.¹⁶⁴

2017 yılında ise bu kararda yapılan değişiklik ile birlikte 2017 yılında gerçekleştirilecek yatırım harcamaları için bölgesel, büyük ölçekli ve stratejik teşvik uygulamaları kapsamında vergi indirimi desteği uygulanacak yatırıma katkı oranları her bir bölgede geçerli olan yatırıma katkı oranına 15 puan ilave edilmiştir. Böylelikle, kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirimi tüm bölgelerde yüzde yüz oranına yükseltilmiştir.¹⁶⁵

Türkiye’de, yatırımların teşvik edilmesi bölgeler arası gelişmişliğin giderilmesi açısından uygulanmakta iken hali hazırda gelişmişlik düzeylerinin dengesiz şekilde seyretmesinden dolayı genelde farklı bölgelere yapılan yatırımlar ölçüsünde farklılaşmaktadır.¹⁶⁶

Bunun yanında yatırımların teşvik edilmesi sadece bölgesel seçicilik kapsamında olan bir uygulama olmayıp nitelikli ve değerli yatırımlar sayesinde bölgesel kalkınmanın yanında tüm ülke sanayisinin ve üretiminin geliştirilmesi açısından proje

¹⁶⁴ Burak Küçükkahraman, “TMS 20 Standardına göre Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi: Örnek Uygulamalar”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 2013, s. 19.

¹⁶⁵ Mehmet Emek Kurt, Yılında Yapılan Yatırımlara Sağlanan Özellikli Teşvikler, **Vergi Dünyası**, Yıl 36, Sayı 431, Temmuz 2017, s. 97.

¹⁶⁶ M. Hakkı Ay, “Yatırım Teşviklerinin Sabit Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisi”, **Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Sayı:2, Cilt:5, 2005, s. 177.

bazlı destekler, cazibe merkezi oluşturmak konularında uygulanan destekler, stratejik yatırımlara uygulanan destekler ve özel yatırımlara uygulanan desteklerde bulunmaktadır. Aşağıda bu desteklerin şartları ve uygulama alanları detaylı olarak vurgulanmıştır.¹⁶⁷

✓ Bölgesel bir gelişmenin sağlanması açısından uygulanan destekler genellikle, az gelişmiş bölgelerde yapılması düşünülen yatırımların desteklenmesine olanak verecek şekilde düzenlenmişlerdir. Bu kapsamda en gelişmiş illerin yer aldığı bölgeler 1. Bölge, en az gelişmiş illerin yer aldığı bölge 6. Bölge olarak belirlenmiştir.

Tablo 19: Bölgesel Teşvik Kapsamında Sağlanan Destekler

BÖLGESEL DESTEKLER

BÖLGESEL TEŞVİK UYGULAMALARINDA SAĞLANAN DESTEK UNSURLARI

Destek Unsurları			BÖLGELER					
			I	II	III	IV	V	VI
KDV İstisnası			✓	✓	✓	✓	✓	✓
Gümrük Vergisi Muafiyeti			✓	✓	✓	✓	✓	✓
Vergi İndirimi	Yatırıma Katkı Oranı* (%)	OSB ve EB Dışı	15	20	25	30	40	50
		OSB ve EB İçi	20	25	30	40	50	55
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği		OSB ve EB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
		OSB ve EB İçi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
Yatırım Yeri Tahsisi			✓	✓	✓	✓	✓	✓
Faiz Desteği	İç Kredi				3 Puan	4 Puan	5 Puan	7 Puan
	Döviz / Döviz Endeksli Kredi	-	-		1 Puan	1 Puan	2 Puan	2 Puan
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği			-	-	-	-	-	10 yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği			-	-	-	-	-	10 yıl

*İmalat sanayine yönelik (US-97 Kodu:15-37) düzenlenen yatırım teşvik belgeleri kapsamında, 1/1/2017 ile 31/12/2019 tarihleri arasında gerçekleştirilecek yatırım harcamaları için yatırıma katkı oranı her bir bölgede geçerli olan yatırıma katkı oranına 15 puan ilave edilmek suretiyle, vergi indirimi oranı tüm bölgelerde %100 oranında ve yatırıma katkı tutarının yatırım döneminde kullanılabilecek oranı %100 olarak uygulanır.

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, **Bölgesel Destek**, <https://tuys.sanayi.gov.tr/Handlers-/DokumanGetHandler.ashx?dokumanId=4d729857-70b2-4d8f-9cc6-cdc5fb2bec3> s.26 (Erişim 06/12/2019)

¹⁶⁷ Ekonomi Bakanlığı **Devlet Yardımları Rehberi**, 2018, s.95.

Ayrıca Bölgesel Teşvik Uygulamalarında; Karar ekinde iller itibarıyla belirlenen sektörler, asgari kapasite veya tutarları sağlamaları halinde aşağıdaki desteklerden yararlanır:

- KDV İstisnası
- Gümrük Vergisi Muafiyeti
- Vergi İndirimi
- Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği
- Faiz Desteği (3.,4.,5. ve 6. Bölgelerde)
- Yatırım Yeri Tahsisi
- Sigorta Primi Desteği (6. Bölgede)
- Gelir Vergisi Stopajı Desteği (6. Bölgede)

✓ Proje kapsamında uygulanacak teşviklerde, Ar-Ge yoğun ve yüksek katma değer yaratan yatırımların proje bazlı desteklenmesi amacıyla Cumhurbaşkanı tarafından desteklenmesine karar verilen 100 milyon ABD Doları ve üzerindeki yatırım projeleri bu kapsamda destekten faydalanmaktadırlar.

✓ Cazibe Merkezleri Programı kapsamında desteklenecek yatırımlarda İmalat sanayinde, Tunceli, Bayburt, Ardahan, Gümüşhane, Iğdır, Erzincan illerinde asgari 2 milyon TL, Hakkâri, Bingöl, Kars, Siirt, Bitlis, Muş, Şırnak illerinde asgari 4 milyon TL, Ağrı, Batman, Elazığ, Adıyaman, Erzurum, Malatya, Mardin, Van, Diyarbakır, Şanlıurfa illerinde asgari 5 milyon TL tutarındaki, Çağrı Merkezi yeni yatırımları için en az 200 kişilik istihdam sağlayan, Veri Merkezleri yeni yatırımları için ise merkezin en az 5 bin metrekare beyaz alanı bulunması gerekmektedir.

✓ Öncelikli yatırımlara uygulanan vergisel teşvikler ise aşağıdaki tablo da detayları belirtilmiş olup, öncelikle desteklenecek konular,

-Denizyolu taşımacılığı, şehirlerarası yük veya yolcu taşımacılığına yönelik demiryolu yatırımları ile şehir içi yük taşımacılığına yönelik demiryolu yatırımları,

-Test merkezleri, rüzgâr tüneli yatırımları,

-Kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgelerinde veya termal turizm konaklama yatırımları,

- Fuar savunma Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TÜBİTAK ve KOSGEB tarafından desteklenen AR-GE projeleri neticesinde geliştirilen ürünlerin veya parçaların üretimine geçilme safhasına yönelik yatırımlar,
- Bir tesisteki atık ısıdan geri kazanım yolu ile elektrik üretimine yönelik yatırımlar,
- Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) teknoloji yoğunluk tanımına göre yüksek teknolojili sanayi sınıfında yer alan ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar,
- (US-97 Kodu: 2423, 30, 32, 33 ve 353) Yenilenebilir enerji üretimine yönelik yatırımlar,
- Nükleer enerji santrali yatırımları,
- Araştırma ve referans laboratuvarı,
- Tüketici güvenliği ve enfeksiyon hastalıkları referans laboratuvarı, ilaç ve tıbbi cihaz analiz ve kontrol laboratuvarı vs. konularını içermektedir.

Tablo 20: Öncelikli Yatırımlara Sağlanan Destekler

ÖNCELİKLİ YATIRIMLARA SAĞLANAN DESTEKLER					
Destek Unsurları		1, 2, 3, 4 ve 5. BÖLGELERDE	5. BÖLGE	6. BÖLGEDE	6. BÖLGE ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİNDE
			ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİNDE		
KDV İstisnası		VAR	VAR	VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti		VAR	VAR	VAR	VAR
Vergi İndirimi	Vergi İndirim Oranı	80%	90%	90%	90%
	Uygulanacak Vergi Oranı	4%	2%	2%	2%
	Yatırıma Katkı Oranı	40%	50%	50%	55%
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Uygulama Süresi	7 yıl	10 yıl	10 yıl	12 yıl
	Destek Tutarının Azami Miktarı	35%	Limitsiz	Limitsiz	Limitsiz
	(Destek Tutarının Sabit Yatırım Tutarına Oranı)				
Yatırım Yeri Tahsisi		VAR	YOK	VAR	YOK
Faiz Desteği	İç Kredi	5 Puan	5 Puan	7 Puan	7 Puan
	Döviz / Döviz Endeksli Kredi	2 Puan	2 Puan	2 Puan	2 Puan
	Azami Destek Tutarı (Bin TL)	700	700	900	900
Sigorta Primi Desteği		YOK	YOK	10 yıl	10 yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği		YOK	YOK	10 yıl	10 yıl

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi, **İhracat Yatırım ve Teşvik Sistemi**, <https://www.tim.org.tr/tr/ihrac-at-yatirim-tesvikleri-yatirim-tesvik-sistemi.html> (Erişim 11/12/2019)

✓ Büyük ölçekli yatırımlar konusunda uygulanacak destekler ise aşağıdaki tablo da destek tutarları ve şartları gösterilmiş olan üretim ve yatırım alanlarındaki teknoloji ve Ar-Ge kapasitesini artıracak, rekabet üstünlüğü sağlayacak yatırımlar açısından desteklenmektedir.

Tablo 21: Büyük Ölçekli Yatımlara Sağlanan Destekler

BÜYÜK ÖLÇEKLİ YATIRIMLARA SAĞLANAN DESTEKLER							
Destek Unsurları		BÖLGELER					
		1	2	3	4	5	6
KDV İstisnası		VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti		VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Vergi İndirimi	Vergi İndirim Oranı	50%	55%	60%	70%	80%	90%
	Uygulanacak Vergi Oranı	10%	9%	8%	6%	4%	2%
	Yatırıma Katkı Oranı	25%	30%	35%	40%	50%	60%
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Uygulama Süresi	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
	Destek Tutarının Azami Miktarı (Destek Tutarının Sabit Yatırım Tutarına Oranı)	3%	5%	8%	10%	11%	Limitsiz
Yatırım Yeri Tahsisi		VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Sigorta Primi Desteği		YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği		YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi, **İhracat Yatırım ve Teşvik Sistemi**, <https://www.tim.org.tr/tr/ihrac-at-yatirim-tesvikleri-yatirim-tesvik-sistemi.html> (Erişim 11/12/2019)

✓ Stratejik yatırımlar ise cari açığın azaltılmasına katkı sağlayacak katma değeri yüksek yatırımlar olup kriterleri; asgari sabit yatırımın 50 milyon Türk Lirasının üzerinde olması, yurtiçi toplam üretim kapasitesinin ithalattan az olması, katma değer in asgari %40 olması, son bir yıl içerisinde gerçekleşen toplam ithalat tutarının 50 milyon ABD dolarının üzerinde olması şeklinde belirlenmiş olup aşağıdaki tablo da destek unsurları detaylıca gösterilmiştir.

Tablo 22: Stratejik Yatırımların Teşviki

STRATEJİK YATIRIMLARIN TEŞVİKİ			
Destek Unsurları		1, 2, 3, 4 ve 5. BÖLGELERDE (OSB Dahil)	6. BÖLGEDE
KDV İstisnası		VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti		VAR	VAR
Vergi İndirimi	Vergi İndirim Oranı	90%	90%
	Uygulanacak Vergi Oranı	2%	2%
	Yatırıma Katkı Oranı	50%	50%
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Uygulama Süresi	7 yıl	10 yıl
	Destek Tutarının Azami Miktarı (Destek Tutarının Sabit Yatırım Tutarına Oranı)	15%	Limitsiz
Yatırım Yeri Tahsisi		VAR	VAR
Faiz Desteği	İç Kredi	5 Puan	5 Puan
	Döviz / Dövizle Endeksli Kredi	2 Puan	2 Puan
	Azami Destek Tutarı* (Bin TL)	50.000	50.000
Sigorta Primi Desteği (İşçi Hissesi)		YOK	10 yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği		YOK	10 yıl
500 milyon TL ve üzeri Yatırımların Bina-İnşaat Harcamaları için KDV İadesi		VAR	VAR

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi, **İhracat Yatırım ve Teşvik Sistemi**, <https://www.tim.org.tr/tr/ihracat-yatirim-tesvikleri-yatirim-tesvik-sistemi.html> (Erişim 11/12/2019)

✓ Genel teşvikler kapsamında ise Yeni Teşvik Programında herhangi bir yatırım konusu bölgesel, büyük ölçekli veya stratejik uygulamalar çerçevesinde desteklenmiyorsa, belirli koşulları sağlamak kaydıyla Genel Yatırım Teşvik Uygulaması'nın sağladığı desteklerden faydalanmaktadır. Yatırım projelerinin genel uygulamadan faydalanabilmesi için asgari yatırım tutarı birinci ve ikinci bölgeler için 1.000.000,00 TL diğer bölgeler için 500.000,00 TL olup 2012/3305 sayılı kararın ek.4/1 de teşvik edilmeyecek yatırım konuları arasında yer almaması gerekmektedir. Ayrıca teşviki belirli şartlara bağlı ek.4/2 arasında yer alıyorsa bu yatırım konusuna özel olarak

şartları sağlaması gerekmektedir; Genel Teşvik Uygulaması kapsamında desteklenecek olan yatırım projeleri, genel prensip olarak sadece KDV İstisnası ve Gümrük Vergisi Muafiyeti teşvik araçlarından faydalanabilmektedir. Bununla birlikte, bu uygulama çerçevesinde desteklenmesi uygun görülen yatırım projelerinin, 6. bölge'de yapılması durumunda 10 yıl süre ile Gelir Vergisi Stopajı desteğinden de faydalanması mümkündür. Genel Teşvik Uygulaması kapsamında yatırım projelerine sağlanacak destekler aşağıdaki tablo da yer almaktadır.

Tablo 23: Genel Teşvik Uygulamasında Sağlanan Destekler

GENEL TEŞVİK UYGULAMASINDA SAĞLANAN DESTEKLER			
Destek Unsurları		1, 2, 3, 4 ve 5. BÖLGELERDE	6. BÖLGEDE
		(OSB Dahil)	
KDV İstisnası		VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti		VAR	VAR
Tersanelerin Gemi İnşa Yatırımları için Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Uygulama Süresi	18 ay	Sahil Yok
	Destek Tutarının Azami Miktarı	-	
	(Destek Tutarının Sabit Yatırım Tutarına Oranı)		
Gelir Vergisi Stopajı Desteği		YOK	10 yıl

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi, **İhracat Yatırım ve Teşvik Sistemi**, <https://www.tim.org.tr/tr/ihracat-yatirim-tesvikleri-yatirim-tesvik-sistemi.html> (Erişim 11/12/2019)

3.2.2. Araştırma Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Amacıyla 5746 sayılı Kanun Kapsamında Uygulanan Vergisel Teşvikler

Dünya genelinde birçok ülke tarafından kullanılan vergisel teşvikler içerisinde günümüzde en yaygın olarak kullanılan teşvik türü araştırma geliştirme faaliyetlerinin vergisel destekler ya da diğer farklı teşvik seçenekleri yolu ile desteklenmesidir. OECD ülkeleri arasında 1995 yılından 2005 yılına kadar Ar-Ge'yi desteklemek amacıyla ekonomik teşvik sağlayan ülke sayısı 12 ülkeden den 20 nin üzerine çıkmıştır. Ar-Ge, teşvikleri ekonomik planlarda uzun dönemli olarak büyüme ve verimliliğin artışında

etkili olduğu düşünüldüğünden ülkeler tarafından tercih edilen bir teşvik türü haline gelmiştir. Ülkeler, sağladıkları doğrudan ya da dolaylı desteklere göre farklılık göstermektedir.¹⁶⁸

TÜİK rakamlarına göre ise Türkiye’de Ar-Ge harcamalarının gayri safi yurtiçi hâsıla tutarı içindeki payı 2016 yılında %0,94 olup, toplam Ar-Ge harcaması 24,6 milyar TL’dir. Diğer taraftan Ar-Ge faaliyetlerine vergi indirimi yoluyla dolaylı destek sağlayan ülkelerin sayısı da gün geçtikçe artmaktadır. 2011 yılında OECD’nin 34 üyesinden 27’si Ar-Ge harcamalarına vergi teşviki sağlamakta iken bu oran 1995 yılı ile karşılaştırıldığında vergi teşviki sağlayan ülke sayısı iki katının üzerine çıkmış bulunmaktadır.¹⁶⁹ Türkiye’de 31.10.2018 tarihi itibarıyla faaliyette olan Ar-Ge merkezi sayısı 1026, toplam personel sayısı (destek personeli dâhil) 54.471’dir¹⁷⁰

Türkiye’de araştırma ve geliştirme yatırımlarının teşvik edilmesi ile ilgili olarak ‘5746 Sayılı *Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun*’ 2008 yılında yürürlüğe konulmuştur. Ülke içinde üretilen mamullerin yurt dışı piyasalar nezdinde tercih edilebilirlik ölçüsünün arttırılması amacıyla yapılacak olan ürün geliştirme süreçlerinin desteklenmesi açısından önemli olan bu kanunun yürüdüğü girmesiyle birlikte ihracata konu olan ürünlerin kalitelerinin arttırılması hedeflenmiştir. Bununla birlikte yurt dışı piyasalarda alım satıma konu olan ürünlerin çeşitliliğinin arttırılması ve üretim süreçlerinin teknolojik bağlamda güçlendirilmesinde bu kanunun diğer geniş amaçlarının içinde bulunmaktadır. Diğer taraftan araştırma geliştirme konusunda uygulanan teşvik yasalarının cazibesinin arttığı günümüz ticaret ve yatırım koşullarında yabancı yatırımcıları ülke içine yatırım yapma konusuna yönlendirmek ve girişimcililiği arttırmak hedeflenen stratejiler arasındadır. Kanun yürürlüğe girmesiyle birlikte Ar-Ge yatırımlarının teşvik edilmesi konusunda yeni bir dönem başlamış olup yurtdışı piyasalarda alım satıma konu olan ürünlerin bu piyasalarda rekabet gücünün arttırılması açısından teknolojik yeniliklerin teşvik edilmesinin önemi artmıştır.¹⁷¹

¹⁶⁸ Fadile Ezeroğlu ve Pınar Yılmaz, OECD Ülkelerinde Ar-Ge Faaliyetlerine Sağlanan Vergisel Teşvikler, **T.C.Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi** Ekim, 2012 Yıl, 24 Sayı, s.286.

¹⁶⁹ <https://www.oecd.org/sti/maximising-the-benefits-of-r-d-tax-incentives-for-innovation.pdf>, (Erişim 25.12.2018).

¹⁷⁰ <https://agtm.sanayi.gov.tr/Agm/ArgeDetay#>, (Erişim 25.12.2018).

¹⁷¹ Serap Gül, “Eğitim Öğretimi Teşvik Etmeye Yönelik Vergi Politikaları: Türkiye Uygulaması” Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2012 ss. 39-40.

✓ **Kanun ile amaçlanan konular şu şekildedir:**

- a) Teknolojik anlamda niteliği yüksek bilginin üretilmesi ve bu üretim süreçlerinin yenilenmesi,
- b) Ürünlerin kalite standartlarının artırılması suretiyle verimliliklerinin yükseltilmesi,
- c) Üretimde kullanılan girdi maliyetlerinin minimuma indirilmesi,
- d) Teknolojik bilginin pazarlanabilir hale getirilmesi,
- e) Rekabetin getirdiği işbirliği ve ortak girişim sahalarının geliştirilmesi,
- f) Yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye gelmesinin önünün açılması,
- g) Araştırma geliştirme sektörüne yönelik nitelikli çalışan oranının artırılmasının özendirilmesi

5746 Sayılı Kanun'la sağlanan teşvikler neticesinde, ülkemizde katma değerli üretim ve yatırımların desteklenmesi ve yaygınlaştırılması açısından ilerlemeler sağlanmıştır.¹⁷²

Ar-Ge harcamaları kapsamında kanunda faydalanabilecek olan işletmeler kanunda sayılmış olup, teknoloji geliştirme bölgeleri ve merkezleri, ar-ge ve tasarım merkezleri, ar-ge, yenilik ve tasarım projeleri, rekabet öncesi işbirliği projeleri, teknoloji girişim sermayesine ait destek ve teşvikler destek unsurlarından yararlanabilecek olan faaliyet ve kuruluşlardır. Kanun nazarında sayılan şartlara haiz ar-ge merkezi tanımlaması yeterli düzeyde ar-ge birikimine sahip olan ve işletme içerisinde ayrı bir birim olarak faaliyet göstererek en az elli tam zamanlı ar-ge personelini istihdam (01/08/2016 tarih ve 2016/9093 sayılı BKK' ile değiştirilmiş ve 15 tam zamanlı personel olarak belirlenmiştir.) eden sermaye şirketini temsil etmektedir. Diğer taraftan kanunda yapılan diğer tanım ise tasarım merkezleri olup kanun kapsamında tasarım merkezi olabilmenin şartları sermaye şirketlerinin bünyesinde ayrı bir birim olarak

---

¹⁷² Recep Uzungil, 5746 Sayılı Kanun Kapsamındaki Ar-Ge Merkezleri ve Sağlanan Teşvikler Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi **T.C.Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Ekim**, 2012 Yıl, 24 Sayı, 286, s.45.

faaliyet göstermek ve tasarım faaliyetinde bulunmak üzere bu konuda birikimi ve yeteneği olan on kişiyi istihdam etmek olarak sayılmıştır.¹⁷³

Kanun kapsamında uygulanan vergisel teşvikler ise araştırma geliştirme faaliyetleri kapsamında, işletmelerin meydana getirdikleri yeni teknoloji ve bilgi içerikli ürünlerin araştırma ve geliştirme maliyetleri kapsamında yapılan harcamalarının %100'ü oranında hesaplanacak AR-GE indirimi beyannamede ayrı bir şekilde gösterilmek koşuluyla kurum kazancından indirilebilmesidir.¹⁷⁴

Kanun kapsamında indirim konusu edilebilecek harcamaların nitelikleri sayılmış olup Ar-ge harcamaları kapsamında değerlendirilecek harcamalar:

- Araştırma geliştirme faaliyetleri ile ilgili olarak kullanılan ilk madde ve malzeme giderleri,
- Ar-ge faaliyetlerinde münhasıran kullanılan makine ekipman ve teçhizatların amortisman giderleri, veya bu makinelerin diğer faaliyetler ile birlikte kullanılması halinde ar-ge faaliyetleri kapsamında kullanıldıkları süre ile sınırlı olmak üzere ayrılan paylar,
- Ar-ge merkezleri bünyesinde istihdam edilen ve merkez içinde faaliyette bulunmak şartıyla, tasarımcı ve araştırmacı kadrosunda bulunan personel giderleri ile destek personeli giderleri, (merkez dışında geçirilen süreler kanun kapsamında gider unsuru olarak değerlendirilebilmesi açısından belli şartlara bağlanmıştır. Ayrıca destek personeli sayısı araştırmacı ve tasarımcı personel sayısının yüzde onunu geçemez)
- Faaliyetler ile ilgili olmak kaydıyla genel giderler kapsamında değerlendirilen elektrik, kira, su gibi giderlerin yanında bilimsel yayın gibi giderler,(kırtasiye ve sarf giderler kapsam dışındadır)
- Dışarıdan sağlanan test laboratuvar gibi hizmetlerin ar-ge faaliyetlerine münhasır olmak kaydı ile toplam ar-ge kapsamında yapılan harcamanın yüzde ellisine kadar olan tutarı,

---

¹⁷³ Araştırma,Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesine İlişkin Uygulama ve Denetim yönetmeliği Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/2016_0810-7.htm (Erişim 16/12/2019).

¹⁷⁴ Önder ve Yıldız, a.g.m., s. 146.

-Ar-ge faaliyetlerinde kullanılan binaların emlak vergi resim ve harç bedellerini kapsamakta olup, beyannamede zarar dahi olsa indirilebilecek giderler kısmın ayrıca gösterilmek koşulu ile kurum kazancının tespitinde indirim konusu yapılır.¹⁷⁵

Kanun kapsamında belirli kurum ve kuruluşlar tarafından desteklenen tasarım projelerinde ve tasarım merkezlerinde görev yapan tasarım ve destek elemanlarının ücretleri gelir vergisi kanunu açısından belli oranlarda muaf tutulmuş olup, bu konuda kanunda bazı şartların varlığı esas alınmıştır. Bu açıdan doktoralı olanlar ile temel bilimler alanında yüksek lisans derecesine sahip olan çalışanlar için, yüzde doksan beş oranında bir vergi istisnası şartı getirilmiştir. Yüksek lisanslı olanlar ile temel bilimler alanlarından birinde lisans derecesine sahip olan çalışanlar için yüzde doksan vergi istisnası ve diğerleri için ise yüzde seksen oranında vergi istisnası uygun görülmüştür. Bunun yanında, sigorta primi desteği kapsamında, kamu personeli hariç tutulmak üzere; Ar-Ge ve yenilik projeleri ile rekabet öncesi işbirliği projelerinde ve teknogirişim sermaye desteklerinden yararlanan işletmelerde çalışan Ar-Ge ve destek personeli ile ‘‘4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu’nun geçici 2 nci maddesi ‘‘ uyarınca ücreti gelir vergisinden istisna kapsamında olan çalışanların elde ettikleri ücretleri üzerinden hesaplanan sigorta primi işveren hissesinin yarısının (işsizlik primi tutarı hariç) her bir çalışan için beş yıl süreyle Maliye Bakanlığı bütçesine konulacak ödenekten karşılanması hüküm altına alınmıştır. ¹⁷⁶

Ülkemizde teknoloji içerikli ürünlerin desteklenmesi amacıyla kabul edilen bu kanun kapsamında araştırma geliştirme harcamalarının işletmeler bazında yaygınlaştırılması amaçlanarak dış piyasalar da rekabet gücü yüksek ürünlerin ihracat çeşitliliğinin artırılması hedeflenmiştir.

Diğer taraftan Türkiye’de üretim ve yatırımların desteklenmesinin yanında günümüz koşullarında ihracat rakamlarının iyileştirilmesi ve bu kapsamda firmaların dünya piyasalarında desteklenmesi amacıyla ihracatın desteklenmesinin önemi büyüktür. Bu amaçla da çeşitli kurumlar ve çeşitli kanunlar aracılığıyla ihracatın desteklenerek artırılması çalışmaları hız kazanmıştır.

¹⁷⁵ Araştırma,Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesine İlişkin Uygulama ve Denetim yönetmeliği Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160810-7.htm> (Erişim 16/12/2019).

¹⁷⁶ 5746 sayılı Araştırma,Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesine hakkında Kanun md. 3/3<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5746.pdf> (Erişim 18/12/2019).

3.2.3. İhracatın Geliştirilmesi Amacıyla Uygulanan Teşvikler

İhracatın geliştirilme çabaları ülkemizde öteden beri uygulanan vergisel teşvik yasaları aracılığıyla desteklenmekte olup bu konudaki düzenlemeler günümüz koşullarında dünya ticaret ve rekabet koşullarına uyarlanarak devam etmektedir.¹⁷⁷

İhracat teşviklerinin en öncelikli amaçları arasında pazar koşullarının iyileştirilmesi ve müşteri kitlesinin artırılması gelmektedir. Bu amaçla üretim süreçlerinde kullanılan girdi maliyetlerinin azaltılması yönünde teknolojik imkânlardan yararlanmak ve bunun yanında ürün bazında kalitenin yükseltilmesi hususunda teşvik yasalarının faydası büyük ölçüde olmaktadır.¹⁷⁸

Ülke ekonomilerinin geliştirilmesi açısından en önemli gelir kalemlerinden birisini ihracat gelirleri oluşturmaktadır. Bu amaçla ülkeler ihracatlarını geliştirme yönünde uyguladıkları vergisel teşvikleri gün geçtikçe arttırmakta ve çeşitlendirmektedirler. Bu teşviklerin öne çıkan ortak özelliklerini ise rekabet alanlarında güçlenebilmek adına yeni teknolojilerin geliştirilmesi amacıyla firmaların ya da projelerin desteklenmesi konuları oluşturmaktadır. Bu konulara yönelik teşviklerin, içerisinde vergi muafiyetlerini barındırmakta olup tek başına vergi yasalarıyla veya istihdam destekleriyle ihracatın geliştirilmesi mümkün görünmemektedir. Ancak yine de ülkemiz de ihracat oranları öteden beri ekonomi içerisinde önemini korumuş ve günümüz de ihracatın desteklenmesi adına yasalar da geniş teşvik imkânlarına yer verilmiştir.¹⁷⁹

Türkiye’de uygulanan ihracat teşvikleri aşağıda belirtilmiştir:

- Yurtdışı rekabet koşulları açısından üstünlük sağlayabilmek adına Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi,
- İstihdamın güçlendirilmesi ve üretim kapasitesinin genişletilmesi amacıyla sağlanan destekler,

¹⁷⁷ Ahmet Tekin, "Vergi Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 16 (2006). s.313.

¹⁷⁸ James H. Love and Stephen Roper, "SME innovation, exporting and growth: **A review of existing evidence.**" *International Small Business Journal* 33.1 (2015): ss.28-48.

¹⁷⁹ Bülent Balyemez, "İhracat Teşviklerinin Makro Piyasalara Teorik Etkileri", **PARADOKS, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, 2008, ss. 1-2.

- Pazar araştırmaları kapsamında hazırlık aşamalarının desteklenmesi amacıyla sağlanan teşvikler,
- Yurt dışında gerçekleştirilen tanıtım faaliyetleri kapsamında dzenlenen fuar masraflarının desteklenmesi amacıyla küçük işletmelerin dış pazarlara aılımlına destek amaçlı teşvikler,
- evre kirliliğini önlemek amacıyla uygulanan teşviklerdir.

İhracatın desteklenmesinde etkili olduğu düşünülen bir diğer teşvik sistemi ise Dâhilde İşleme Rejimi (D.İ.R.)dir. Bu kapsamda ihracat yapan firmalar ihraç edecekleri ürünlerin üretim süreçlerinde kullandıkları hammadde gibi ürünleri ithal ederken katlandıkları maliyetleri düşürmek amacıyla başvuruda bulunarak çeşitli vergilerden muaf tutulmalarını talep etmektedirler. Bu sistem sayesinde firmalar, malzemelerini vergilerden muaf bir şekilde yurt dışından getirilmesini sağlayarak girdi maliyetlerini azaltmakta, ihraç edecekleri ürünlerin miktar ve kalitelerini arttırarak, uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazanmaktadırlar.

Dâhilde İşleme Rejiminin sağladığı faydalar;

- İthalat esnasında denen Gümrük Vergisi, Katma Değer Vergisi, zel Tüketim Vergisi ve çeşitli fonların muaf tutulması suretiyle girdi maliyetlerinin azaltılması,
- Ticaret politikası önlemlerine maruz kalmama,
- KDV'de Tecil-Terkin sistemi çerçevesinde yurt içi alımı yapılabilmesi,
- Yurt içi satış imkânlarının da gerçekleştirilebilmesi,

Firmaların, bu teşvik uygulamasından faydalanabilmesi için öncelikle Dâhilde İşleme İzin Belgesi alınması, sonrasında ise devlete belli bir ihracat taahhüdünde bulunması gerekmektedir. Dâhilde İşleme İzin Belgesi, 2006/12 sayılı Dâhilde işleme Rejimi Tebliğine istinaden dzenlenen bir belge olup, Belgelerinin taahhüt kapatma işlemleri Ticaret Bakanlığı'nca (İhracat Genel Müdürlüğü) belirlenen ilgili bölge müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.¹⁸⁰ İthalatı arttığı yönünde haklı eleştirilere

¹⁸⁰ İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, Dahilde İşleme Rejimi, <https://www.immib.org.tr/tr/ihracat-devlet-yarimlari-dahilde-ve-haricte-isleme-rejimi-dahilde-isleme-rejimi-dahilde-isleme-rejimi-dir-nedir.html> (Erişim, 11/12/2019).

maruz kalan bu yöntem vergi maliyetlerini azaltması sebebiyle tercih edilen yöntemler arasında bulunmaktadır.

3.2.4. Üretim ve Yatırımların Geliştirilmesi Hususunda Serbest Bölgelerde Uygulanan Vergisel Teşvikler

Serbest bölgeler, ülkelerin resmi olarak gümrük sınırları dâhilinde bulunmasına rağmen, ayrıcalıklı gümrük uygulamalarına tabi tutularak, dış ticaret anlamında belli yasal prosedürlerin kapsamının dışına çıkarılmış alanlardır.¹⁸¹ Bu bölgelerde, uygulamalar hukuki ve idari düzenlemeler açısından farklılık göstermesinin yanında, yapılan üretim ve ticari faaliyetler için de çeşitli farklı teşvik düzenlemeleri de uygulanabilmektedir.¹⁸²

Serbest bölgeler dünya genelinde; yabancı sermayeyi ülkeye getirmek maksadıyla ve dış ticaret imkânlarının arttırılması amacıyla kullanılmaktadır. Buna ilave olarak yerli üretim olanaklarının geliştirilmesi açısından da dünya piyasalarında gerçekleşen fiyatlar üzerinden hammaddenin temininin sağlanması, bu sayede uluslararası alanda kazanılabilecek rekabet güçlerinin arttırılması, ihracat odaklı sanayileşmenin teşvik edilmesi ve yeni iş alanları oluşturularak işsizliğin azaltılması gibi amaçlarla kurulmaktadır. Diğer taraftan gelişmiş ekonomilerin sahip olduğu teknoloji yoğun üretim ve yönetim tekniklerinin ülkeye getirilmesi hususunda fayda sağlayarak, dünya ticaret sahalarında rekabet gücünün arttırılması gibi stratejik hedeflere yönelik amaçları da bulunmaktadır.¹⁸³

06.06.1965 tarih ve 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile Türkiye'de Serbest Bölgelerin, AB ve Ortadoğu Pazarlarının yakınında kurulması uygun görülmüştür. Bu amaçla bu bölgelerin yoğunlaştığı yerler, Akdeniz, Ege ve Karadeniz'deki gelişmiş tesislere sahip büyük liman ve uluslar arası havaalanlarına, karayolu ağlarına, kültür ve turizm alanlarının bulunduğu yerler olmuştur. Serbest Bölgeler, bir ülkenin dış ticaret rejimi için gerekli olan mevzuat ve kısıtlamaların kısmen veya tamamen uygulama dışı bırakıldığı, genellikle uluslararası bir liman veya

¹⁸¹ Leyla Öztürk, Avrupa Birliği Sürecinde Serbest Bölgeler, **Dış Ticaret Dergisi**, 28(Nisan), 2003, s:62.

¹⁸² Engin Erdoğan, Meliha Ener, **Küresel Pazarların Ekonomik Üsleri Serbest Bölgeler: Teori, Uygulama, AB Sürecinde Türkiye'deki Gelişimi**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2005, s. 1

¹⁸³ Erdoğan ve Ener, s.20.

havaalanı yakınında olan, milli sınırlar içinde bulunmakla birlikte, gümrük sınırları dışında kabul edilen ve esas itibarıyla ihracata yönelik faaliyet gösteren seçilmiş sınai ve ticari alanlardır. Buna göre, Serbest Bölgeler, genellikle ülkenin dış ticaret hacmini geliştirmek, ithalat ve ihracatı kolaylaştırmak, sanayiye canlandırmak, teknoloji transferini hızlandırmak gibi amaçlarla kurulmaktadır¹⁸⁴

Türkiye’de ilk olarak 1987 yılında Mersin ve Antalya Serbest Bölgeleriyle hayata geçen uygulama bugün 18 Serbest Bölge ile devam etmektedir. Serbest Bölgeler için uygulanan destek unsurları aşağıda belirtilmektedir.¹⁸⁵

3.2.4.1. Üretim Alanında Faaliyette Bulunanlara Sağlanan Destekler

Üretim konulu faaliyet ruhsatı alarak faaliyet gösteren Serbest Bölge kullanıcılarının

- ✓ Serbest Bölge sınırları içerisinde imal ettikleri ürünlerin satışından elde ettikleri kazançları, Avrupa Birliğine tam üyeliğin gerçekleştiği yılın vergilendirme döneminin sonuna kadar Gelir veya Kurumlar Vergisi’nden muaf tutulmaktadır.
- ✓ Serbest Bölgelerde imal ettikleri ürünlerin FOB bedelinin en az %85’ini yurtdışına ihraç etmeleri şartıyla personel ücretleri üzerinden kesilen Gelir Vergisi’nden muaf bulunmaktadır. Ancak yıllık satış tutarı bu oranın altında kalan mükelleflerden zamanında tahsil edilmeyen vergiler ceza kesilmemesi suretiyle, gecikme zammıyla birlikte tahsil edilir.

3.2.4.2. Tüm Serbest Bölge Kullanıcılarına Sağlanan Destekler

- ✓ Serbest Bölgelerde Emlak Vergisi istisnası uygulanmaktadır.
- ✓ Serbest Bölgelerde ihracat amaçlı yük taşıma işlemleri KDV’den muaf tutulmuştur.
- ✓ Serbest Bölge faaliyetleriyle ilgili olmak kaydıyla tesis edilen işlemler için Damga Vergisi, Resim ve Harç istisnası uygulanmaktadır.

¹⁸⁴ <http://archive.ismmmo.org.tr> (Erişim Tarihi 17 Aralık 2018).

¹⁸⁵ T.C. Ekonomi Bakanlığı **Devlet Yardımları Rehberi**, 2018, ss.90-91.

- ✓ Serbest Bölgelerden, tamamı yurtdışına olmak kaydıyla verilecek bazı lojistik hizmetleri kapsamında yapılan faaliyetler Gelir ve Kurumlar Vergisinden istisna tutulmuştur.
- ✓ Stratejik, öncelikli veya büyük ölçekli yatırımlar ile proje bazında teşvik edilen yatırımlara özel hesap ücretleri ve stopaj istisnası oranında bazı esneklikler uygulanmaktadır.
- ✓ Yapı denetim şirketlerine ödenecek bedellerde uygulanan %75 indirim olanağından Serbest Bölgeler de faydalandırılabilir.

Ülkemizde ve tüm dünyada yaygın olarak uygulanan serbest bölge imtiyazları temelde dış ticaret alanında öncelikle teknoloji transferinin kolaylaştırılması ve yurt dışı yatırımcı olanaklarının ülke sınırlarının içine dâhil edilmesinin önünü açarak yurt dışı pazarlarda sürdürülebilir ticaret imkânlarının geliştirtmesini amaçlamaktadır. Dolayısıyla teşvik sistemleri ile bu alanlardaki vergi kolaylıklarının artırılması katma değeri yüksek üretim ve yatırımların geliştirtmesi olanaklarının yanında işgücü eğitim kalitesinin de yükseltilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu açıdan düşünüldüğünde ülkemiz sınırları içerisinde ki bu tür bölgelerin artırılması ve vergisel teşvikler yoluyla sağlanan desteklerin genişletilmesinin önemi büyüktür.

3.3. ÜNİVERSİTE-SANAYİ İŞBİRLİĞİ DÂHİLİNDE TEKNOLOJİ GELİŞTİRME BÖLGELERİNDE, (TEKNOPARKLAR) UYGULANAN VERGİSEL TEŞVİKLER

Ülkemizde kurulan Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, Teknoparklar olarak anılmakta olup, Teknopark kavramı ise, üniversiteler ile sanayi kesimini buluşturarak ortak bir amaç dâhilinde ülke kalkınması açısından önemli bir yere sahip olan araştırma, geliştirme ve yenilik faaliyetlerinin bilimsel bir çatı altında geliştirilmesini amaçlayan kuruluşlar olarak nitelendirilebilir. Bu organizasyonlar dâhilinde akademik çevreler ile ekonomik yapılar bütünleşerek, bilgi ve teknoloji transferleri gerçekleştirmekte ve bu sayede organize bir şekilde kurulan araştırma ve iş merkezleri meydana gelmektedir.¹⁸⁶

---

¹⁸⁶ www.cyberpark.com.tr (Erişim 16/06/2018).

3.3.1. Teknoparklar Tanımı ve Kuruluş Amaçları

Uluslararası Bilim Parkları Birliği (IASP) (2012) görüşüne göre teknoparklar, profesyoneller kadrolar aracılığıyla yönetilen ve yenilik kültürünün desteklendiği, bilgi eksenli kuruluşların sanayi sektörleriyle birlikte hareket ederek, rekabet imkanlarını güçlendiren ve bu sayede toplumsal refah seviyesini yükseltilmesini amaçlayan organizasyonlardır. United Kingdom Science Park Association (UKSPA)¹⁸⁷ göre ise Teknoparklar, teknoloji odaklı firmaların bir üniversite ile bağlantılı bir şekilde hareket ederek araştırma faaliyetlerinin geliştirilmesini geliştirmek ve bu konuda çalışmaları özendirmek üzerine kurulmuş organizasyonlardır.¹⁸⁸

Teknoloji Geliştirme Merkezleri; teknoloji kullanımının firmalar düzeyinde geliştirilmesini amaçlayan bu sebepler ile üniversitelerin bilimsel birikimlerinden faydalanmayı hedefleyen kuruluşlardır. Teknoparklar; Üniversite ile sanayi işbirliğinin vücut bulduğu organizasyonlar olarak da tanımlanabilmektedir.¹⁸⁹

Türkiye’de teknopark kurulması 1980’li yıllara rastlamaktadır. Öncelikle bio teknoloji, uzay ve uydu araştırmaları, elektronik, yenilenebilir-enerji kaynaklar, deniz bilimleri, demir ve kömür teknolojisi, hayvan ve bitki geliştirme ile gıda teknolojisi alanlarında çalışacak teknoparklar kurulması hedeflenmiştir. Bu amaçla 1990 yılında “Türkiye’de Teknoparklar Kurulması İçin Program” başlıklı proje, çerçevesinde, *Ege Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi ve TÜBİTAK* ¹⁹⁰*Marmara Araştırma Merkezi İstanbul Teknik Üniversitesi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi’nde* beş teknopark kurulması öngörülmüştür. ODTÜ ve TÜBİTAK MAM teknoparkları 4691 sayılı Kanun çıkmadan önce kurularak faaliyet başlamışlardır. 2001 yılından bu yana Türkiye’de 39 adet Teknopark kurulmuş durumdadır.¹⁹¹

Teknoparkların kuruluş amaçları arasında, üniversiteler ile sanayi kesimlerinin ortak çalışmaları sayesinde ülke içi teknoloji açıklarının giderilerek sanayinin katma değeri yüksek ürünler üretebilme kapasitesinin artırılması bulunmaktadır.

¹⁸⁷UKSPA, **Uluslararası Bilim Parkları Birliği**, http://www.ukspa.org.uk/about_ukspa/history_of_ukspa/ (Erişim 16/06/2018)

¹⁸⁸ Zaim ve Halim, s. 20.

¹⁸⁹ Harmanlı, M. Ören, O. ‘Dünyada ve Türkiye’de Teknopark ve Teknokent Uygulamaları’ **Türkiye Kalkınma Bankası** A.Ş.1999,cilt:2,ss:3-47 .

¹⁹⁰ <http://www.tubitak.gov.tr/home.do?ot=1&sid=472&pid=468> (Erişim 16/06/2019).

¹⁹¹ Zaim ve Halim, s. 22.

Dünyada ileri teknolojiye sahip ülkelerin bu başarılarının ardında yatan sebepler incelendiğinde bu ülkelerin, üniversitelerinde üretilen bilginin sanayiye aktarıldığı¹⁹² ve bu sayede sanayilerinin yeni teknolojik imkânlarına kavuşturulduğu gözlemlenmektedir. Teknoloji üretme konusunda duyarsız olan ülkelerin ise teknolojilerini geliştirememeleri gerçeğinin altında ise üniversite kesimleri ile sanayi kesimlerinin aralarındaki bağın zayıf olduğu ve böylelikle bilim yuvalarında üretilen bilginin sanayi sektörlerinin hizmetine sunulamadığı görülmektedir. Türkiye için geliştirilen 2023 strateji planı incelendiğinde birçok teknoloji konusunda temel bilimlerde yeterlilik seviyesinde olduğu tüm katılımcılar tarafından ifade edilmiştir Dolayısı ile Türkiye’de yukarıda ifade edilen temel bilimleri ürüne dönüştürme, sanayiye aktarma, teknoloji kazanma problemi büyük oranda mevcuttur. Üniversite sanayi iş birliğinin ve bu yöntemle teknoloji transferinin başarılmasında en önemli fırsatlar ise teknoparklar olarak öne çıkmaktadır.¹⁹³

3.3.2 Türkiye’de Teknoloji Geliştirme Bölgelerinin (Teknopark) Gelişimi

Dünyanın birçok yerinde geleneksel üretim tarzlarının yerini bilimsel ve teknoloji içerikli üretim sistemleri almış durumdadır. Bu ülkeler de varılmak istenen amaç yüksek katma değerli mal ve hizmetlerin ticaret sahaları içerisindeki payını yükselterek hızla küreselleşen dünya ekonomisi içinde önemli bir yer edinmek ve bu sayede sürdürülebilir bir kalkınma ortamı gerçekleştirebilmektir. Ülkemizde Teknoloji Geliştirme Bölgesi olarak adlandırılan teknoparkların kuruluşu 1950’li yıllara kadar dayanmakta olup belirlenen amaçları ise girişimci işletmeler, üniversiteler, yatırımcılar ve araştırma altyapıları arasında işbirliğinin sağlanarak yeni fikirlerin sanayiye aktarılması ve bu sayede katma değeri yüksek ürünlerin üretim ve yatırımlarının geliştirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda ülkemizde teknoparklar, üniversite, Ar-Ge

---

¹⁹² Conti, A. ve Galue, P. (2011). Is the US Outperforming Europe in University Technology Licensing? A New Perspective on the Europe Paradox. **Research Policy**, Cilt: 40, ss.123-135.(Erişim 16/06/2019).

¹⁹³ Ali Kılıç ve Ümit Ayvaz Savunma Bilimleri Dergisi, Kasım 2011, Cilt 10, Sayı 2, s:58-79. Üniversite-Sanayi-Devlet İşbirliğinin Sağlayıcısı Olarak Teknoparklar ve Teknoloji Transferi İşbirliklerinde Mevcut Durum, **Savunma Bilimleri Dergisi**, Kasım 2011, Cilt 10, Sayı 2, ss.58-79.

kuruluşları ve girişimci işletmeler arasında bilgi ve teknoloji alışverişini teşvik etmektedir.¹⁹⁴

Ülkemiz sanayisinin rekabet gücünün artırılması amacıyla 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu 2001 yılında yürürlüğe girmiş ve Teknoparklar bu yolla teşvik edilmeye çalışılırken, üniversitelerin gerek içerisinde gerekse yakınlarında teknoloji tabanlı firmaların kurulması veya yer alması için de vergisel muafiyetlerle birlikte çok sayıda proje çerçevesinde destek programı da uygulamaya konmuştur. 2001 yılında sadece 2 olan Teknopark sayımız günümüzde 64'e ulaşmıştır. Bugün ülkemizde kurulan 64 Teknoparkın 51'inde Ar-Ge faaliyetleri yürütülmekte olup diğer 13 Teknopark için altyapı çalışmaları devam etmektedir. Diğer taraftan Organize Sanayi Bölgesi içerisinde Teknoloji Geliştirme Bölgesi oluşturulması kolay hale getirilmiştir.¹⁹⁵

Günümüzde firmaların yeni ürün geliştirebilmeleri açısından belli zorluklarla karşılaştıkları görülmekte olup artan rekabet koşullarına ayak uydurabilmeleri açısından da bu gelişimin sağlanması elzem hale gelmiştir. Bu amaçla yurtdışından sağlanan teknoloji transferlerinin maliyetleri bir yana üst düzey teknolojilere erişim imkânları da olanaksız olduğu gözlemlenmektedir. Bundan dolayı yurt içinde yapılan teknoloji üretimlerinin önemi artmakta olup bu konuda kilit durumda bulunan yapılar ise teknoparklar olmaktadır. Ülkemizin gelişimine çok büyük katma değer sağlayabilecek teknoparklar daha geniş ve ulaşılabilir teşvikler ile desteklenmesi gereği günümüzün en önemli meseleleri arasında yer almaktadır.¹⁹⁶

Bu açıdan ülkemizde kurulan teknopark sayıları incelendiğinde hiç de azımsanmayacak rakamlara rastlanılmaktadır. Aşağıdaki tabloda ülkemizde 2019 yılında bulunan teknoloji geliştirme bölgelerinin sayıları ve istihdam oranları görülmektedir. Ancak dikkat çekici husus bu konuda kurulan kuruluşların sayılarının arttırılması konusunda çalışmaların devamını gerçekleştirmesinin yanında ve devletin bu tür kurumların yaygınlaştırılması teşvik etmesidir. Diğer taraftan bu kuruluşların sayılarının arttırılması yanında devlet tarafından sağlıklı bir şekilde denetiminin yapılmasıdır.

---

¹⁹⁴ Cevahir Uzkuurt, **Kalkınma Aracı Olarak Teknoparklar**, <http://www.sanayigazetesi.com.tr/kalkinma-araciolarakteknoparklarmakale,1029.html>-2016 (Erişim 16/08/2019), s.1

¹⁹⁵ Cevahir Uzkuurt, s. 1.

¹⁹⁶ Serap Tepe Zaim, Abdül Halim. "Türkiye ve Dünyada Teknopark Uygulamaları: Teknopark İstanbul Örneği", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:15, Cilt: 1 Sayı: 29 s. 19.

Tablo 24: Teknoloji Geliştirme Bölgeleri

TOPLAM FİRMA SAYISI	5.400
YABANCI/YABANCI ORTAKLI FİRMA SAYISI (MEVCUT)	308
AKADEMİSYEN ORTAKLI FİRMA SAYISI	1.154
TOPLAM PERSONEL SAYISI	55.940
AR-GE	45.191
TASARIM	697
DESTEK	3.470
KAPSAM DIŞI	6.582
PROJE SAYISI (DEVAM EDEN)	9.242
PROJE SAYISI (TAMAMLANAN)	33.363
TOPLAM SATIŞ (TL)	81,8 MİLYAR
TOPLAM İHRACAT (USD)	4,3 MİLYAR

KAYNAK : Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, <https://btgm.sanayi.gov.tr/>, 01.12.2019.

3.3.3. Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde Sağlanan Vergisel Teşvikler

“4691 Sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu’nun da *Teknoloji Geliştirme Bölgeleri*” teknolojik bir buluşu, ticari bir ürün, yöntem veya hizmet haline dönüştürmek amacıyla faaliyette bulunulan yerler olarak tanımlanmıştır.¹⁹⁷ Araştırma ve Geliştirme alanlarında yapılan çalışmaların bilim ile buluşmasını sağlayarak yeni ürünlerin ortaya çıkmasını sağlayan teknoloji geliştirme bölgeleri Devlet tarafından bu yasa kapsamında sağlanan teşvikler ile tasarım ve yazılım projelerinin desteklenmesi hususunda çalışmaların yürütüldüğü yerlerdir. Anonim şirket şeklinde kurulan bir yönetici Şirket tarafından yürütülen faaliyetler çerçevesinde örgütlenen teknoloji geliştirme bölgelerinde, yönetici şirketin görev ve sorumlulukları yasa dâhilinde ayrı olarak belirtilmiştir. Yönetici şirket bölgenin kurulması ve tüm gerekli hizmetlerin sunulması şeklinde işletilmesinin yanında denetimini yapmak ile de görevli bulunmaktadır. Yönetici şirketin ve 4691 sayılı kanunun başlıca amacı ilgili yönetmeliklerde de açıklandığı üzere bölgeye girişimci olarak başvuran işletmelerin projelerini geliştirerek yeni teknoloji içerikli ürünler üretilmesini destekleyerek ülke ekonomisine katkıda bulunmalarına destek olunmasıdır.

¹⁹⁷ 4691 Sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu, www.mevzuat.gov.tr (Erişim 12/12/2019).

3.3.3.1 Bölgelerde Faaliyette Bulunanlara Sağlanan Destekler

a. Yönetici Şirket İle İlgili Muafiyetler:

Yönetici şirketler teknoloji geliştirme bölgelerinde, 4691 sayılı kanunun kapsamında gerçekleştirdikleri faaliyetleri sebebiyle elde ettikleri kazançları 31.12.2023 yılına kadar kurumlar vergisinden muaf tutulmuştur. Bunun yanında faaliyetleri ile ilgili olarak düzenlenen kâğıtlardan ve yapılan işlemlerden dolayı harç ve damga vergisinden muaf durumdadırlar. Ayrıca bölge içerisinde sahip oldukları taşınmazlardan kaynaklanan emlak vergisinden de muaf bulunmaktadır.¹⁹⁸

b. Bölgede Yer Alan Gelir Ve Kurumlar Vergisi Mükellefleri İle İlgili İstisnalar

4691 sayılı kanun kapsamında gerekli münacatları vergi dairelerine yaparak bölgede faaliyette bulunan müteşebbisler, münhasıran yazılım, ar-ge ve tasarım faaliyetleri dolayısıyla bölgede elde ettikleri kazançlarından dolayı faaliyete geçilmesinden 31.12.2023 tarihine kadar gelir ve kurumlar vergisi yönünden muaf tutulmuşlardır. Müteşebbislerin bölge dışında da benzer faaliyetlerde bulunması durumunda kazanç istisnası bulunmamaktadır. Bu kapsamda bölgede yürütülen faaliyet kapsamındaki gelirlerini, diğer gelir hesaplarında ayrı bir şekilde tutmaları zorunlu bulunmaktadır. Bu kapsamda istisna dâhilindeki kazançlardan elde edilen zararların diğer kazanç unsurlarından indirilmesi de mümkün bulunmamaktadır.¹⁹⁹

“4691 sayılı Kanununa göre, teknoloji geliştirme bölgesinde faaliyette bulunan girişimcilerin bu bölgelerde ürettikleri ve sistem yönetimi, veri yönetimi, iş uygulamaları, sektörel, internet, mobil ve askeri komuta kontrol uygulama yazılımı şeklindeki teslim ve hizmetleri katma değer vergisinden de muaf tutulmuştur.”²⁰⁰

4691 sayılı kanun kapsamında, Bölgede faaliyette bulunan girişimcilerin ar-ge ve tararım faaliyetlerinin geliştirilmesi ile ilgili olarak ihtiyaç duydukları ve ithal edecekleri malzemeler de 4691 sayı kanuna istinaden gümrük vergisi bakımından muaf

¹⁹⁸ 4691 Sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu, www.mevzuat.gov.tr (Erişim 12/12/2019).

¹⁹⁹ 4691 Sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu, www.mevzuat.gov.tr (Erişim 12/12/2019).

²⁰⁰ 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu’ www.gib.gov.tr (Erişim 16/09/2018).

tutulmakta ancak bu ürünlerin Katma Değer Vergisi yönünden muafiyetleri bulunmamaktadır.²⁰¹

Diğer taraftan bölgede faaliyette bulunan müteşebbislere yürüttükleri proje bakımından ihtiyaç duydukları sermayenin sağlanabilmesi açısından, teknogirişim sermayesi desteği kapsamında Gelir ve Kurumlar Vergisi mükelleflerince yapılan finansman destekleri teşvik kapsamında değerlendirilmektedir. Bu şekilde destekte bulunan mükelleflerce kurum kazançlarının yüzde onunu ve öz sermayelerinin yüzde yirmisini aşmayacak oranda bir istisna kullanma hakkı tanınmıştır. Sermaye desteğinde bulunan mükellefler bu tutarları ticari kazançlarından beyannamelerinde göstermek koşulu ile indirim olarak kullanılabilir. Ancak sağlanacak sermaye desteğinin miktarı her halükarda beş yüz bin Türk lirasını geçemez.²⁰²

c. Bölgelerde Çalışan Araştırmacı, Yazılımcı Ve Ar-Ge Faaliyetinde Bulunan Personelin Bu Görevleri ile İlgili Ücretlerine Uygulanan İstisna:

Bölgede çalışan araştırmacı, yazılımcı ve AR-GE personelinin bu görevleri ile ilgili elde ettikleri ücretleri, yönetici şirket bünyesinde çalışanlar dâhil olmak üzere 31.12.2023 tarihine kadar her türlü vergiden muaf tutulmuştur. Ancak uygulanacak muafiyet kapsamında destek personeli olarak çalışanların sayısı tasarımcı ve ar-ge personelinin yüzde onu kadar olmak zorundadır. Aksi takdirde bu oranın üzerinde çalıştırılan destek personeli muafiyetten yalanamayacaktır. Ayrıca ücreti gelir vergisi istisnasından yararlananların bölgede fiilen çalışıp çalışmadığının denetimi yönetici şirket tarafından yapılmak zorundadır. Diğer taraftan bölgede görev yapacak olan öğretim elemanlarının kendi kurumlarından izin almak suretiyle tam zamanlı ve ya yarı zamanlı olarak çalışması durumunda kadroları ile ilişkileri devam etmekte ancak sosyal güvenceleri bakımından ödenecek vergileri bünyelerinde çalıştıkları şirket tarafından karşılanmaktadır. Ancak buradaki görev süreleri sonunda kendilerine tazminat ödenmemektedir. Ayrıca bölgede çalışan öğretim elemanları kurumlarından izin

---

²⁰¹ Araştırma,Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesine İlişkin Uygulama ve Denetim yönetmeliği [\(https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160810-8.htm\(1\)\)](https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160810-8.htm(1)) (Erişim 25/12/2019).

²⁰² Araştırma,Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesine İlişkin Uygulama ve Denetim yönetmeliği [\(https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160810-8.htm\(1\)\)](https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160810-8.htm(1)) (Erişim 25/12/2019).

aldıkları takdirde bölgelerde şirket kurabilmekte, bulunan şirketlere yönetici veya ortak olabilmektedirler.²⁰³

Ülkemizde katma değeri yüksek üretim ve yatırım alanlarının geliştirilmesi ve araştırma geliştirme faaliyetlerinin artırılması bakımından teknoloji geliştirme bölgelerinin sayılarının artırılması gerekmektedir. Buna ilave olarak bu yönde uygulanan teşviklerin basitleştirilerek kapsamının genişletilmesinin yanında üniversite öğretim üyelerinin bu alanlarda çalışmaları neticesinde kendi bilim alanlarından elde ettikleri gelirinin de verdikleri büyük hizmetler ölçüsünde iyileştirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Diğer taraftan sağladıkları teşvikler yönünden geniş avantajlar sağlayan iki kanun yürürlükte bulunmakta olup, 4691 sayılı kanun kapsamında faaliyetine devam eden işletmeler ile 5746 sayılı kanun kapsamında teşviklerden yararlanan işletmelerin sağladıkları vergisel avantajlar yönünden karşılaştırılması aşağıdaki tablo da ayrıntılarıyla belirtilmiştir.

Tablo 25: 4691 sayılı kanun ile 5746 Sayılı kanunların sağladıkları Teşvikler Yönünden karşılaştırılması

	4691 Sayılı Kanun	5746 Sayılı Kanun
Kurumlar Vergisi veya Gelir Vergisi Teşvik Türü	Kazanç İstisnası	Ar-Ge Harcamasının %100'ü Oranında beyanname de indirim (500 ve Üzerinde Tam Zaman Eşdeğer Ar-Ge Personeli İstihdam Eden Ar-Ge Merkezleri ilave Olarak Bir Önceki Yıla Göre Gerçekleştirdikleri Harcama Artışının %50'si)
Kanun geçerlik Süresi	31.12.2023 Tarihine Kadar	31.12.2023 Tarihine Kadar
Kanun kapsamından yararlanacak kuruluşlar	Teknoloji Geliştirme Bölgesinde Faaliyette bulunan Gelir/ Kurumlar Vergisi Mükellefleri ve Yönetici Şirketler	-Teknoloji Merkezleri -Ar-Ge Merkezleri -Kamu Kurum ve Kuruluşları İle Kanunla Kurulan Vakıflar Tarafından veya Uluslararası Fonlarca Desteklenen Ar-Ge ve Yenilik Projeleri -Rekabet Öncesi İşbirliği Projeleri -Teknogirişim Sermaye Desteklerinden Yararlanmak Suretiyle, Ar-Ge ve Yenilik Faaliyeti Gerçekleştirilen Kurumlar Vergisi Mükellefleri İle Ticari Faaliyetle Uğraşan Gelir Vergisi Mükellefleri

²⁰³ 4691 Sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu, www.mevzuat.gov.tr (Erişim 12/12/2019).

Teşvik kapsamı	Bölge'deki Yazılım ve Ar-Ge Faaliyetleri Dolayısıyla Elde Edilen Kazançlar. Yönetici Şirket bakımından Bölgenin Kurulmasına, Yönetilmesine ve İşletilmesine yönelik Faaliyetlerden Kaynaklanan Kazançlar	Ar-Ge ve Yenilik Faaliyeti Kapsamında Yapılan Harcamalar
Amortisman giderleride uygulanacak yöntem	Ar-Ge Faaliyetlerinde Kullanıldığı Gün Sayısına Göre oranlama	Ar-Ge Faaliyetlerinde Kullanıldığı Gün Sayısına Göre oranlama
Ücretlerde Gelir Vergisi Stopaj Teşviği	Bölgede Ar-Ge ve Destek Personelinin Bu Görevleri İle İlgili Ücretleri 31.12.2023 Tarihine Kadar Her Türlü Vergiden muaftır. Ancak Destek Personeli Sayısı Ar-Ge Personeli Sayısının Yüzde Onunu Aşamaz	Kamu Personeli Hariç, Ar-Ge ve Destek Personelinin Bu Görevleri İle İlgili Elde Ettikleri Ücretlerinin -Doktoralı Personel %90'ı, -Diğer Personel İçin %80'i 31.12.2023 Tarihine Kadar Gelir Vergisinden muaftır. (Destek Personelinin Tam Zaman Eşdeğeri Sayısı, Toplam Tam Zamanlı Ar-Ge Personeli Sayısının %10'unu Geçemez)
Katma Değer Vergisi Teşviği	Bölgelerde Üretilen Sistem Yönetimi, Veri Yönetimi, İş Uygulamaları, Sektörel, İnternet, Mobil Ve Askeri Komuta Kontrol Uygulama Yazılımı Şeklindeki Teslim Ve Hizmetler 31.12.2023 Tarihine Kadar KDV muaftır.	Bulunmamaktadır.
Ücretlerde SSK İşveren Prim Teşviği	GV İstisna Olan Personelin İşveren Payının Yarısı Her Bir Personel İçin 5 Yıl Süreyle Maliye Bakanlığı Bütçesine Konulacak Ödenekten Karşılanır.	GV İstisna Olan Personelin İşveren Payının Yarısı Her Bir Personel İçin 5 Yıl Süreyle Maliye Bakanlığı Bütçesine Konulacak Ödenekten Karşılanır.

Kaynak: FCC Denetim ve Yönetim Danışmanlığı <http://www.maligundem.com/gundem/haberdetay.asp?ID=602>

3.4. TÜRKİYE'DE TEŞVİK VE YARDIM VEREN KURUMLAR

Günümüz dünya ticaret ortamında teşvik tedbirleri genellikle araştırma ve geliştirme faaliyetlerine yönelik olarak uygulanmakta olup Türkiye’de bu konularda teşvik sağlayan çeşitli kuruluşlar bulunmaktadır.

3.4.1. Türkiye Cumhuriyeti Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Destekleri

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (TÜBİTAK ve KOSGEB) gibi kuruluşlar vasıtasıyla çeşitli projelere destek ve teşvik imkânları sunmaktadır. Bu açıdan uygulamalar değerlendirildiğinde bu projelerin içeriklerinin araştırma geliştirme harcamalarına yönelik olan yenilik faaliyetlerinin üretim süreçlerine eklemlenmesi hususunun bu konuda önceliğe sahip olduğu görülmektedir.²⁰⁴

Türkiye İstatistik Kurumunun verilerine göre; Türkiye, son 10 yıl içerisinde araştırma geliştirme faaliyetleri kapsamında yapılan harcamaların artış oranı üç katına çıkmış olup 6,9 milyar liradan 29,9 milyar liraya ulaştığı ve bu harcamaların oranları bakıldığında ise bu harcama tutarlarının yarısının teşebbüsler tarafından gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Son dönemlerde bu konudaki projeler hem devlet tarafından hem de özel kesim tarafından önemli ölçülerde finansal açıdan desteklenmektedir.²⁰⁵

Diğer taraftan Türkiye’de Ar-Ge faaliyetleri çerçevesinde ortaya konan projeler kapsamında meydana gelen ürünler ya da teknik parçaların üretimi konuları aşağıdaki teşvik konuları kapsamında desteklenmektedir.²⁰⁶

- ✓ Personel maliyetlerinin düşürülmesi adına uygulanan destekler,
- ✓ Tesis makine cihaz vb. giderlerin azaltılması adına sağlanan destekler,
- ✓ Uzmanlaşma konusunda alınabilecek danışmanlık hizmetlerinin desteklenmesi,
- ✓ Pazar geliştirme ve bilgi teknolojilerine erişim adına yapılan seminer ve toplantılara katılımları içeren seyahat maliyetlerinin desteklenmesi

²⁰⁴ KPMG, **Yatırım Teşvik Sistemi Vergi Hizmetleri**, KPMG Türkiye Yayını, Ankara, 2017, s. 3.

²⁰⁵ T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, **Kamu AR-GE, Yenilik, Girişimcilik ve Ticarileştirme Desteklerinin Detayları**, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ankara, 2015, s. 8.

²⁰⁶ Ali İhsan Özeroğlu, Türkiye’de AR-GE Düzenlemeleri Ve Uygulamaları, Öneri, Cilt:9, Sayı: 36, 2011, ss. 117-118.

- ✓ Malzeme Ve Sarf Giderlerinin maliyetlerinin azaltılması hususunda sağlanan destekler
- ✓ Üretim yapan tarafların patent haklarını koruma amaçlı olarak gerçekleştirilen harcamaları içeren teşvikler bu destek kapsamındadır.

3.4.2. Türkiye İhracat ve Kredi Bankası (Eximbank) Destekleri

İlk olarak 1964’de, devlet tarafından yapılan yardımlarının düzenlenmesi maksadıyla kurulmuş olan ‘‘Devlet Yatırım Bankası’’, sonrasında uygun bir yardım ve teşvik sisteminin geliştirilebilmesi amacıyla Eximbank adını almıştır. Bu kuruluşun amaçladığı hizmetler ihracat yapan firmalara yönelik olup ülke dışındaki piyasalarda oluşan rekabet koşulları açısından desteklenmesi gelmektedir.²⁰⁷

Eximbank’ın ihracat açısından büyük oranda desteklediği işletmeler KOBİ’ler olup, bu işletmelerin kredi ihtiyaçlarının karşılanması dahilinde aşağıda sayılan destekler bu kapsamda değerlendirilmektedir.²⁰⁸

- ✓ İhracatın gerçekleştirilebilmesi açısından imalat aşamalarından yurt dışına çıkış aşamasına kadar gerekli finansman desteğinin sağlanması açısından verilen krediler,
- ✓ İhracat aşaması öncesinde uzmanlaşma alanında danışmanlık hizmetlerini içeren ve finansman desteği gerektiren konularda sağlanan krediler,
- ✓ Reeskont Kredileri kapsamında sağlanan destekler, Eximbankın bünyesinde kısa vadeli teminat mektubu olan bankalardan herhangi birinin kefaletini taşıyan bonoların iskonto edilmesine yönelik uygulamalardır.
- ✓ Türkiye’nin önemli ekonomi girdilerini sağlayan, ayrıcalıklı ve özel ürünlerinin ihracat imkânlarının sağlanması açısından uygulanan krediler,
- ✓ Türkiye’ye döviz getirilmesinin sağlanmasına yönelik faaliyetleri teşvik edecek nitelikteki kredilerdir.

²⁰⁷ Serdar Öztürk, Ali Sözdemir ve Özgür Koçbulut, Türk Eximbank Programlarının Türkiye İhracatına Etkileri ve AB/DTÖ’ye Uygunluğu, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, Cilt: 12, Sayı: 2, 2007, s. 183.

²⁰⁸ Recep Güneş ve Ahmet Uğur, KOBİ’lerin İhracat Finansmanında Eximbank Kredileri: Malatya İlinde Bir Araştırma, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, Cilt: 12, Sayı: 2, 2007, ss. 28-31.

Bunun yanında ihracat sigortaları da Eximbank desteği kapsamında olmakta ve ihracat işlemlerinin, fiziki ve politik riskler sebebiyle korunması sağlanmaktadır.²⁰⁹

Öte yandan Eximbank, diğer farklı teşvik alanlarında faaliyet göstererek, uluslararası kredilerin sağlanması konusunda da önemli roller yerine getirmektedir. Bu alanlarda kredinin borçlusu, devlet garantisi altında ilgili ülkenin kamu kurum ve kuruluşları olabildiği gibi Türk Eximbank tarafından kabul edilerek limit tahsis edilen yurt dışındaki bankalar da olabilmektedir.²¹⁰

3.4.3. Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı Destekleri

Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı 1991 yılında kurulmuş olan ve özel sektör öncülüğünde olmasına rağmen kamu birlikteliğiyle meydana gelmiş olan bir platformdur. Vâkıfın yaptığı işler yeni teknolojik gelişmeleri izleyerek bu konular özelinde eğitim faaliyetleri düzenlemesinin yanında finansal destek sağladığı konular da olabilmektedir. Kar amacı güdülmeyen vakıf hizmetleri, yapılan bağışlar ve sponsorluklar aracılığıyla yürütülmektedir.²¹¹

Genel olarak incelendiğinde, Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı tarafından sağlanan destekler aşağıda sayılmıştır.²¹²

- ✓ Teknolojinin geliştirilmesi amacıyla yapılan faaliyetlerinin yer aldığı bazı projelerin desteklenmesi,
- ✓ Yapılan incelemeler sonucunda model hali başarıya ulaşmış bazı ürünlerin satışa sunulabilmesi adına ticari hale getirilmesi için yapılan destekler
- ✓ İleri teknoloji içeren özellikli projeler kapsamında elde edilen ürünlerin yurt dışındaki benzerleri ile yarışabilmesinin sağlanması anlamında uygulanan teşvikler.

²⁰⁹ Şakir Sakarya ve Sefer Uçak, “Türkiye’de İhracat Kredi Sigortası Uygulaması; ABD Ve Güney Kore İle Karşılaştırması”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:6, Sayı:11, 2018, s. 105.

²¹⁰ T.C. Ekonomi Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı Devlet Yardımları Rehberi, T.C. Ekonomi Bakanlığı, Ankara, 2018, s. 84

²¹¹ <http://www.ttgvg.org.tr/tr/biz-kimiz/ttgvg-hakkinda> (Erişim 21/07/2019).

²¹² ORAN Kalkınma Ajansı, Teşvik Ve Destekler Rehberi 2017, ORAN Kalkınma Ajansı Yayını Ankara, 2017, ss. 106-107.

3.4.4. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) Destekleri

KOSGEB, küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi hususunda yaptığı uygulamalar sayesinde Türkiye'nin bu konularda uzman kuruluşları arsında sayılmaktadır. Bu amaçla firmalara yenilik alanında gelişmeleri takip edilmesi hususunda sağladığı destekler ve rekabet olanaklarının geliştirtmesi adına sağlanan teknolojik imkânlarla erişim destekleri konularında faaliyet göstermek adına 3624 sayılı Kanunla 20 Nisan 1990 tarihinde kurulmuştur. KOBİ'lerin ürettikleri ürünlerin katma değerini yükselterek rekabet olanaklarının geliştirtmesi ve teknolojik imkân seviyelerinin artırılması suretiyle uluslar arası pazarlarda markalaşma süreçlerinin desteklenmesi gibi konularda çalışmaktadır. KOSGEB'in daha etkili bir şekilde hizmet sağlaması açısından, 2003 yılında başlatılan uygulamalar çerçevesinde KOSGEB;²¹³

Girişimciliğin geliştirilmesi, Bölgesel kalkınma, pazarların araştırılması ve ihracat olanaklarının geliştirilmesi, eğitim hizmetleri kapsam dâhilinde olarak danışmanlık yapılabilmesi ve gerekli olan finansman imkânlarının sağlanması adına hizmet verebilmek için'' Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi'' ile 22 ilde örgütlenmiş olan 26 adet işletme geliştirme merkezi ve 12 adet teknoloji geliştirme merkezi vasıtasıyla hizmet sağlayacak ölçüde yapılandırılmıştır. Bu çalışmaların sonunda KOSGEB'in sekiz adet olan destekleri 22 ana başlık altında 38 adet desteğe yükseltilmiştir. KOSGEB'in verdiği destekler incelendiğinde genellikle katma değeri yüksek üretim ve yatırım alanlarının desteklenmesinin yanında genç girişimcilere sağladığı destekler de öne çıkmaktadır.

Diğer taraftan ve KOSGEB dünyada benzeri niteliğindeki kuruluşların faaliyet gösterdiği çeşitli gelişmiş ülkelerdeki yıllık destek bütçeleri Tablo da yer almaktadır.

---

²¹³ Hasan Mordeniz, "KOSGEB Uygulamaları Ve Destekleri", **Gıda Mühendisliği Dergisi**, Sayı: Nisan 2004, 2004, s. 13.

Tablo 26: Çeşitli Ülkelerde KOSGEB ve Benzeri Kuruluşlar

Ülke	KOBİ Sayısı	Bütçe / Yıl / ABD Doları
ABD	28 milyon	701 milyon
Japonya	3,9 milyon	9,3 milyar
Güney Kore	3,35 milyon	7,9 milyar
Türkiye (KOSGEB)	3,5 milyon	219 milyon

Kaynak: KOSGEB 2016-2020 Stratejik Plan, s.35

3.4.4.1. “KOSGEB” Kapsamında Uygulanan Destek Programları

KOSGEB’in KOBİ’ler için uygulanan destek programları beş ana başlık altında toplanmaktadır.²¹⁴

Girişimcilik Destekleri: Ekonomik kalkınma ve istihdam sorunlarının çözümünün temel faktörü olan girişimciliğin desteklenmesi, yaygınlaştırılması, başarılı işletmelerin kurulması, iş kurma ve yürütme konularında bilgi ve becerileri geliştirmek, başarılı iş planlarını/iş modellerini ödüllendirmek, girişimcilik ekosisteminde yer alan aktörler arası işbirliğini artırmak, yeni kurulan işletmelerin en kırılgan oldukları dönemde hayatta kalma oranının artırılmasına katkı sağlamak ve ulusal plan ve programlar doğrultusunda yeni işletmelerin kurulmasını ve sürdürülmesini sağlamak amacıyla planlanan desteklerdir. İlgili destek bünyesindeki programlar;

✓ Girişimcilik Destek Programı

✓ Girişimciliği Geliştirme Destek Programı

AR-Ge, Teknolojik Üretim ve Yerlileştirme Destekleri: Bilim ve teknolojiye dayalı yeni fikir ve buluşlara sahip KOBİ’ler ile girişimcilerin geliştirilmesi, yeni bir ürün/hizmetin üretilmesi, kalitesinin artırılması, maliyet düşürücü nitelikte yeni tekniklerin uygulamaya alınması, öncelikli teknoloji alanlarında yer alan Ar-Ge ve yenilik faaliyetleri sonucu ortaya çıkan yeni ürün/ürünleri ticarileştirmek, ülke ekonomisine katma değer oluşturmak, uluslararası pazarlarda yer alarak teknolojik ürün ihracatını artırmak, ithalatı yüksek olan stratejik ürünlerin yerlileştirilmesi ve millileştirilmesi, üretimde daha yüksek oranda yerli girdi kullanımının sağlanması, KOBİ’lerin teknolojik

²¹⁴ <https://www.kosgeb.gov.tr> (Erişim Tarihi 11 Ekim 2018;).

üretim yeteneklerinin geliştirilmesi ve teknolojinin tabana yayılması, KOBİ ile büyük işletmelerin birlikte hareket edebilme yeteneklerinin geliştirilmesi, cari açığın azaltılmasına katkıda bulunacak yatırımların desteklenmesi amacıyla uygulanmaktadır.

215

Bu destek bünyesinde uygulanan programlar aşağıda belirtilmektedir;

- ✓ Ar-Ge ve İnovasyon Destek Programı
- ✓ Endüstriyel Uygulama Destek Programı
- ✓ KOBİ TEKNOYATIRIM-KOBİ Teknolojik Ürün Yatırım Destek Programı
- ✓ Stratejik Ürün Destek Programı

İşletme Geliştirme ve Büyüme Destekleri: KOBİ'lerin rekabet güçlerinin, kurumsallaşma-markalaşma düzeylerinin ve ekonomideki paylarının artırılması, kapasitelerinin geliştirilmesi, öncelikli ihtiyaçlarının karşılanması, birbirleriyle veya büyük işletmelerle ortak çalışma kültürünün geliştirilmesi, ülkenin ulusal ve uluslararası hedefleri doğrultusunda, KOBİ'lerin ekonomideki paylarının ve etkinliklerinin artırılması, Ar-Ge ve inovasyon faaliyetleri ülkemizde gerçekleştirilen teknolojik ürünlerin uluslararası pazarlarda yer alması, ihracatın artırılması, yerli teknoloji yoğun başlangıç işletmelerinin gelişmiş girişimcilik ekosistemleri içerisinde yer almasını desteklemek amacıyla uygulanan programdır.²¹⁶

İşletme Geliştirme ve Büyüme ve Destekleri bünyesinde;

- ✓ İş Geliştirme Destek Programı
- ✓ İş Birliği Destek Programı
- ✓ KOBİGEL-KOBİ Gelişim Destek Programı
- ✓ Uluslararası Kuluçka Merkezi ve Hızlandırıcı Destek Programı

---

²¹⁵ <https://www.kosgeb.gov.tr> (Erişim Tarihi 11 Ekim 2018).

²¹⁶ <https://www.kosgeb.gov.tr> (Erişim Tarihi 11 Ekim 2018).

- ✓ TEKNOPAZAR-Teknolojik Ürün Tanıtım ve Pazarlama Destek Programı uygulanmaktadır.

KOBİ Finansman Destekleri: KOBİ'lerin üretim, kalite ve standartlarını artırmaları, finansman sorunlarının çözümü, istihdam yaratmaları, uluslararası düzeyde rekabet etmelerinin sağlanması amacıyla verilen desteklerdir. KOSGEB'in 2003 yılından itibaren sağladığı finansal destekler, Bakanlar Kurulu Kararı gereğince 2008 yılına kadar üç kamu bankası aracılığıyla sağlanmış, 2008 yılı Mayıs ayında ise yeniden düzenlenen Bakanlar Kurulu Kararı kapsamında, halen Türkiye'de faaliyette bulunan kamu bankaları, özel bankalar, katılım bankaları ile yapılan Protokollerle KOBİ'lere kullanılacak kredilerin faiz/kar payı, komisyon vb. giderlerinin program türüne göre kısmen ya da tamamen karşılanması şeklinde sürdürülmektedir. Bu program ile ayrıca, gelişme ve büyüme potansiyeline sahip KOBİ'lerin, finansmana erişim imkânlarının artırılabilmesine yönelik olarak Borsa İstanbul A.Ş. Gelişen İşletmeler Pazarı'nda işlem görmeleri desteklenmektedir. Bu destek bünyesinde uygulanan programlar;²¹⁷

- ✓ Kredi Faiz Desteği
- ✓ Gelişen İşletmeler Pazarı KOBİ Destek Programı'dır.

Laboratuvar Destekleri: İşletmelerin ürün kalitesinin artırılması, uluslar arası firmalarla rekabetin sağlanması ve birçok ürünün yurtiçinde üretilebilmesi için teknik anlamda destek verme ve bilgilendirme amacıyla KOSGEB bünyesinde toplam 9 ilde 11 adet laboratuvar hizmet vermektedir. Bu hizmetlerin yürütülmesinde, KOBİ'lere ücretlendirmede destek olunarak düşük ücret uygulaması yapılmaktadır. Ayrıca, KOSGEB ve Ankara Sanayi Odası işbirliği ile oluşturulan ASO-KOSGEB Çevre Laboratuvarı çevre ölçümleri yapmakta, çevresel risklerin tespiti ve çözümünü teşvik edici hizmetler vermektedir.

KOSGEB'in 2017 yılında destek programları ile ilgili detaylı bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

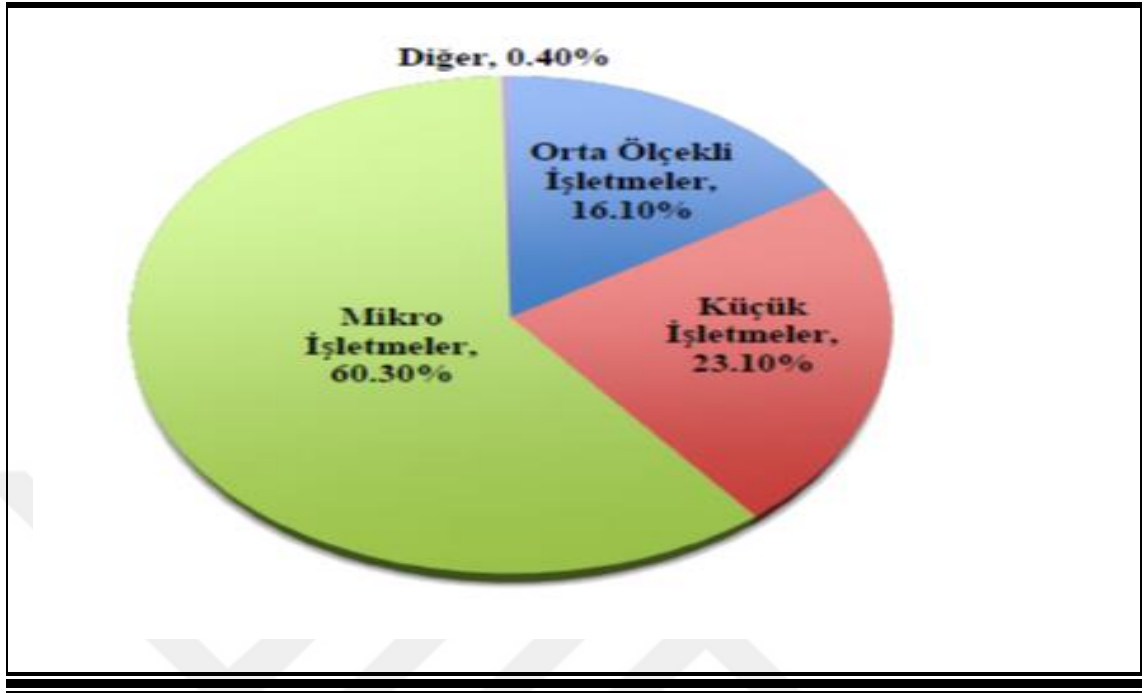
²¹⁷ <https://www.kosgeb.gov.tr> (Erişim Tarihi 11 Ekim 2018).

Tablo 27: KOSGEB Destek Programlarına Yapılan Başvurular ve Sonuçları, 2017

Program Adı	Proğrama Yapılan Başvuru Sayısı	Onaylanan Başvuru Sayısı	Başarıyla Tamamlanan Program Sayısı
Ar-Ge, İnovasyon ve Endüstriyel Uygulama Destek Programı	1.400	894	40
Gelişen İşletmeler Piyasası KOBİ Destek	33	16	-
Genel Destek Programı	35.453	35.071	-
İşbirliği-Güçbirliği Destek Programı	40	33	2
Tematik Proje Destek Programı	15	9	8
KOBİGEL-KOBİ Gelişim Destek Programı	8.355	-	-
TEKNOPAZAR (Teknolojik Ürün Tanıtım ve Pazarlama) Destek Programı	90	72	-
Girişimcilik Destek Programı	16.246	15.544	5
TOPLAM	61.632	51.639	55

Kaynak: KOSGEB, 2017 Yılı Faaliyet Raporu, s.38

Şekil 2: KOSGEB Destek Programları Yönetmeliği Kapsamında Verilen Destek Tutarının oransal Dağılımı

Kaynak: KOSGEB, 2017 Yılı Faaliyet Raporu, s.42

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelere (KOBİ) Sağlanan Teşvikler

Küçük ve orta ölçekli işletmeler dünyada ve ülkemizde de yaygın olarak devletin teşvikler yolu ile desteklediği önemli kuruluşlar arasındadır.²¹⁸

KOBİ'lere sağlanan teşvikleri aşağıda sayılmıştır:²¹⁹

- İşletme kapasitelerinin artırılması yönünde uygulanan teşvikler,
- Teknolojik anlamda yenilenebilmeleri ve yurt dışı piyasalarda rekabet gücü elde edebilmeleri açısından araştırma geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesi,
- Pazarlama ağlarının güçlenip geliştirilmesi açısından uygulanan finansal destekler,
- Uygun finansal kaynaklara devlet aracılığı ile ulaşım imkânlarının sağlanması yönünde uygulanan teşviklerdir.

²¹⁸ Rabia Tuğba Eğmir ve Gülsüm Gürler Hazman, "KOBİ'lere Sağlanan Teşvikler ve KOBİ'lerin Vergi Algısı İlişkisi: Afyonkarahisar Örneği", **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 7, 2017, s. 228.

²¹⁹ Harun Abacı, Türkiye'de KOBİ'lerin Gelişimi Ve Yeri, KOBİ'lere Sağlanan Teşvik Ve Desteklerin Ürün Kalitesi, "Ürün Yeniliği Ve Karlılık Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi: Afyonkarahisar Küçük Sanayi Sitesi Örneği", **Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul, 2015, ss. 77-79.

3.4.4.2. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) Tarafından Uygulanan Destekler

Teknoloji ve Yenilik Destek Başkanlığı (TEYDEB) Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığı (TEYDEB), teknolojinin toplumsal faydaya dönüşme sürecini hızlandırmak amacıyla, özel sektör kuruluşlarının araştırma-teknoloji geliştirme ve yenilik faaliyetlerini desteklemek amacıyla kurulmuştur. Böylelikle, kuruluşlarının araştırma-teknoloji geliştirme yeteneğinin, yenilikçilik kültürünün ve rekabet gücünün artırılması hedeflenmektedir. TEYDEB, bahsedilen hedefler doğrultusunda, destek programları tasarlamakta ve yürütmektedir.²²⁰

TÜBİTAK, TEYDEB bünyesinde dokuz ayrı Ar-Ge destek programı bulunmakta olup bunların yedisinden KOBİ'ler faydalanabilmektedir. Aşağıdaki tabloda destekler ve kapsamları ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

---

²²⁰ <http://www.kobi.org.tr/index.php/destek-vetevikler/> destekler (Erişim Tarihi 10 Kasım 2019).

Tablo 28: TÜBİTAK Kapsamında Teydep Projesi Arge Teşvikleri

Destek Adı	Faydalanıcı	Bütçe	Süre	Destek Oranı
1501 TÜBİTAK Sanayi Ar-Ge Projeleri Destekleme Programı	Sermaye şirketleri	Sınır Yok	36Ay	Min %40, Max%60 Arge Nitelikli proje harcamaları için hibe destek
1503 TÜBİTAK Proje pazarları Destekleme Programı	En az bir Üniversite ile Sanayi Odası, Ticaret Odası, İhracatçı Birliği	25.000-35.000TL		
1505 TÜBİTAK Üniversite -Sanayi İşbirliği Destek Programı	KOBİ ve büyük işletmelerle anlaşma sağlayan üniversite, eğitim ve araştırma hastaneleri, Ar-Ge yapan kamu araştırma enstitüleri	1.000.000 TL	24 Ay	%75 Hibe destek
1507 TÜBİTAK KOBİ Ar-Ge Başlangıç Destek Programı	KOBİ, Sermaye Şirketleri	500.000 TL	18 Ay	%75 Hibe destek
1509 TÜBİTAK Uluslararası Sanayi Ar-Ge Projeleri Destekleme Programı	Sermaye Şirketleri	Sınır Yok	Proje Süresi	Büyük işletmeler için %60, KOBİ'ler için %75
1511 TÜBİTAK Öncelikli alanlar Araştırma Teknoloji Geliştirme ve Yenilik Projeleri Destekleme Programı	Sermaye Şirketleri	Bütçe Sınırı	Süre Sınırı	Büyük işletmeler için %60, KOBİ'ler için %75
1513 TÜBİTAK Teknoloji Transfer Ofisleri Destekleme Programı	Üniversiteler, üniversitelerin ortak olduğu şirketler, teknopark yönetici şirketleri ve ortak olduğu şirketler	1.000.000 TL	10 Yıl	İlk beş yıl için %80, ikinci beş yıl için %60

http://marmarateknokent.tubitak.gov.tr/teydeb_kitapcik.pdf Erişim Tarihi 5 Eylül 2019.

Ayrıca TÜBİTAK TEYDEB bünyesinde 1995-2012 yılları arasında, 2,9 milyar hibe destek verilmiştir. 16.422 proje başvurusu yapılmış olup bunların 9.721'i desteklenmiştir. Desteklenen projelerin %71'i KOBİ'lere aittir. 4078 KOBİ, TEYDEB desteklerinden faydalanmıştır.²²¹

²²¹ http://marmarateknokent.tubitak.gov.tr/teydeb_kitapcik.pdf (Erişim Tarihi 5 Eylül 2019).

3.5. KATMA DEĞERİ YÜKSEK ÜRÜNLERİN ARTTIRILMASI AÇISINDAN UYULANAN VERGİSEL TEŞVİK POLİTİKALARININ DIŞ TİCARET VERİLERİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmanın buraya kadar olan bölümünde Türkiye’de 1923 yılından günümüze değin sanayileşme ve kalkınma çalışmaları, uygulanan vergisel teşvik politikaları açısından incelendi. Bu uygulamalarda temel amaç ekonomik kalkınma ve istikrar olup teşvik politikaları ile de ulaşılmaya çalışılan nokta ülkede üretim ve yatırım olanaklarının katma değeri yüksek olan ürünler lehinde geliştirilerek bu ürünlerin dış pazarlarda rekabet gücünün artırılmasıdır. Bu sayede de ülkenin gelecek ekonomi planları dâhilinde refah seviyesinin yükseltilmesidir. Bu minvalde uygulanacak teşvik politikalarının da geleceğe yön vereceği düşünülerek, dışsal etkilerden ve kısa vadeli planlardan ziyade uzun vadeli planlar dâhilinde hazırlanması gerekmektedir. Bu konuda çalışmanın önceki bölümlerinde detaylarıyla açıklandığı üzere sanayi ve kalkınma planları uygulanmış olup bu planlar dâhilinde sanayi üretiminin geliştirilmesi ve üretim ve yatırımların yönünün dış pazarlarda rekabet gücü yüksek olan ürünler noktasına çevrilmesine çalışılmıştır. Ancak dış ticaret verileri üzerinden dönemler itibariyle geline nokta incelendiğinde bu zamana değin uygulanan politikaların dış ticaret hacmi içerisindeki katma değeri yüksek yani teknoloji içerikli ürünlerin üzerindeki etkilerinin sınırlı kaldığı sonucuna varılmaktadır. Dönemler itibariyle dış ticaret incelendiğinde aşağıdaki aşağıda ki tablo da görülen durum ortaya çıkmaktadır. Tablodaki veriler yorumlandığında ise bugüne değin yapılan uygulamalar neticesinde varılan nokta daha net anlaşılmaktadır.

Tablo 29: Yıllara Göre Dış ticaret, 1923-2018

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış ticaret dengesi	Dış ticaret hacmi	İhracatın ithalatı karşılama oranı (%)
	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)	Değer	Değer	
1923	50 790		86 872		- 36 082	137 662	58,5
1924	82 435	62,3	100 462	15,6	- 18 027	182 897	82,1
1925	102 700	24,6	128 953	28,4	- 26 253	231 653	79,6
1926	96 437	-6,1	121 411	-5,8	- 24 974	217 848	79,4
1927	80 749	-16,3	107 752	-11,3	- 27 003	188 501	74,9
1928	88 278	9,3	113 710	5,5	- 25 432	201 988	77,6
1929	74 827	-15,2	123 558	8,7	- 48 731	198 385	60,6
1930	71 380	-4,6	69 540	-43,7	1 840	140 920	102,6
1931	60 226	-15,6	59 935	-13,8	291	120 161	100,5
1932	47 972	-20,3	40 718	-32,1	7 254	88 690	117,8
1933	58 065	21,0	45 091	10,7	12 974	103 156	128,8
1934	73 007	25,7	68 761	52,5	4 246	141 768	106,2
1935	76 232	4,4	70 635	2,7	5 597	146 867	107,9
1936	93 670	22,9	73 619	4,2	20 051	167 289	127,2
1937	109 225	16,6	90 540	23,0	18 685	199 765	120,6
1938	115 019	5,3	118 899	31,3	- 3 880	233 918	96,7
1939	99 647	-13,4	92 498	-22,2	7 149	192 145	107,7
1940	80 904	-18,8	50 035	-45,9	30 869	130 939	161,7
1941	91 056	12,5	55 349	10,6	35 707	146 405	164,5
1942	126 115	38,5	112 879	103,9	13 236	238 994	111,7
1943	196 734	56,0	155 340	37,6	41 394	352 074	126,6
1944	177 952	-9,5	126 230	-18,7	51 722	304 182	141,0
1945	168 264	-5,4	96 969	-23,2	71 295	265 233	173,5
1946	214 580	27,5	118 889	22,6	95 691	333 469	180,5
1947	223 301	4,1	244 644	105,8	- 21 343	467 945	91,3
1948	196 799	-11,9	275 053	12,4	- 78 254	471 852	71,5
1949	247 825	25,9	290 220	5,5	- 42 395	538 045	85,4
1950	263 424	6,3	285 664	-1,6	- 22 240	549 088	92,2
1951	314 082	19,2	402 086	40,8	- 88 004	716 168	78,1
1952	362 914	15,5	555 920	38,3	- 193 006	918 834	65,3
1953	396 061	9,1	532 533	-4,2	- 136 472	928 594	74,4
1954	334 924	-15,4	478 359	-10,2	- 143 435	813 283	70,0
1955	313 346	-6,4	497 637	4,0	- 184 291	810 983	63,0
1956	304 990	-2,7	407 340	-18,1	- 102 350	712 330	74,9
1957	345 217	13,2	397 125	-2,5	- 51 908	742 342	86,9
1958	247 271	-28,4	315 098	-20,7	- 67 827	562 369	78,5
1959	353 799	43,1	469 982	49,2	- 116 183	823 781	75,3
1960	320 731	-9,3	468 186	-0,4	- 147 455	788 917	68,5
1961	346 740	8,1	507 205	8,3	- 160 465	853 945	68,4
1962	381 197	9,9	619 447	22,1	- 238 250	1 000 644	61,5
1963	368 087	-3,4	687 616	11,0	- 319 529	1 055 703	53,5
1964	410 771	11,6	537 229	-21,9	- 126 458	948 000	76,5
1965	463 738	12,9	571 953	6,5	- 108 215	1 035 691	81,1
1966	490 508	5,8	718 269	25,6	- 227 761	1 208 777	68,3
1967	522 334	6,5	684 669	-4,7	- 162 335	1 207 003	76,3
1968	496 419	-5,0	763 659	11,5	- 267 240	1 260 078	65,0
1969	536 834	8,1	801 236	4,9	- 264 403	1 338 070	67,0
1970	588 476	9,6	947 604	18,3	- 359 128	1 536 081	62,1
1971	676 602	15,0	1 170 840	23,6	- 494 239	1 847 442	57,8
1972	884 969	30,8	1 562 550	33,5	- 677 581	2 447 519	56,6
1973	1 317 083	48,8	2 086 216	33,5	- 769 133	3 403 299	63,1
1974	1 532 182	16,3	3 777 501	81,1	- 2 245 319	5 309 683	40,6
1975	1 401 075	-8,6	4 738 558	25,4	- 3 337 483	6 139 633	29,6
1976	1 960 214	39,9	5 128 647	8,2	- 3 168 433	7 088 862	38,2
1977	1 753 026	-10,6	5 796 278	13,0	- 4 043 252	7 549 304	30,2
1978	2 288 163	30,5	4 599 025	-20,7	- 2 310 862	6 887 187	49,8
1979	2 261 195	-1,2	5 069 432	10,2	- 2 808 236	7 330 627	44,6
1980	2 910 122	28,7	7 909 364	56,0	- 4 999 242	10 819 486	36,8
1981	4 702 934	61,6	8 933 374	12,9	- 4 230 439	13 636 308	52,6
1982	5 745 973	22,2	8 842 665	-1,0	- 3 096 692	14 588 639	65,0

1983	5 727 834	-0,3	9 235 002	4,4	-3 507 168	14 962 836	62,0
1984	7 133 604	24,5	10 757 032	16,5	-3 623 429	17 890 636	66,3
1985	7 958 010	11,6	11 343 376	5,5	-3 385 367	19 301 386	70,2
1986	7 456 726	-6,3	11 104 771	-2,1	-3 648 046	18 561 497	67,1
1987	10 190 049	36,7	14 157 807	27,5	-3 967 757	24 347 856	72,0
1988	11 662 024	14,4	14 335 398	1,3	-2 673 374	25 997 422	81,4
1989	11 624 692	-0,3	15 792 143	10,2	-4 167 451	27 416 835	73,6
1990	12 959 288	11,5	22 302 126	41,2	-9 342 838	35 261 413	58,1
1991	13 593 462	4,9	21 047 014	-5,6	-7 453 552	34 640 476	64,6
1992	14 714 629	8,2	22 871 055	8,7	-8 156 426	37 585 684	64,3
1993	15 345 067	4,3	29 428 370	28,7	-14 083 303	44 773 436	52,1
1994	18 105 872	18,0	23 270 019	-20,9	-5 164 147	41 375 891	77,8
1995	21 637 041	19,5	35 709 011	53,5	-14 071 970	57 346 052	60,6
1996	23 224 465	7,3	43 626 642	22,2	-20 402 178	66 851 107	53,2
1997	26 261 072	13,1	48 558 721	11,3	-22 297 649	74 819 792	54,1
1998	26 973 952	2,7	45 921 392	-5,4	-18 947 440	72 895 344	58,7
1999	26 587 225	-1,4	40 671 272	-11,4	-14 084 047	67 258 497	65,4
2000	27 774 906	4,5	54 502 821	34,0	-26 727 914	82 277 727	51,0
2001	31 334 216	12,8	41 399 083	-24,0	-10 064 867	72 733 299	75,7
2002	36 059 089	15,1	51 553 797	24,5	-15 494 708	87 612 886	69,9
2003	47 252 836	31,0	69 339 692	34,5	-22 086 856	116 592 528	68,1
2004	63 167 153	33,7	97 539 766	40,7	-34 372 613	160 706 919	64,8
2005	73 476 408	16,3	116 774 151	19,7	-43 297 743	190 250 559	62,9
2006	85 534 676	16,4	139 576 174	19,5	-54 041 499	225 110 850	61,3
2007	107 271 750	25,4	170 062 715	21,8	-62 790 965	277 334 464	63,1
2008	132 027 196	23,1	201 963 574	18,8	-69 936 378	333 990 770	65,4
2009	102 142 613	-22,6	140 928 421	-30,2	-38 785 809	243 071 034	72,5
2010	113 883 219	11,5	185 544 332	31,7	- 71 661 113	299 427 551	61,4
2011	134 906 869	18,5	240 841 676	29,8	- 105 934807	375 748 545	56,0
2012	152 461 737	13,0	236 545 141	-1,8	- 84 083 404	389 006 877	64,5
2013	151 802 637	-0,4	251 661 250	6,4	- 99 858 613	403 463 887	60,3
2014	157 610 158	3,8	242 177 117	-3,8	- 84 566 959	399 787 275	65,1
2015	143 838 871	-8,7	207 234 359	-14,4	- 63 395 487	351 073 230	69,4
2016	142 529 584	-0,9	198 618 235	-4,2	- 56 088 651	341 147 819	71,8
2017	156 992 940	10,1	233 799 651	17,7	- 76 806 711	390 792 592	67,1
2018	167 920 613	7,0	223 047 094	-4,6	- 55 126 481	390 967 708	75,3

Kaynak: TÜİK 2019 verilerinden tarafıma hazırlanmıştır.

Tablo verileri incelendiğinde 1923 yılından 1946 yılına değin ihracatın ithalatı karşılama oranı artış eğilimindeyken (1938 yılı hariç) bu oranın 1946 yılından itibaren istikrarlı bir şekilde düşüşe geçtiği fark edilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde 1923 yılından itibaren izlenen politikalar sayesinde belli bir istikrar yaşayan dış ticarete ihracatların artma eğiliminde olduğu ancak bu artış eğiliminin dış ticaret dengesini bozucu yönde bir durum sergilemediği görülmektedir. Diğer taraftan 1946 yılı sonrasında yaşanan politika dönüşümleri sonucunda yaşanan ithalat artışı görülmekte olup ihracatın ise bu ithalat artışı neticesinde çok fazla da yükselmediği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle ithalat artışının ihracatı tetiklemediği gözlemlenmektedir. Bunun yanında tablo da dikkat çeken diğer bir husus dış ticaret alanında ihracatın ithalatı karşılama hususunda yaşanan geri dönüşümdür tablo göstergeleri değerlendirildiğinde ise ekonomik anlamda dış ticaret alanında 1946 yılından 1960 lı yıllara değin bir ilerlemenin değil bilakis bir gerilemenin yaşandığı söylenebilir.

1950 ve 1963 yılları arasında izlenen mali politikalar sayesinde ihracatın ithalatı karşılama oranının yıllar geçtikçe 1923 den 1946 yılları arasında ki verilere kıyasla yarıya yakın oranda düştüğü, bu meyanda ithalatın değer olarak iki katı oranında artış göstermesine karşın ihracatın değer olarak aynı artışı gösteremediği görülmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde ise o günlerden günümüze değin baş gösteren cari açıklar meselesine doğru bir gidişin oluşmaya başladığı gözlemlenebilmektedir. Nitekim 1950 ve 1960 yıllarının sonuçlarının daha iyi gözlemlenmeye başladığı yıllarda hazırlanan 1963 yılında uygulanmaya başlanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma döneminde enflasyoncu büyüme politikalarının etkileri daha fazla hissedilmeye başlanılmış ve planda bu dönemin özeleştirisi niteliğinde açıklamalar yapılmıştır. Bu konuda ikinci dünya savaşı bitimi ile birlikte ekonominin hareketli bir döneme girdiği bu esnada dış yardımların arttığı belirtilerek ithalat bolluğunun yaşandığı vurgulanmıştır. Dolayısıyla tarımda gerçekleşen makine kullanımının artması sebebiyle ve verimli yılların birbirini takip etmesinden dolayı göreceli olarak bir bolluğun oluştuğu ve dolayısıyla hızlı bir gelişme yaşandığı belirtilmiştir. Dönemin ilk yıllarında hızla artan yatırımlar, tarımda meydana gelen büyük ürün artışı ve dış yardımlarla karşılanmıştır. Ancak milli gelirdeki bu sıçrayış esas anlamda tarımsal üretimden doğmakta olup dönemin ortalarına doğru gelindiğinde ekilebilir toprakların sınırlarına varılması ile dar boğazlar kendini gösterdiği gözlemlenmiştir. Buna müteakip zorlamalar sonucunda enflasyon ve gittikçe büyüyen dış ödemeler açığı baş göstermiş ve dengeden çıkan ekonomi dönemin sonuna doğru ancak günlük tedbirlerle idare edilebilir duruma gelmiştir.²²² İkinci dünya Savaşı etkileri altında uygulanan vergi politikalarının ve teşvik uygulamalarının yönünü belirleyen bu dönemlerden sonra tekrar 1960 lı yıllarda planlar dâhilinde uygulanan kalkınma dönemlerine tekrar geçilmiş ve kalkınma planları çerçevesinde özel sektöre yönelik teşvikler, altyapı yatırımları ve vergi indirimleri uygulanmaya koyulmuştur.

Dış ticaret açısından (1963-1967)yıllarında uygulamaya konulan teşvik yasalarının dönem boyunca ihracatı arttırıcı etkiler yaptığı tablodan anlaşılrsa da ihracata konu ürünlerin içerikleri bakımından incelendiğinde bu ürünlerin katma değer yaratma niteliğinden uzak olan geleneksel ürünler olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan ithal ikameci bir mantıkla uygulanan birinci plan döneminde gerçekleşen, ihracatın ithalatı

---

²²² Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, (Erişim 21/12/2018).

karşılama oranı üzerinden yapılan değerlendirmeler ithalatın baskı altında olduğundan hareketle sanayi alanında üretim ve yatırımların geliştirilmesine yönelik çalışmaların umut vaat edici yönde ilerlediği kanısının oluşmasını engellemektedir.

Birinci ve ikinci plan dönemini birlikte değerlendirildiğinde ise ihracatın ithalatı karşılama oranlarının birinci beş yıllık kalkınma planı yıllarındaki seviye olan 53,5 oranına yaklaşır seviyelerde düşüş gösterdiği görülmektedir. Bu yıllarda ithalat baskı altında tutuldukça ihracat önemli oranda bir gelişme gösterememiştir. Diğer bir ifade ile bu dönemde yurt içi üretim imkânlarının ithalata bağımlılık oranı artmış olduğu görüldüğünden ithalatın baskılanması sonucunda da ihracat etkilenmektedir

Üçüncü plan dönemine gelindiğinde dış ticaret dengesindeki bozulmanın düzeltilmesi amacı ile ithalatta birinci ve ikinci plan dönemlerinde uygulanan planların yanında aynı zamanda ihracatı geliştirme politikalarının da birlikte uygulanması yöntemine gidilmiştir. Ayrıca, ithal ikamesini gerçekleştirecek sanayilere öncelik verilmiştir. Bununla beraber başlıca ortaya çıkan döviz darboğazını gidermek, iç ve dış fiyatlar arasında gerekli dengeyi sağlamak gibi amaçlarla 1970 yılında Türk Parasının değeri ayarlanmıştır. Bu gelişmeler neticesinde sanayi ürünleri ihracatının toplam ihracat içindeki payı 1962 yılında yüzde 18.0 iken, 1971 de yüzde 21.5 olmuştur. Buna karşılık, makine ve ulaşım araçları gibi yatırım ve ara malı ihracatının toplam ihracat içindeki payı 1971 yılında sadece binde 5 oranında gerçekleşmiştir.²²³

Beşinci plan döneminde ise serbestleşme politikaları uygulanmaya başlanılmış olup potansiyel ihracat gücü olan malların teşvik tedbirleriyle rekabet gücüne kavuşturulmasına önem verilmesi gereğiyle ihracatçının uluslararası ticarete karşılaştığı engellere karşı korunması adına düzenlemeler yapılması konusunda çalışmalar başlatılmıştır. Bu amaçla plan döneminde tedricen serbest döviz kuru sistemine geçiş ortamı hazırlanması çalışmalarına hız verilmiştir.²²⁴

Serbestleşme politikaları dâhilinde oluşturulan teşvik mekanizmalarının dış ticaret üzerindeki etkileri incelendiğinde ise yine tablo verilerinden anlaşılabacağı üzere 1980-2000 yılları arasında kronik hale gelen enflasyonun yüksek seviyelerde seyretmesi sorunları, sermaye birikiminin yetersiz olması ve sanayinin ana girdi fiyatlarının yüksek olması ile teknolojiye gelişmelerin yeterince izlenememesi gibi engeller

²²³ Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977), s. 51.

²²⁴ Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, s:30.

nedeniyle dış ticaret alanında katma değeri yüksek orali olan ürünlerin üretim süreçleri yeterli düzeyde desteklenemediği gibi dış ticaret dengesinin de tablodan görüleceği üzere farklı bir gelişme göstermemiş ihracatın ithalata bağımlı olarak artması devam ederken sanayide teknoloji üreten bir düzeye ulaşamaması sebebiyle de ihracat ürünlerinin çeşitlenmesinde geleneksel yapı devam ettirilmiştir. Bunun yanında ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 36,8 seviyelerinden yüzde 51 seviyelerine taşınabilmiştir. Bu dönemde altyapı konusunda kaynak yetersizliği sorununun devam etmekle birlikte dış ticarete rekabet koşullarını düzenleyen yasal çerçeve de tam olarak oluşturulmuş değildir.²²⁵

Yirmi birinci yüzyıla girildiğinde üretim yatırımlarının, katma değeri ürünler ekseninde artırılması ve dış ticarete rekabet gücünün geliştirilmesi ilkesi çerçevesinde ekonomik ve kurumsal yapıların oluşturulması süreci hızlandırılmıştır. Bu amaçla teknoloji yoğun üretime geçilmesi bağlamında kurulan teknoparklar, teknoloji geliştirme bölgeleri ve ar-ge yatırımlarının teşvik edilmesi açısından devlet tarafından yatırımların desteklenmesi ve özel teşebbüslerin bu alandaki gelişmesinin sağlanması konusunda vergisel teşvikler dünya örnekleri izlenerek oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bu konuda yapılan çalışmaların amacı ise Ülkeler arası rekabet gücünün kuvvetlendirilmesi, ülkeler arası ve bölgesel gelişmişlik düzeyinin dengelenmesi, yatırımların yönünün amaçlanan maliye politikaları ile paralelleştirme yönünde hareket ettirilmesi ve bu sayede dış ticaret alanlarının geliştirilmesi yer almaktadır. Bu sebeple dünya da küreselleşme hareketleri etkisiyle artan rekabet koşullarında başarılı olabilmek için teknoloji ve bilimsel gelişmeleri destekleme yönünde adımlar ülkemizde hem devlet yatırımları şeklinde hem de devlet destekli özel sektör yatırımları şeklinde artırılması gerekmektedir. Günümüzde gelişmişlik düzeyi yüksek olan ülkelerin özel sektörlerini bu konuda vergisel teşvik ve avantajlar ile yoğun bir şekilde destekledikleri ve maliye politikalarının yönünü bütçe harcamaları bağlamında bu tip harcamalar çerçevesinde şekillendirdiği gözlemlenmektedir.

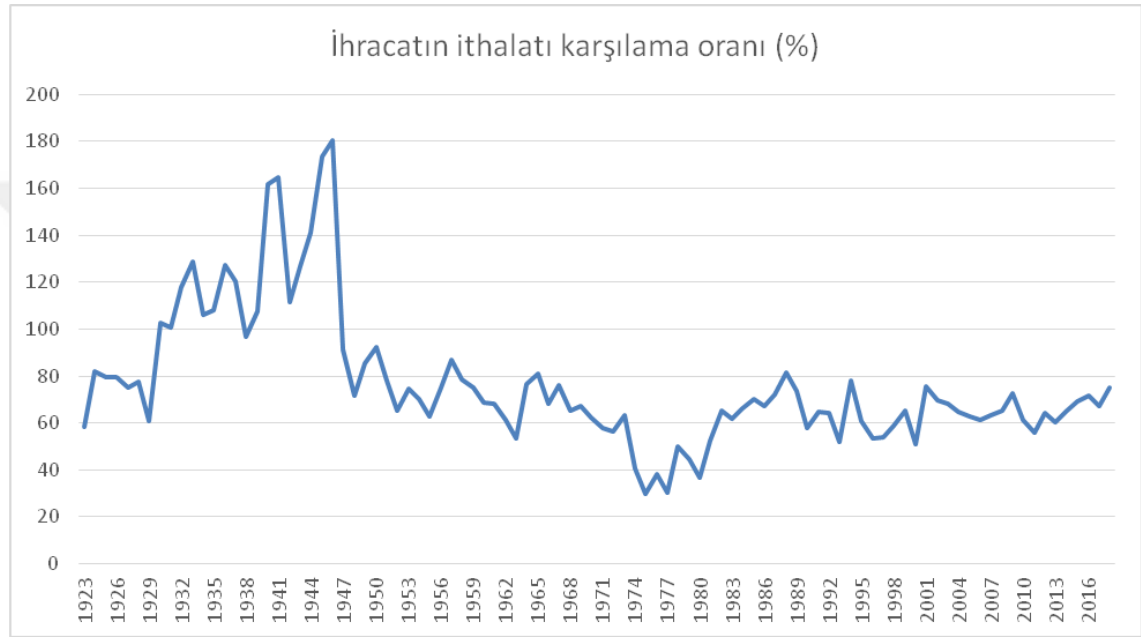
Türkiye’de 1923 yılından günümüze değin uygulanan vergisel teşvik politikalarının ihracı artırma ,ithalata bağımlılık oranını düşürme ve ihracatın ithalatı karşılama oranını yükseltme konusunda başarılı politikalar izlemediği aşağıdaki tablo

---

²²⁵ Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Raporu, ss. 1-11.

incelendiğinde daha açık bir şekilde görülmektedir. Veriler, değerlendirildiğinde 1947 yıllarına kadar artan bir seyir gösteren ihracatın ithalatı karşılama oranı 1947 yılında yapılan politika değişikliği nedeniyle yüzde altmış seviyelerine inmiş ve günümüze değin hiçbir zaman birinci ve ikinci sanayi planlarında yükseldiği yüzde yüz seksen seviyelerine ulaşamamıştır.

Tablo 30: 1923 -2018 Yılları Arasında İhracatın İthalatı Karşılama Oranları

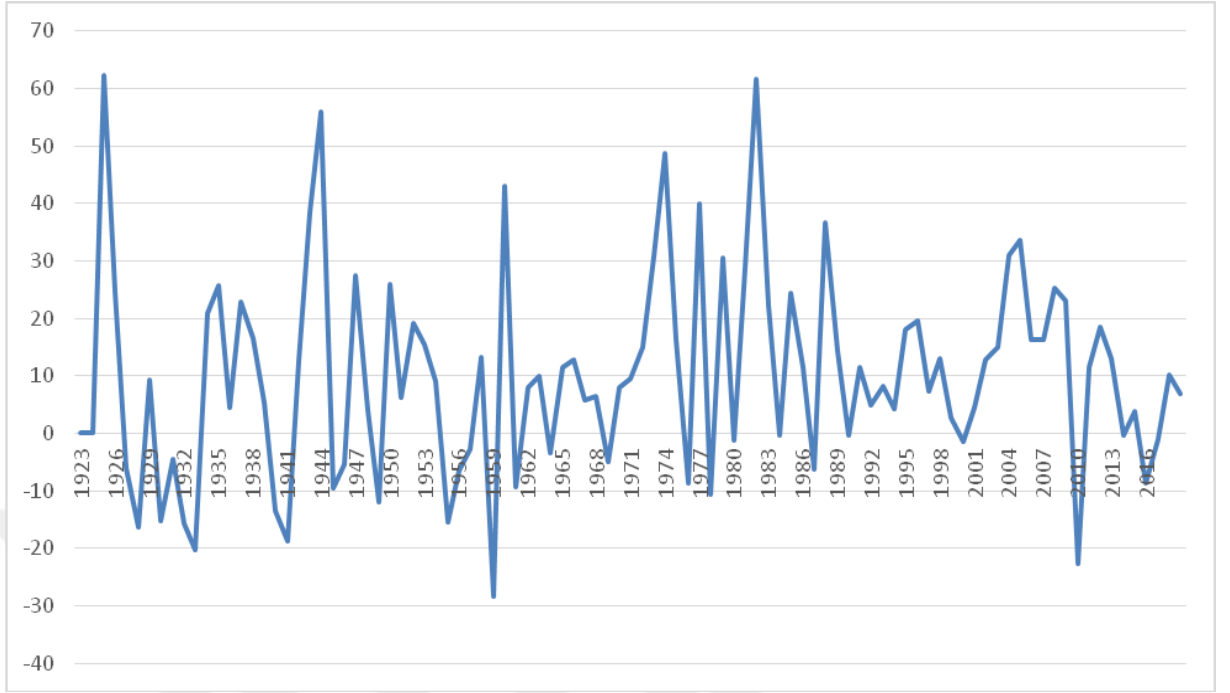

Kaynak : 2018 Tüik verilerinden hazırlanmıştır.

Diğer taraftan uygulanan teşvik politikalarının ihracatı geliştirme konusunda istikrarlı bir başarı gösteremediği de aşağıdaki tablo verileri incelendiğinde görülmektedir. Ekonomide testere ağzı olarak tabir edilen sürekli ve dengesiz iniş çıkışlar sergileyen bir yapıda seyrettiği gözlemlenmektedir.

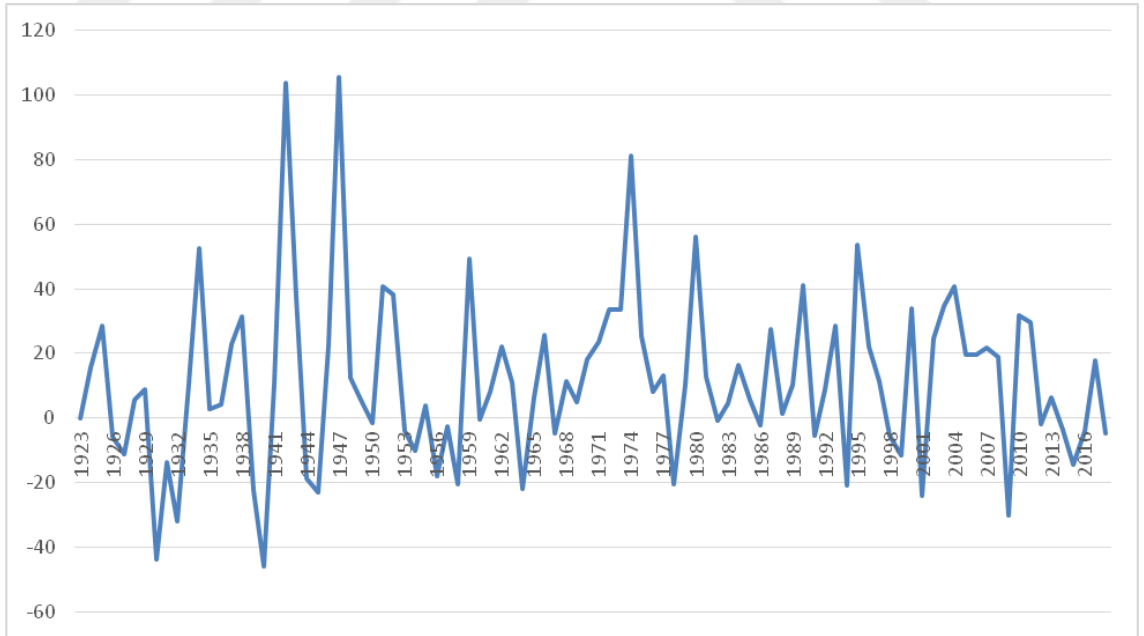
Tüm bu değerlendirmelere aşağıdaki tabloda 1923-2018 Yılları Arasında Gerçekleşen İhracat Değişim Oranları ve 1923-2018 Yılları Arasında Gerçekleşen İthalat Değişim Oranları eklendiğinde ihracat ve ithalatın büyük ölçüde birbirine bağımlı olarak gelişme gösterdiği aynı zamanda belli yıllarda dünyada meydana gelen gelişmelerden büyük ölçüde etkilendiği yani önemli boyutlarda kırılganlık sergilediği görülmektedir açıkça görülmektedir.

Tablo 31: 1923-2018 Yılları Arasında Gerçekleşen İhracat Değişim Oranları

Kaynak : 2018 TÜİK verilerinden tarafımca hazırlanmıştır.

Şekil 3: 1923-2018 Yılları Arasında Gerçekleşen İthalat Değişim Oranları

Kaynak : 2018 TÜİK verilerinden tarafımca hazırlanmıştır.

Katma değeri yüksek ürünlerin üretim ve yatırımlarının artırılması hususunda gelinen noktada, dış ticaret yapısı içerisinde ihracata konu olan ürün

çeşitlerine bakıldığında uygulanan vergisel teşvik politikalarıyla veya devletin yatırımları desteklemesi neticesinde, dış ticarete ürün çeşitliliğinin henüz teknoloji yoğun ürünlerin pazarlanabilmesi yolunda bir gelişme göstermediği aşağıdaki tablo dan da ayrıca görülmektedir.

2001-2016 yılları verileri tablodan incelendiğinde ihracat büyümesi görülen ilk üç sektörün mücevher, altın otomotiv ve plastik sektörleri olduğu gözlemlenmekte olup otomotiv sektörünün de montaj yapısı içinde olduğu düşünüldüğünde, henüz ihracatımızın geleneksel ürünler bazında devam ettiği yüksek sanayi ve teknoloji içerikli ürünlerin ihracat gelişmelerinin dış ticaretimizde yer almadığı gözlemlenmektedir.

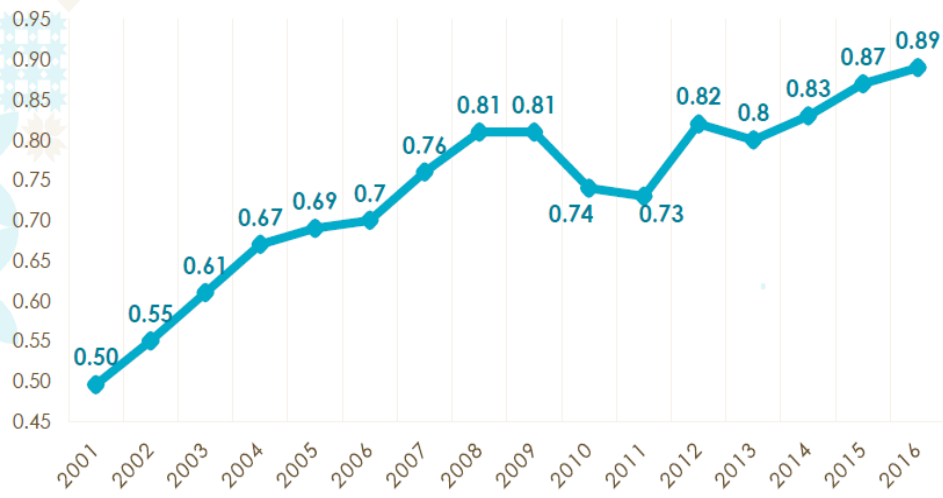
Tablo 32: En çok İhracat Yapan Sektörlerde Ortalama İhracat Büyümesi Oranları

SEKTÖRLER*	2001 (Milyon \$)	2016 (Milyon \$)	Ortalama Artış (%)
Altın ve Mücevher	473	12,177	24.2
Otomotiv	2,335	19,804	15.3
Plastik	610	5,028	15.1
Enerji	445	3,207	14.1
Makineler	1,745	12,405	14.0
Demir-Çelik ve Mamulleri	3,046	11,155	9.0
Elektrik-Elektronik	2,260	7,779	8.6
Meyve ve Sebze	1,576	4,816	7.7
Tekstil	2,798	7,569	6.9
Hazırgiyim ve Konfeksiyon	7,336	16,739	5.7
Toplam İhracat	31,334	142,533	10.7

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi (İhracatın Gelişimi 2001-2016)

Diğer taraftan dünya ticaretinden aldığımız payı gösteren aşağıdaki tablo incelendiğinde ise 2001-2016 yılları arasında dünya ticaretinden aldığımız pay 2001 yılında 0,50 den 2016 yılına gelindiğinde 089 a çıktığı görülmektedir. Ancak Türkiye gibi nüfus yoğunluğu anlamında büyük bir işgücüne sahip aynı zamanda geniş ve verimli topraklara hâkim ve jeopolitik konumu itibariyle dünya ticaretinin göbeğinde yer alan bir ülkenin 15 yılda kat ettiği yol dış ticaret anlamında nitelikli ürünlerin geliştirilmesi yolunda uygulanan vergisel teşvik politikalarının daha da geliştirilmesi gerçeğini göstermektedir.

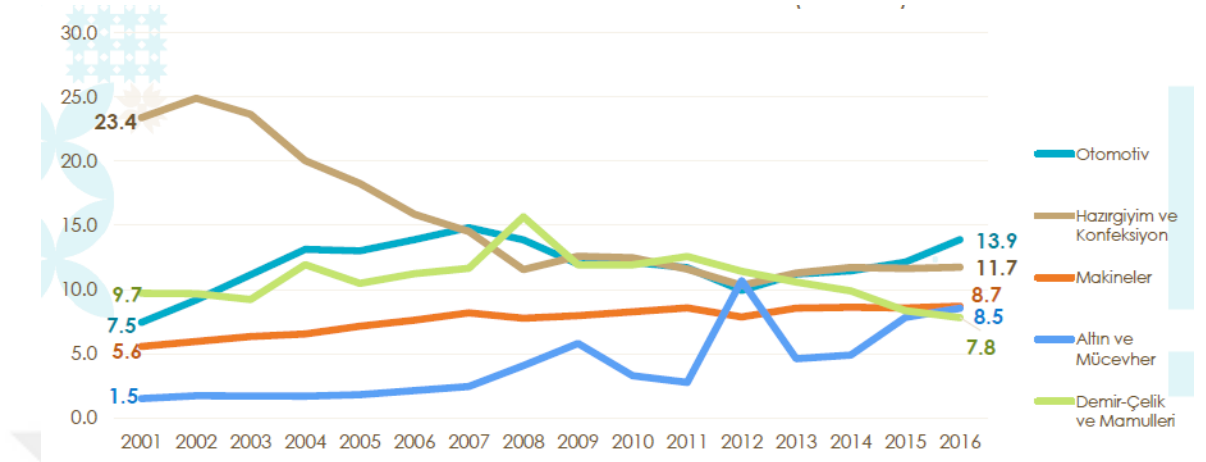
Şekil 4: İhracatın Dünya Ticaretinden aldığı pay 2001-2016 yılları arası

Kaynak: Trademap Türkiye İhracatçıları Meclisi (İhracatın Gelişimi 2001-2016)

Uygulanan vergisel teşvik politikaları sayesinde küresel dünyada rekabet oranı yüksek olan teknoloji yoğun üretimlerin geliştirilmesi ve dünya ticaretinde katma değeri yüksek ürünler ile yer alınabilmesi açısından ihracatın bu tür ürünlerin ve yatırımların geliştirilmesi yönünde etkili politikalara ihtiyacı bulunmaktadır. Bu açıdan günümüzde ihracatı gelişen sektörler incelendiğinde aşağıda ki şekil Göstermektedir ki; ihracatımız önceleri rekabet gücümüzün yüksek olduğu hazır giyim ve hazır giyim alanında 2001 de 23,4 den 2016 da 11,7 seviyesine gerilemiş, Demir çelik ve ürünlerinde 2001 de 9.7 seviyesinden 2016 da 8.5 seviyesine gerilemiştir. Bunun gösterdiği bu alanlardaki üretim faktörlerinin bu yıllarda başka sektörlerle kaydığıdır. Ancak bakıldığında üretim faktörlerinin yönünün yatırım ve teşvik tedbirleriyle yoğun olarak desteklenen teknolojik içerikli ürünlere kaydırılmadığı ihracatı yükselen sektörlerin büyük oranda altın mücevher, daha küçük oranda ise otomotiv ve makineler sektörüne kaydırıldığı görülmektedir. Bu açıdan otomotiv sektörünün de montaj yapısında olduğu bilindiğinden dolayı uygulanan vergisel teşvik politikalarının katma değeri yüksek ürünlerin yatırım ve üretim olanaklarını yeterince geliştirmedeği değerlendirilebilir.

Şekil 5: Sektörler itibarıyla İhracat Değişim Oranları 2001-2016 (PAY %)

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi (İhracatın Gelişimi 2001-2016)

SONUÇ

Vergi politikaları yüzyıllar içerisinde çeşitli evrelerden geçerek oluşan vergileme ilkeleri çerçevesinde şekillenmişlerdir. Bu bağlamda vergi politikaları toplumların yaşam şekillerine daha uygun, piyasa koşullarına ters düşmeyecek ve kaynak olarak daha verimli kullanılabilecek duruma getirilmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda yapılan vergisel düzenlemeler sanayileşme politikalarının desteklenmesi, istihdamın artırılması ve ekonominin dış rekabete açılması gibi, gerek ekonomik gerekse sosyal gelişmeyi amaçlayan hedefler çerçevesinde oluşturulmuştur. Bu konuda şekillenen devlet politikalarının tarihçesi modern maliyecilerin devletin piyasaya müdahale etmesi gerektiği tezini ortaya atması ile başlamış ve günümüze kadar gelişimini sürdürmüş bir süreçtir.

Günümüzde vergileme politikalarının piyasalar konusunda hassas dengeler kurma, iç piyasa ve dış piyasada kurumların rekabet eşitsizliğini giderecek ölçüde dengeli, aynı zamanda ülkenin sermaye birikimine zarar vermeyecek ölçüde disiplinli olması gerekmektedir. Vergisel politikaların belirli ilkeler çerçevesinde yani temel anlamda kanunlara ve hukuki normlara uygun olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Dünya konjonktürüne uyumlu bir şekilde belirlenen bu politikalar sayesinde devletler kendi varlıklarını, güvenliklerini, kalkınmalarını, sürekliliklerini ve halkın refahını en başta temel gelir kaynakları olan vergiler sayesinde teminat altına almaya çabalamaktadırlar. Bu amaçla devletler maliye politikaları kapsamında hazırlanan vergisel teşvik, muafiyet ve istisnalar ile sanayileşme politikalarını desteklemektedirler.

Diğer taraftan devletler iç piyasa koşullarının yanında uluslararası piyasalarda da rekabet gücü elde edebilmek adına katma değeri yüksek ürünler üretilebilmesi açısından bu konudaki önemli sektörlere de vergisel avantajlar sağlayarak teşviklerden bu alanda da yararlanmaktadırlar. Bu konunun önem arz etmesindeki en önemli sebep ise, iç ve dış piyasalarda alınan geleceğe yönelik yatırım kararlarında vergi maliyetlerinin yeri ve öneminin büyüklüğüdür. Buna ilave olarak bir vergi teşvik düzenlemesinin gerçek faydası, onun genel ekonomik büyüme üzerine nihai etkisine ve genel vergi tabanının uzun vadeli genişlemesinde yatmaktadır. Ayrıca bütçeye maliyeti ve vergi gelirlerinde meydana gelen gelir kaybını, verimlilik kaybını ve artan idare ve uyum maliyetlerini de dikkate almak gerekir.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin vergi sistemlerinde günümüzde görülen yapısal farklılığın temel nedenlerinden biri vergilendirme tekniğine ilişkin sebeplerden dolayı ortaya çıkarken, diğeri ise ülkelerin gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak vergilendirmede izlenen amaçlar çerçevesinde şekillenen farklı tercihlerden kaynaklanmaktadır. Zira hem zayıf bir ekonomik sisteme sahip hem de elinde sermaye birikimi az olan ülkeler, dış yatırımcıları ülkelerine çekebilmek adına vergisel anlamda maksadını aşan tavizler vermekte buna karşıt azalan vergi gelirleri konusunda ise başvuru kaynağı olarak iç piyasada farklı konularda vergileri arttıracak yasalar çıkarmaktadırlar. Ancak bu durumda yapılan vergi düzenlemeleri kısa vadede bütçelerde göreceli bir artışa sebep olsa da uzun vadede bu vergi yükü altında maliyetleri artan firmalar, çeşitli yöntemlere başvurarak bu kayıplarını telafi yoluna gitmektedirler. Bunun sonucu olarak ise ya maliyetlerindeki artışın kaynağı olarak gördükleri işçi sayısını azaltma ya da ürün fiyatlarını arttırma konusunda kararlar alarak ülkede hem enflasyonun artmasına hizmet etmekte hem de aynı zamanda istihdam oranının azalışına neden olmaktadır. Bu sebeple uygulanan vergi politikaları oluşturulurken planlar en küçük firma biriminin alacağı kararlar üzerindeki etkilerinden başlanarak ülkenin makroekonomik hedeflerine kadar düşünölmeli, analiz edilmeli ve vergi yasaları bu planların ışığı altında çıkarılmalıdır.

Temelde devletlerin gelirleri yukarıda da bahsedildiğı üzere vergi ve benzeri kaynaklardan sağlanmakta ve harcama politikaları ile sosyal devlet anlayışına uygun olarak kamu yatırımları ve kamu ihtiyaçları bu gelirler ile karşılanmaktadır. Bu çerçevede devletlerin kalkınma düzeyleri ve iktisadi yapıları gereğı yatırımlara ayırması gereken kaynaklar çerçevesinde gelirlerin yetmediğı noktalarda ise içsel ve dışsal kaynaklı borçlanma politikalarına da başvurulmaktadır. Bu borçlanmaların faiz yükleri bütçelerde fazladan bir yük oluşturduğunda ise bu aradaki farkı karşılamak için ya yeni vergi gelirleri yaratılmakta ya da mevcut vergilerin arttırılması yoluna gidilmektedir. Sonuç itibarıyla başarısız vergi politikaları sayesinde oluşan bütçedeki gelir kaybı yine vergi yükömlülerinden karşılanmaktadır.

Günümüzde uygulanacak maliye politikalarını kurgulamak ve doğru analizler üzerine modeller oluşturmak için pek tabii ki dünyadaki konjonktörel olayları incelemek ekonomik ve istatistikî veriler üzerinden hesaplar yapmak bilimsel yaklaşımlar kullanmak elzemdir. Ancak diğeri çok önemli bir konu ise, ülkelerin kendi

coğrafyalarında oluşturdıkları mali hafızalarından ders alarak hareket etmeleridir. Globalleşen dünyada sınırlar ekonomik anlamda esnetilmiş, ticaret anlayışı farklılaşmış, ülkeler arası ticari rekabet koşulları keskinleşmiş ve uygulanan vergiler, vergisel teşvikler ve uluslararası hukuki normların bağlayıcılığı ile birlikte yatırım iklimlerinin belirleyici unsurları halini almıştır.

Türkiye'de ekonomik örgütlenme esas olarak sanayileşme çabaları anlamında 1930'lu yıllarda başlamış bu bağlamda büyük kamu yatırımları devlet eliyle gerçekleştirilerek bir anlamda sanayinin teşvik edilmesi sektörlerin desteklenmesinden ziyade temel bir sanayi yapısının oluşturulması amaçlarına hizmet etmiştir. 1950'li yıllardan itibaren ise özel sektör desteklemeleri kapsamında teşvik dönemi başlamıştır. Ancak Birinci ve İkinci Sanayi Planları çerçevesinde oluşturulmaya çalışılan tüketim ve yatırım mallarının üretiminin yurtiçinde yapılması hamlesi, İkinci Dünya Savaşı'nın araya girmesiyle ve 1946 yılı İvedili Sanayi Planının uygulanamaması sebepleriyle bir ölçüde yarım kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya devletlerinin savaşın olumsuz etkilerini giderme çabaları ve ekonomilerini yapılandırma süreçleri dâhilinde bazı devletlere bazı roller biçilmiştir. Türkiye bu konuda belli dış yardımları alabilmek adına ekonomi politikalarının yönünü sanayi sektörünün desteklenmesi yerine tarım sektörünün desteklenmesi tercihi noktasında kullanmıştır. Dolayısıyla, tarım sektörünün önemli bir kısmı, piyasa koşullarına göre örgütlenmiş durumda değilken tarım sektörünün makineleşmesi gündeme gelmiş, işletme kişiliği kazanamamış verimsiz "aile üretimi" şeklinde örgütlenen tarım sektörü ekonomik yönden lokomotif sektör seçilmiştir. Devamında ise tarımda makineleşmenin getirdiği ithalat maliyetleri birkaç verimsiz ve kurak geçen yılın ardından dış ticaret dengesinin ithalat artışlarına karşın ihracatın arttırılamaması yönünden bozulmasına neden olmuştur. Bu dönemlerde oluşan dış ticaret sorunları kronikleşmiş ve günümüz şartlarında bile çözüm arayan problemler içerisinde yerini almıştır.

Günümüzde uluslararası ekonomik ilişkilerin önemli boyutlara ulaştığı ve teknolojinin buna hız kattığı bir dönemi yaşıyoruz. Bu hızlı teknolojik değişim aynı zamanda artan rekabet koşullarını da beraberinde getirmiştir. Bu gelişme vergi hukukunun ve uluslararası vergi uygulamasının ortaya yoğun bir şekilde çıkmasına ve gelişmesine yol açmıştır. Dünyada gelişen ekonomik koşullar altında iktisadi kalkınma hedeflerinin gerçekleşebilmesi için vergisel teşvikler önemli sektörleri desteklemek

adına tüm ülkeler tarafından yoğun bir şekilde tercih edilmektedir. Bu bağlamda ülkemizde önemli sektörlerde uygulanacak vergisel teşvik ve avantajlar sayesinde tasarrufların doğru yatırımlara yönlendirilmesi ve bu yolla katma değeri yüksek ürün üretim hacminin artırılması daha da önemli hale gelmiştir.

Dünya genelinde teknoloji ve bilimin gelişmesi sonucunda ulaşım ve iletişim imkânlarının genişlemesi sebebi ile kamusal ve kitlesel ürün ihtiyaçlarının çeşitliliği artmış bununla birlikte bu ihtiyaçları karşılamak konusunda yapılan yatırım harcamalarının büyüklüğü ve gerekliliği devletlerin teknolojik gelişmelere kayıtsız kalarak sanayi ve üretim alanında büyüme planları yapmasını imkânsızlaştırmıştır. Klasik yöntemler ile büyüme ve ekonomik yönden gelişme anlamında uygulanan maliye politikalarının yerini günümüzde Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) çalışmalarının desteklenmesi, katma değeri yüksek ürün üretiminin ve yatırımının özendirilmesi konusunda uygulanan vergisel düzenlemelerin hayata geçirilmesi almıştır.

Ülkemizde uygulanmakta olan teşvik sistemleri incelendiğinde geçmişte tüm kalkınma planlarında yapılmış eleştiri konularının halen güncelliğini koruduğu görülmektedir. Şöyle ki: teşvik yasaları hali hazırda bütün toparlanma çabalarına rağmen dağınık olarak 16 kanun 54 başlık ve 103 maddede ayrı olarak yer almaktadır. Diğer taraftan uygulanması açısından yaşanan tereddütler bakımından da vergi dairesi tarafından verilen binlerce muktezanın konusuna girmiş bulunmaktadır. Buna ilave olarak teşvik yasalarının anlaşılabilirliği ve çoğunlukla büyük yatırımlara hitap etmesi sebebiyle kapsamına alabildiği girişimci sayısı kısıtlı olmakta, bu projelerde çalıştırılabilecek nitelikli personel bulunamamakta ve genellikle teknoparklarda yer bulunmaması sebebi ile birçok proje teşvik yasalarının sağladığı avantajlardan mahrum kalmaktadır. Bu konuda gelir idaresi tarafından çalışmaların hızlandırılarak teşvik yasalarının sadeleştirilmesi, anlaşılır şekle getirilmesi, tek bir yasa altında toparlanması ve sadeleştirilerek kapsamının da genişletilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Teşvik veya destekleme konusunda çok farklı kurumların sunduğu değişik türden hibe ve yardımlara ulaşabilmek adına profesyonel kişilerden danışmanlık alınması gerekmekte olup, bu destek sonucu ödenen yüksek tutarlar firmalar için ayrı bir maliyet unsuru oluşturduğundan bu konuda girişimcileri kararsız bırakmaktadır. Diğer taraftan ülkenin ekonomik durumu sürekli kırılganlık içinde bulunduğundan dolayı iç ve dış piyasalarda sürekli bir kriz beklentisi içinde olan firmalar yatırım

kararlarını genellikle uzun vadeli ar-ge projeleri yerine çoğunlukla daha kısa vadede ve güvenli gelir getiren yatırım sahalarına kaydırmayı tercih etmektedirler. Bunlara ilave olarak Türkiye’de öteden beri sorun halinde devam eden şirketlerin küçük ve aile şirketi şeklinde olan yapılanması nedeniyle büyük sermaye olanaklarının gelecek yatırım kararlarını destekler nitelikte olmaması, büyük ar-ge projelerinin desteklenmesinin önünü kapatmaktadır.

Türkiye’de günümüz koşullarında dış ticarete rekabet edebilir ölçüde katma değeri yüksek ürün ve üretimlerin arttırılması için uygulanan maliye politikalarının, öncelikle bilim ve teknoloji imkânlarının sanayi ve üretim alanlarına entegre edilebilmesi adına çalışmalar yapılmalı, küçük ve dağınık yapıda örgütlenmiş olan şirket yapısını düzenleyici ve destekleyici vergisel düzenlemeler getirilerek bu işletmelerdeki teknoloji imkanlarının geliştirilmesi adına, sermaye birikimlerini sağlayabilecekleri ölçüde vergi indirimleri yapılarak üretim sektörünün karlarının arttırılmasına katkıda bulunulmalıdır. Dolayısıyla üretici sektörlerin üzerindeki vergi yüklerinin hafifletilmesi sebebiyle firmalarda kalan karların teşvikler ile desteklenen alanlara kaydırılmasını sağlayıcı vergisel teşvik düzenlemeleri hayata geçirilmelidir. Buna ilave olarak ar-ge merkezleri kurulması yönünde uygulanan şartların hafifletilmesi ve ar-ge desteklerinden faydalanan firma sayısının arttırılması yönünde çalışmaların hızlandırılması gerekmektedir.

Diğer taraftan üniversitelerin sanayi kesimi ile işbirliğinin arttırılması yönünde atılan adımların sadece özel sektöre yani yönetici şirketlere bırakılmayarak her üniversitenin içerisinde devletin bizzat desteklediği teknoparkların kurulumunun arttırılması, bu konuda öğretim üyelerine cazip gelir imkânları sunulmasının yanında, firmaların üniversite çalışanlarını tercih etmesi yolunda uygulanacak vergisel muafiyetlerin sağlanması ve sanayi kesimiyle bilimin buluşabilmesinin önünün açılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Araştırma,Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesine İlişkin Uygulama ve Denetim yönetmeliği <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160810-8.htm>(1) (Erişim 25/12/2019).

Abacı, Harun. “Türkiye’de KOBİ’lerin Gelişimi Ve Yeri, KOBİ’lere Sağlanan Teşvik Ve Desteklerin Ürün Kalitesi, ‘Ürün Yeniliği Ve Karlılık Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi: Afyonkarahisar Küçük Sanayi Sitesi Örneği’ ”, **Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul, 2015, ss. 77-79.

Adam M Brandenburger, Harborne W. STUART JR. **Value-Based Business Strategy**, Journal of economics & management strategy, 1996, Cilt: 5, Sayı: 1, s.5-24.

Akdoğan Abdurrahman , Kamu Maliyesi, Gazi Kitabevi, 1997,ss:112-113.

Akgüç, Öztin. “Cumhuriyet Döneminde Finans Politikaları ve Finansal Kurumlarda Gelişmeler”, İktisat, Sayı: 440, 2003, s.72- 88.

Aksan, Emre. Ülkemizde ve Dünyada Teknopark Yaklaşımları, **T.C.Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi**, Ekim, 2012 Yıl, Sayı, 286. s:24.

Aksanyar, Necati ve Biçer, Murat. “II. Dünya savaşında çıkarılan varlık vergisinin Türk basınında ve kamuoyunda yansımaları(11 kasım 1942-15 Mart 1944)”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl: 2008 Sayı:21, Kütahya, Ağustos 2008, s:380.

Aksoy, Şerafettin. **Kamu Maliyesi**, Filiz Kitapevi Bursa 3. Basım – 1998,ss:29-58

Aksoy, Yaşar. **Kurtuluş Savaşı Işığında İzmir İktisat Kongresi**, Maya Matbacılık, İzmir, 1991, s. 45.

Aktan, Coşkun Can ve Dilek Dileyici. **Kamu Ekonomisi**, Birleşik Matbaa, İzmir, 2009,s:141

Aktürk, Ahmet ve Hasan Şenol, KOBİ'ler Açısından İhracat Teşviklerinin Önemi ve Etkinliğinin Artırılmasına Yönelik Öneriler, Süleyman Demirel Üniversitesi, **İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:15. Sayı: 2. s:376.

Ali Kılıç ve Ümit Ayvaz, Üniversite-Sanayi-Devlet İşbirliğinin Sağlayıcısı Olarak Teknoparklar ve Teknoloji Transferi İşbirliklerinde Mevcut Durum, **Savunma Bilimleri Dergisi**, Kasım 2011, Cilt 10, Sayı 2, s:58-79.

Altay, Asuman ve Karabulut Şahin. Türkiye’de Mali Teşvik Sistemi ve Yatırımlara Sağlanan Mali Teşviklerin Değerlendirilmesi, **Adnan Menderes Üniversitesi S.B.E. Dergisi**, Cilt:4 Sayı :4 ss:190-191.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma İhtisas Raporu Ekim 1989, s. 345.

Altıparmak, Aytekin. “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Mütешеbbis Sınıfın Gelişimi”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 5,s:41.

Ankara Ticaret Odası. **Türkiye’de Uygulanan Teşvik Politikaları**, 2000, Yayın No:14, Grafiker Ofset, Ankara. www.zucder.org.tr/zucder/docs/tesvik_politikalari.doc (Erişim Tarihi 20.06.2018).

Atayeter, Coşkun ve Arzu Erol. “Türkiye’de Uygulanmakta Olan İhracat Teşvikleri”, **KSÜ İİBF Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, 2011, s. 4-10.

Avcı, İbrahim. Özgür Çengel, İhracata Yönelik Uygulanan Teşviklerin Etkinliği: Tekstil Sektöründe Bir Uygulama. **The Journal of International Scientific Researches**. Cilt: 3(2).Sayı: 161 <http://dergi-park.gov.tr/download/article-file/464847> (Erişim Tarihi: 14 Aralık 2018).

Avcıoğlu, Doğan. **Türkiye'nin Düzeni, Dün-Bugün-Yarın**, Birinci Kitap, İstanbul 1979 ss:381-382.

AY, İsmail Cem. II. Dünya Savaşı Ulusal Planlama Faaliyetleri: 1946 İvedili Sanayi Planı Ve 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı'nın Karşılaştırmalı Analizi. **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, 2012, Cilt: 62, Sayı: 1: s:147.

Ay, M. Hakkı. “Yatırım Teşviklerinin Sabit Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisi”, **Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Sayı:2, Cilt:5, 2005, s. 177.

Aykın, Hasan.“Uluslararası Ampirik Çalışmalar Işığında Vergi Teşviklerinin Etkinliği”, **Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 160, Nisan, 1-5 2006, <http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/2006047950-.htm> (Erişim Tarihi 12.06.2019).

Bahçeci, Sema. **KOBİ'lerde Dış Ticaretin Kolaylaştırılması Ve Geliştirilmesi İçin Devlet Teşvikleri Ve Uluslararası Çalışmaların Arttırılması İle Ülke Ekonomisine Sağlanacak Olumlu Katkılar**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s:110-111.

Balyemez, Bülent. “İhracat Teşviklerinin Makro Piyasalara Teorik Etkileri”, **PARADOKS, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, 2008, s: 1-2.

Bekar, Ayşe Günay **Kamu Mali Dengesinin Sağlanmasında Mali Kurallar ve Önemi**, 2009, s.65 <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/K%C3%BCreselle%C5%9F>

meVeKamuMaliyesindeYa%C5%9Fanand%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCm.pdf (Erişim 20/11/2019).

Benk, Serkan. Vergisel teşvikler ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları. *Vergi Sorunları Dergisi, Kasım*, 2005, 206: 137-141.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Özel İhtisas Raporu Türk Sanayinin A.T. Sanayi Karşısında Rekabet İmkanları, 1988, s. 334 .

Boratav Korkut. **Türkiye İktisat Tarihi 1908–2002** , İmge Kitabevi, Ankara, 2003.ss:19-37.

Cansız, Mehmet. **Türkiye’de Kobiler ve Kosgeb. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü. Uzmanlık Tezi. Yayın No: DPT: 2728 s:1.**

Cevahir Uzkurt , **Kalkınma Aracı Olarak Teknoparklar**, <http://www.sanayigazetesi.com.tr/k-alkinma-araciolarakteknoparklarmakale,1029.html>-2016 (Erişim 16/08/2019).

Chen, Duanjie. **Paper for Workshop on Tax Incentives and Base Protection**, New York, 23-24, April 2015, The Framework for Assessing Tax Incentives: A Cost-Benefit Analysis Approach Research Fellow, **School of Public Policy**, University of Calgary (Erişim 16/08/2019).s:1.

Conti, Annamaria ve Gaule, Patrick. Is the US outperforming Europe in university technology licensing? A new perspective on the European Paradox. **Research Policy**, 2011, Cilt: 40, Sayı: 1, ss. 123-135.

Czech Republic Investment and Business Development Agency, <http://www.czechinvest.org/data/files/summary-investment-incentives-for-manufacturing-sectorczechrep-42-en.pdf> (Erişim 02.02.2019).

Çiloğlu, İsmail. “Teşvik Politikalarının Yönlendirme Gücü”, **Hazine Dergisi**, Cilt: Ocak, Sayı: 2000.ss:29-49.

Duran, Mustafa Sungur. **Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları**, TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Araştırma İnceleme Dizisi, No: 33, 2003, s:8.

Egeli Haluk, “Türkiye’de Orta Vadeli Harcama Sisteminin Bütçe Uygulamalarına Finans Politik & Ekonomik Yorumları: Ampirik Bir Analiz” **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, 2013, Cilt: 50 Sayı: 585,s.42.

Eğmir, Rabia Tuğba ve Gülsüm Gürler Hazman. “KOBİ’lere Sağlanan Teşvikler ve KOBİ’lerin Vergi Algısı İlişkisi: Afyonkarahisar Örneğı”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 7, 2017, s: 228.

Eker, Aytaç. Küreselleşme sürecinde kamu maliyesinde yaşanan dönüşüm. *Küreselleşme ve kamu maliyesinde yaşanan dönüşüm*, 2009, s:1-24.

Ekonomi Bakanlığı **Devlet Yardımları Rehberi**, 2018, s.95.

Erdinç, “Zeynep. Uluslararası Para Fonu- Türkiye İlişkilerinin Gelişimi ve 19. Stand-By Anlaşması,” **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:18, Ağustos 2007. s:100.

Erdoğan, Engin ve Meliha Ener. **Küresel Pazarların Ekonomik Üsleri Serbest Bölgeler: Teori, Uygulama, AB Sürecinde Türkiye’deki Gelişimi**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2005.s:1.

Eroğlu, Nadir. “Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923–1938)”, **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, İstanbul 2007, C. XXIII s:64.

Eşiyok, B. Ali. **Sanayi Planlarından 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı’na: Bir Dönüşümün Kısa Bir Öyküsü**, <http://www.msydergi.com/uploads/dergi/108> (Erişim 28/08/2018).

Ezeroğlu, Fadile ve Pınar Yılmaz. OECD Ülkelerinde Ar-Ge Faaliyetlerine Sağlanan Vergisel Teşvikler, **T.C.Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi** Ekim, 2012 Yıl, Sayı, 286,s:24

FCC Denetim ve Yönetim Danışmanlığı <http://www.maligundem.com/gundem/haberdetay.asp?ID=602> (Erişim 26.12.2019).

Genç, Yıldırım ve Recep Yaşar. **Vergilemede Adalet ve Etkinlik İlişkisi Vergi Dünyası**, Sayı 338, Ekim, 2009,s:36.

Görg, Holger Ruane, Frances P. “Reflections on Irish Industrial Policy towards Foreign Direct Investment”, **Trinity Economic Papers Series**, Policy Paper No. 97/3, 1997,s:9-14, (Erişim 16/10/2019).

Gül, Serap. “Eğitim Öğretimi Teşvik Etmeye Yönelik Vergi Politikaları: Türkiye Uygulaması” **Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2012 s. 39-40.

Günem, Ozan Engin. **Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımlara Yönelik Teşviklerin Etkileri: 1980 Sonrası Türkiye Örneği**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007, s. 72.

Güneş, Recep ve Ahmet Uğur. KOBİ'lerin İhracat Finansmanında Eximbank Kredileri: Malatya İlinde Bir Araştırma, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, Cilt: 12, Sayı: 2, 2007, s. 28-31.

Güneş, Serkan, Abdullah Togay ve Çiğdem Güneş, **Katma Değer ve Kalkınma Bağlamında Ürün Tasarımı**. Aralık 2015 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/192631> S:98-101

Harmancı, M, Ören, O. 'Dünyada ve Türkiye'de Teknopark ve Teknokent Uygulamaları' Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. 1999, Cilt:2, ss. 3-47.

Herman E. Daly. **Beyond growth: the Economics of Sustainable Development**. Beacon Press, 1996.ss:98-101.

<http://archive.ismmmo.org.tr> (Erişim Tarihi 17 Aralık 2018).

http://marmarateknokent.tubitak.gov.tr/PDF/teydeb_kitapcik.pdf,(Erişim5Haziran 2019).

<http://www.kobi.org.tr/index.php/destek-vetevikler/destekler> (Erişim 10 Kasım 2018).

<http://www.tubitak.gov.tr/home.do?ot=1&sid=472&pid=468> (Erişim 16/06/2019).

<http://www.ttg.gov.tr/tr/biz-kimiz/ttg-hakkinda>, (Erişim 16/06/2019).

<https://agtm.sanayi.gov.tr/Agm/ArgeDetay#> , (Erişim 25.12.2018).

<https://nsf.gov/statistics/2018/nsb20181/report/sections/research-and-development-u-s-trends-and-international-comparisons/cross-national-comparisons-of-r-d-performance>, (Erişim,25.12.2018).

<https://www.kosgeb.gov.tr> (Erişim Tarihi 11 Ekim 2018).

<https://www.oecd.org/sti/maximising-the-benefits-of-r-d-tax-incentives-for-innovation.pdf>, (Erişim,25.12.2018).

<https://www.kurtulussavasi.gen.tr/izmir-iktisat-kongresi.html> (Erişim 29/09/2018).

Incekara, Ahmet. **Türkiye'de Teşvik Sistemi: Genel Değerlendirme**. İstanbul Ticaret Odası, 1995, Alper Karakurt, Küresel Kriz Ortamında Yatırım Teşvikleri, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 2010, ss:143 163. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/1347/15607.pdf> (Erişim Tarihi:02.04.2019).

Ireland Investment Development Agency, www.idaireland.com/ida-ireland/existing-clients-rants (Erişim 20.02.2019).

İnan, Afet. **Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı**, TTK Yayını, Ankara, 1972, s.10.

İnan, Afet Ayşe, **İzmir İktisat Kongresi**, TTK Basımevi, Ankara. 1982 ss:1-11.

James H. Love and Stephen Roper. "SME innovation, exporting and growth: A review of existing evidence." *International small business journal* 33.1 (2015): 28-48.

Kasalak, Kadir. Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye'de Sanayileşmeye Etkileri **SDÜ Fen Edebiyat Fakóltesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2012, Sayı:27, s:65-79.

Kepenek, Yakup ve Nurhan Yentürk. **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001, s.69.

Koçaşlı, İbrahim Onur. “1923 İzmir İktisat Kongresinde Alınan Kararların Dönemin İktisat Politikalarına Etkileri”, **International Journal of Academic Value Studies Javstudies**, Vol:3, Issue:17; ss. 134-148.

Koçtürk, O. Murat ve Meryem Gölalan. 1923- 1950 Türkiye Ekonomisinin Yapısal Analizi Üçüncü Sektör Kooperatifçilik, 2010.ss:48-65.

Korkmaz, Esfender E. **İktisadi Gelişme ve Mali Sistem**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 119.

Kovancılar, Birol. Ülkemizde Yatırım Ortamının İyileştirilmesi, Yatırımların Teşviki ve Avrupa Birliği Uygulamaları Çerçevesinde Alternatif Modeller: İnovasyon Odaklı, **İhracat Yönelimli Yatırım Hedefleme Modeli, Türkiye Genç İşadamları Derneği(TÜGİAD)**, Ekonomi Ödülleri Kitapları-4, İstanbul, 2003.s: 27.

Köymen, Oya. **Sermaye Birikirken, Osmanlı, Türkiye, Dünya**, Yordam Kitap, İstanbul, 2007, s.98.

KPMG, **Yatırım Teşvik Sistemi Vergi Hizmetleri**, KPMG Türkiye Yayını, Ankara, 2017, s. 3.

Kurt, Mehmet Emek. **Yılında Yapılan Yatırımlara Sağlanan Özellikli Teşvikler**, Vergi Dünyası, Yıl 36, Sayı 431, Temmuz 2017, s. 97.

Küçükkahraman, Burak. “**TMS 20 Standardına göre Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi: Örnek Uygulamalar**”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 2013, s. 19.

Lall, Sanjaya. “Reinventing Industrial Strategy: The Role of Government Policy in Building Industrial Competitiveness”, **United Nations-Intergovernmental Group of Twenty-four**, Discussion Paper Series No:28, New York and Geneva, April 2004.s:21.

Lee, Won-Young. “The Role of Science and Technology Policy in Korea’s Industrial Development”, Technology, **Learning and Innovation: Experiences of Newly Industrialized Economies**, ed. Linsu KIM and Richard R. NELSON, Cambridge University Press, 2000, s: 269-291.

Maliye Gelirler Kontrolörleri Derneği Yayınları. **Katma Deger Vergisi**, Sevinç Matbaası, Ankara, , 1985, s.1.

Ministry of Finance and Economy Republic of Korea and KDI School of Public Policy and Management, **KDI School of Public Policy and Management**, 2013, ss:33-70.

Mollasalihoğlu Yavuz. “İhracat Teşvikleri”, Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Dış Ticaret Dergisi**, Nisan 1999, www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan99/-ihrtes.htm (Erişim 21/08/2019).

Mordeniz, Hasan. “KOSGEB Uygulamaları Ve Destekleri”, **Gıda Mühendisliği Dergisi**, Sayı: Nisan 2004, 2004, s. 13.

Nadaroglu, Halil. **Kamu Maliyesi Teorisi**, İstanbul, 1978, s. 28.

Ölçen A. Nejat, “1923-1938 Döneminde Birinci ve İkinci Sanayi Planları”, **Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye’nin Ekonomik Gelişmesi**, AÜSBF Yayını, Ankara, 1982, s.133- 149.

O'Donnell Rory, "Ireland's Economic Transformation: Industrial Policy, European Integration and Social Partnership", **University of Pittsburgh- Center for West European Studies and the European Union Center**, Working Paper No.2, December 1998. s:4.

OECD,Ülkelerin Doğrudan ve Dolaylı Ar-Ge Vergi Teşvikleri, 2013 (https://www.oecd.org/sti/OECD-STI-RDTaxIncentives-CountryProfile_JPN.pdf (Erişim Tarihi 05 Haziran 2019)).

OECD,<http://www.oecd.org/s:7-8>,(Erişim 21.12.2019).

Oman, Charles. **Policy competition for foreign direct investment: A study of competition among governments to attract FDI**. OECD Publishing, 2000.s:41.

On Beşinci Yıl Kitabı, Ankara, 1938, Cumhuriyet Halk Partisi, Ankara,. s.560.

ORAN Kalkınma Ajansı. Teşvik Ve Destekler Rehberi 2017, ORAN Kalkınma Ajansı Yayını Ankara, 2017, s. 106-107.

Önder, Rıdvan ve Abdunnur Yıldız, "5520 ve 5746 Sayılı Kanunlar Çerçevesinde AR-GE Harcamalarının Vergisel Durumu", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: 1, 2017, s. 150.

Özçelik, Özer ve Güner Tuncer. **Atatürk Dönemi Ekonomi politikaları**, <http://www.sosbil.ak-u.edu.tr/makale/c9s1m15.pdf> (Erişim 21/07/2019).

Özeroğlu, Ali İhsan. Türkiye'de AR-GE Düzenlemeleri Ve Uygulamaları, Öneri, Cilt:9, Sayı: 36, 2011, s. 117-118.

Öztürk, Leyl. Avrupa Birliği Sürecinde Serbest Bölgeler, **Dış Ticaret Dergisi**, Nisan, 2003, s:62.

Öztürk, Serdar ve Ali Sözdemir ve Özgür Koçbulut. Türk Eximbank Programlarının Türkiye İhracatına Etkileri ve AB/DTÖ'ye Uygunluğu, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, Cilt: 12, Sayı: 2, 2007, s. 183.

Parasız, İlker. **Türkiye Ekonomisi, 1923'den Günümüze İktisat ve İstikrar**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1998.ss:25-26.

Ruane Frances, Peter J. Buckley. "Foreign Direct Investment in Ireland: Policy Implications for Emerging Economies", **Institute for International Integration Studies(IIIS)**, Discussion Paper No.113, January 2006, s:6 , <http://www.tcd.ie/iiis/documents/discussion/pdfs/iisd113.pdf> (Erişim21.02.2019).

Ruane and Frances, Holger"Reflections on Irish Industrial Policy Towards Foreign Direct Investment", **Trinity Economic Papers Series**, Policy Paper No. 97/3, 1997.s:9. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, **Bölgesel Destek**, <https://tuys.sanayi.gov.tr/Handlers-/DokumanGetHandler.ashx?dokumanId=4d729857-70b2-4d8f-9cc6-cdc5fb2bec3> s.26 (Erişim 06/12/2019).

Sakarya, Şakir ve Sefer Uçak. "Türkiye'de İhracat Kredi Sigortası Uygulaması; ABD Ve Güney Kore İle Karşılaştırması", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:6, Sayı:11, 2018, s. 105.

Sebastian James. Tax and Non-tax Incentives and Investments: Evidence and Policy Implications. Washington, DC: World Bank Group Investment Climate Department, 2013, ss:3-5.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı 9.Kalkınma Planı Vergi Özel İhtisas Komisyonu Raporu⁹⁷, <http://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/YedinciBe%C5%9FY%C4%B1ll%C4%B1kKalk%C4%B1nmaPlan%C4%B119962000%E2%80%8B.pdf>, (Erişim 05/05/2019).

Şaylan, Gencay. **Değişim, Küreselleşme Ve Devletin Yeni İşlevi**, İmge Kitabevi, Şubat, 2.Baskı, Ankara, 2003.s:97.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) Ocak 1963, <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/BirinciBe%C5%9F-Y%C4%B1ll%C4%B1k-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-1963-1967%E2%80%8B.pdf> (Erişim 21/12/2018).

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972) <http://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/%C4%B0ikinciBe%C5%9FY%C4%B1ll%C4%B1k-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-1968-1972%E2%80%8B.pdf>, s. 43 (Erişim 30/12/2018).

T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. **Kamu AR-GE, Yenilik, Girişimcilik ve Ticarileştirme Desteklerinin Detayları**, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ankara, 2015, s. 8.

T.C. Ekonomi Bakanlığı. Ekonomi Bakanlığı Devlet Yardımları Rehberi, T.C. Ekonomi Bakanlığı, Ankara, 2018, s. 84.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji Bütçe Başkanlığı. **10. Kalkınma Planı**, <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/1-/OnuncuKalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-2014-2018.pdf>, (01.12.2019), s:6.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji Bütçe Başkanlığı. **9. Kalkınma Planı**, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/07/20060701M1-2.pdf>, 01.012.2019, s:22.

T.C. Devlet Planlama Teşkilatı . Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Özel İhtisas Raporu Türk Sanayinin A.T. Sanayi Karşısında Rekabet İmkanları Yayın No. DPT: 2141- ÖİK: 334 1988<http://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/1998/11/%C4%B0kinciBe%C5%9FY%C4%B1ll%C4%B1k-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-1968-1972%E2%80%8B.pdf>, (Erişim,30/12/2018).

T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Yayın No, DPT : 1664 Ankara - Nisan 1979, <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Alt%C4%B1nc%C4%B1Be%C5%9FY%C4%B1ll%C4%B1kKalk%C4%B1nmaPlan%C4%B119901994%E2%80%8B.pdf>, s:3 (Erişim,30/12/2018).

T.C. Devlet Planlama Teşkilatı Altıncı Beş Yıllık Kalkınma İhtisas Raporu Ekim 1989, <http://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/Alt%C4%B1nc%C4%B1Be%C5%9FY%C4%B1ll%C4%B1kKalk%C4%B1nmaPlan%C4%B119901994%E2%80%8B.pdf> Yayın, No:DPT : 2186 – ÖİK: 345(Erişim,30/12/2018).

Türkiye İhracatçıları Meclisi, **İhracat Yatırım ve Teşvik Sistemi**, <https://www.tim.org.tr/tr/ihracat-yatirim-tesvikleri-yatirim-tesvik-sistemi.html>, (Erişim 11/12/2019).

Tanrıöven, İsmail. "Vergi Teşvikleri ile Hazinesinin Kaybına Karşılık Ekonominin Sağladığı Faydaların Mukayesesi", **İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 47, Sayı:1,s:4,İstanbul, 1998.

Taşkın, Murat. “**1923-2003 Döneminde Türkiye Cumhuriyeti’nin Dış Ticaret Politikaları**” <http://www.dtm.gov.tr> (Erişim,30/11/2018).

Tatar, Candan Güzide ve Volkan Yurdadoğ. Türkiye’de Mali Politika Aracı Olarak Teşvik Politikaları, **Pamukkale .Ü.S.B.E.Dergisi**, Sayı 27 (2017),s:156.

Tekeli, İlhan ve Ilkin Selim. **Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı, Türkiye Belgesel İktisat Tarihi 1**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1981.ss:289-325.

Tekin, Ahmet. "Vergi Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 16 (2006). s.313.

Tezel, Yahya S. **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)**, Yurt Yayınevi, Ankara, 1982, s:285.

Tosuner Mehmet, ve Zeynep Arıkan. Vergi Usul Hukuku, Kanyılmaz Matbaası,İzmir, 2012,s:16.

Tüğen, Kamil. **Devlet Bütçesi**, İlkem Matbaa, İzmir, 2011.s:2.

Türk, İsmail. **Kamu Maliyesi**, Turhan kitapevi Ankara, 2010.ss:225-232.

Türkiye İhracatçılar Meclisi, **İhracat Yatırım ve Teşvik Sistemi**, <https://www.tim.org.tr/tr/ihracat-yatirim-tesvikleri-yatirim-tesvik-sistemi.html> (Erişim 11/12/2019).

UKSPA, **Uluslararası Bilim Parkları Birliği**, http://www.ukspa.org.uk/about_ukspa/history_of_ukspa/ (Erişim 16/06/2018).

UNCTAD (1996, 2000) ve OECD’nin (1989, 2001b) **Transnational Corporations and Competitiveness**, United Nations Publications, New York (Erişim 05/04/2019).

UNCTAD, World Investment Report 1995: Transnational Corporations and Competitiveness, United Nations Publications, New York. 1995, s:298.

UNCTAD. **World Investment Report 2004:** Transnational Corporations and Competitiveness, United Nations Publications, New York, 2004,ss:6-7.

Uzkurt, Cevahir. <http://www.sanayigazetesi.com.tr/kalkinma-araci-olarak-teknoparklar-makale,1029.html>-2016(Erişim,30/12/2019).

Uzungil, Recep. 5746 Sayılı Kanun Kapsamındaki Ar-Ge Merkezleri ve Sağlanan Teşvikler Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi **T.C.Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Ekim**, 2012 Yıl, 24 Sayı, 286, ss.45.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973 1977), <http://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/%C3%9C%C3%A7%C3%BCnc%C3%BCBe%C5%9FY%C4%B1ll%C4%B1kKalk%C4%B1nmaPlan%C4%B119731977%E2%80%8B.pdf>s:681-685, s. 46.

Ülken Yüksel, “Atatürk ve Ekonomide Devlet Müdahalesi”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 39, Sayı: (1-4), 1981, s.92.

Ünal, Ahmet Necip. "Türkiye’de Ekonomik Yapı Değişmeleri" TOBB.yay. Ankara 1989, s:4.

www.cyberpark.com.tr (Erişim 16/06/2018).

www.tdk.gov.tr/tdksozluk/sozara.htm - 3k, (Erişim 06.10.2018).

Yavan, Nuri. **Teşviklerin Sektörel Ve Bölgesel Analizi**, Türkiye Örneği. Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, 2011, s. 30-37.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. **Vergi Özel İhtisas Komisyonu Raporu 97**
<http://www.sbb-.gov.tr/oz-el-ih-tisas-komisyonu-raporlari/#1543397043695-87bc7f54-2bdf> S:56-59,(Erişim,30/10/2019).

Yeldan, A. Erinç. “Türk Yapısal Uyum Sürecinde İktisadi Artığın Yaratılması ve Kaynak Aktarımı”, **İşletme ve Finans**, 1992, ss: 33-44.

Yumuşak, İbrahim. **Ülkemizde Maliye Politikası Etkinlikle Uygulanabiliyor mu?**, Vergi Dünyası, Sayı, 331 Mart 2009,s:1

Yücel, Fikret. Cumhuriyet Türkiye’sinin Sanayileşmede İlk Önemli Adımı: Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1934-1938. **TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası Yayınları**, Ankara, 2014, s:1-39.

Yüksel, Ülken. “Atatürk ve Ekonomide Devlet Müdahalesi”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, 39 (1-4), 1981, s:92.

Zaim, Serap Tepe ve Abdül Halim. Türkiye ve Dünyada Teknopark Uygulamaları: Teknopark İstanbul Örneği, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 1 Sayı: 29 s: 19.

193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu www.mevzuat.gov.tr, (Erişim,31/10/2018).

3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu’ www.gib.gov.tr,(Erişim,31/10/2018).

4691 Sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu <https://www.mevzuat.gov.tr/M-evzuatMetin/1.5.4691.pdf> (Erişim,01.11.2019).

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu www.mevzuat.gov.tr (Erişim 22.12.2019).

EKLER

Ek 1: Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (Faaliyette Olan Bölgeler)

TEKNOLOJİ GELİŞTİRME BÖLGELERİ (Faaliyette Olan Bölgeler)				
Sıra No	Bölge Adı	Üniversite	Bulunduğu İl	Kuruluş Yılı
1	ODTÜ Teknokent Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Ortadoğu Teknik Üniversitesi	ANKARA	2001
2	TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi Teknoparkı	TUBİTAK-TTGV	KOCAELİ	2001
3	Ankara Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Bilkent Üniversitesi	ANKARA	2002
4	İzmir Teknoloji Geliştirme Bölgesi	İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü	İZMİR	2002
5	GOSB Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Sabancı Üniversitesi	KOCAELİ	2002
6	Hacettepe Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Hacettepe Üniversitesi	ANKARA	2003
7	İTÜ Arı Teknokent Teknoloji Geliştirme Bölgesi	İstanbul Teknik Üniversitesi	İSTANBUL	2003
8	Eskişehir Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Anadolu Üniversitesi	ESKİŞEHİR	2003
9	Selçuk Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Selçuk Üniversitesi	KONYA	2003
10	Kocaeli Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Kocaeli Üniversitesi	KOCAELİ	2003
11	Yıldız Teknik Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Yıldız Teknik Üniversitesi	İSTANBUL	2003
12	İstanbul Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	İstanbul Üniversitesi	İSTANBUL	2003
13	Batı Akdeniz Teknokenti Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Akdeniz Üniversitesi	ANTALYA	2004
14	Erciyes Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Erciyes Üniversitesi	KAYSERİ	2004
15	Trabzon Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Karadeniz Teknik Üniversitesi	TRABZON	2004
16	Çukurova Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Çukurova Üniversitesi	ADANA	2004
17	Mersin Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Mersin Üniversitesi	MERSİN	2005
18	Göller Bölgesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Süleyman Demirel Üniversitesi	ISPARTA	2005
19	Ulutek Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Uludağ Üniversitesi	BURSA	2005
20	Erzurum Ata Teknokent Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Atatürk Üniversitesi	ERZURUM	2005
21	Gaziantep Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Gaziantep Üniversitesi	GAZİANTEP	2006
22	Ankara Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Ankara Üniversitesi	ANKARA	2006
Sıra No	Bölge Adı	Üniversite	Bulunduğu İl	Kuruluş Yılı
23	Gazi Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Gazi Üniversitesi	ANKARA	2007
24	Fırat Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Fırat Üniversitesi	ELAZIĞ	2007
25	Pamukkale Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Pamukkale Üniversitesi	DENİZLİ	2007
26	Cumhuriyet Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Cumhuriyet Üniversitesi	SİVAS	2007
27	Dicle Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Dicle Üniversitesi	DİYARBAKIR	2007
28	Trakya Üniversitesi Edirne Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Trakya Üniversitesi	EDİRNE	2008
29	Sakarya Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Sakarya Üniversitesi	SAKARYA	2008
30	Tokat Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Gaziosmanpaşa Üniversitesi	TOKAT	2008
31	Boğaziçi Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Boğaziçi Üniversitesi	İSTANBUL	2009
32	Bolu Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Abant İzzet Baysal Üniversitesi	BOLU	2009
33	Malatya Teknoloji Geliştirme Bölgesi	İnönü Üniversitesi	MALATYA	2009
34	Kütahya Dumlupınar Tasarım Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Dumlupınar Üniversitesi	KÜTAHYA	2009
35	İstanbul Teknoloji Geliştirme Bölgesi	İstanbul Ticaret Üniversitesi	İSTANBUL	2009
36	Samsun Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	SAMSUN	2009
37	Düzce Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Düzce Üniversitesi	DÜZCE	2010
38	Harran Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Harran Üniversitesi	URFA	2010
39	Kahramanmaraş Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Sütçü İmam Üniversitesi	K.MARAŞ	2011
40	Namık Kemal Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Namık Kemal Üniversitesi	TEKİRDAĞ	2011
41	Çanakkale Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Onsekiz Mart Üniversitesi	ÇANAKKALE	2011
42	İzmir Bilim ve Teknoloji Parkı Teknoloji Geliştirme Bölgesi	İzmir Ekonomi Üniversitesi	İZMİR	2012
43	Yüzüncü Yıl Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Yüzüncü Yıl Üniversitesi	VAN	2012
44	Çorum Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Hitit Üniversitesi	ÇORUM	2012
45	Dokuz Eylül Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Dokuz Eylül Üniversitesi	İZMİR	2013

Sıra No	Bölge Adı	Üniversite	Bulunduğu İl	Kuruluş Yılı
46	Bozok Teknoloji Geliştirme Bölgesi Bozok Üniversitesi	Bozok Üniversitesi	YOZGAT	2013
47	Kırıkkale Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Kırıkkale Üniversitesi	KIRIKKALE	2013
48	Marmara Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Marmara Üniversitesi	İSTANBUL	2014
49	Ege Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Ege Üniversitesi	İZMİR	2014
50	Konya Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Selçuk- Necmettin Erbakan-Aksaray- Karamanoğlu Mehmet Bey -KTO Karatay Üniversiteleri	KONYA	2015
51	Afyon-Uşak Zafer Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Afyon Kocatepe - Uşak Üniversiteleri	AFYONKARAHISAR-UŞAK	2015
52	Niğde Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Niğde Üniversitesi	NİĞDE	2013
53	Celal Bayar Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Celal Bayar Üniversitesi	MANİSA	2012
54	Ankara Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	ANKARA	2014
55	Muallimköy Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Gebze Teknik Üniversitesi	KOCAELİ	2011
56	Adnan Menderes Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Adnan Menderes Üniversitesi	AYDIN	2016
57	Kapadokya Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	NEVŞEHİR	2018
58	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi MAKÜ-BAKA Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	BURDUR	2013
59	Zonguldak Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Bülent Ecevit Üniversitesi	ZONGULDAK	2017
60	OSTİM Ekopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Ankara - Hacettepe - Atılım - Çankaya - Başkent - TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversiteleri	ANKARA	2014
61	Gaziantep OSB Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Hasan Kalyoncu Üniversitesi	GAZİANTEP	2017
62	Hatay Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Mustafa Kemal Üniversitesi	HATAY	2014
63	Gebze Teknik Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Gebze Teknik Üniversitesi	KOCAELİ	2018
64	Sağlık Bilimleri Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Sağlık Bilimleri Üniversitesi	İSTANBUL	2018

Ek 2: Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (Altyapı Çalışmaları Devam Eden Bölgeler)

TEKNOLOJİ GELİŞTİRME BÖLGELERİ (Altyapı Çalışmaları Devam Eden Bölgeler)				
Sıra No	Bölge Adı	Üniversite	Bulunduğu İl	Kuruluş Yılı
1	ASO Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi	ANKARA	2008
2	Balıkesir Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Balıkesir Üniversitesi	BALIKESİR	2014
3	Finans Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Boğaziçi Üniversitesi	İSTANBUL	2014
4	Karaman Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi	KARAMAN	2015
5	Muğla Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Sıtkı Koçman Üniversitesi	MUĞLA	2015
6	Batman Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Batman Üniversitesi	BATMAN	2017
7	Osmaniye Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi - Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi	OSMANİYE	2017
8	Karabük Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Karabük Üniversitesi	KARABÜK	2017
9	Antalya OSB Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Akdeniz Üniversitesi - Antalya Bilim Üniversitesi	ANTALYA	2018
10	İstanbul Sebahattin Zaim İZÜ Teknoloji Geliştirme Bölgesi	İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi	İSTANBUL	2018
11	İstanbul Medeniyet Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Medeniyet Üniversitesi	İSTANBUL	2018
12	Dudullu OSB Boğaziçi Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Boğaziçi Üniversitesi	İSTANBUL	2018
13	Mersin Tarım Gıda İhtisas Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Mersin Üniversitesi	MERSİN	2018
14	Çankırı Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Çankırı Karatekin Üniversitesi	ÇANKIRI	2018
15	Kastamonu Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Kastamonu Üniversitesi	KASTAMONU	2018
16	Kırklareli Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Kırklareli Üniversitesi	KIRKLARELİ	2018
17	Teknohab Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Gazi Üniversitesi	ANKARA	2018
18	İskenderun Teknik Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	İskenderun Teknik Üniversitesi	HATAY	2019
19	Giresun Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Giresun Üniversitesi	GİRESUN	2019
20	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi ve Türk-Alman Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi- Türk-Alman Üniversitesi	RİZE -İSTANBUL	2019

Ek 3: Vergisel Teşvik Mevzuatı İlgili Kanunlar

*16 Kanun, 54 Başlık, 103 madde			
VERGİSEL TEŞVİK MEVZUATİ			
Kanun	Sayı	Vergisel Teşvik Adı	İlgili Maddeler
Gelir Vergisi Kanunu	193	Eğitim ve Öğretim İşletmelerinde Kazanç İstisnası	GVK md.20
			GVGT 254
			5228 Geç/1
		Ar-Ge İndirimi	GVK 89/1-9
			5746/5
		Yatırım İndirimi İstisnası	GVK Mülga/19
			GVK Geçici 61
			GVK Geçici 65
			GVK Geçici 69
			GVGT 276
			GV Sirk/1
			GV Sirk/22
			GV Sirk/23
			GV Sirk/32
Kurumlar Vergisi Kanunu	5520	Eğitim ve Öğretim İşletmelerinde Kazanç İstisnası	KVK 5/1-ı
			İlgi 625 Sayılı Kanun
			İlgi KDVK 17/2-b
		Ar-Ge İndirimi	KVK mad. 10/1-a
		Yatırım İndirimi İstisnası	5479 geçici 69.madde
			GVK 19. Madde
Katma Değer Vergisi Kanunu	3065	Serbest Bölge Hükümlerinin Uygulandığı Mallar	KDVK-16/1-c
			KDVK 17/4-ı
			KDV GUT II/A-1,II/A-4,II/F-4.9
		Deniz Hava Kara Taşımacılık Faaliyetleri	KDVK md.13/1-a
			KDV GUT II/B-1
		Altın,Gümüş,Platin Arama-Geliştirme	KDVK 13/1-a
			KDV GUT II/B-3,II/B-4
		Yatırım Teşvik Belgesi Makine Teçhizat Alımı	KDVK 13-1/d
			KDV GUT II/B-5
		Liman ve Hava Meydanlarının İnşası ve Yenilenmesi	KDVK 13/1-e
			KDV GUT II/B-6
		Yap-İşlet Devret ve Sağlık-Eğitim Tesisleri Devri	KDVK Geç Md.29
			KDV GUT II/E-3
			İlgi 3996 Sayılı Kanun
			İlgi 3359 Sayılı Kanun
Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu	4691	Yazılım ve AR-GE faaliyetleri Gelir ve Kurumlar,KDV,Harç istisnası	İlgi 652 Sayılı Kar.
			TGBK Geçici Md.2
			KVGT 1
			KDVK Geçici Md.20
			HK.md 59/n

Endüstri Bölgeleri Kanunu	4737	Gelir Vergisi Stopajı Teşviki	5084 sayılı Kanun md.3 ve 7/h 1 ve 2 no'lu yatırım ve istihdamın teşviki GT
		Sigorta Primi İşveren Paylarında Teşvik	5084 sayılı Kanun md.4 ve 7/h
		Bedelsiz yatırım yeri tahsisi	5084 sayılı kanun md.5
		Enerji Desteği	5084 sayılı kanun md.6, md.7/h
		Harç İstisnası	Hk.m.59/n
Serbest Bölgeler Kanunu	3128	Gelir ve Kurumlar Vergisi istisnaları	Serbest Bölgeler Kanunu geçici 3. madde
Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu	4652	Gelir Vergisi Stopajı Teşviki	5084 sayılı kanun md.3 ve 7/h 1 ve 2 no'lu yatırım ve istihdamın teşviki GT
		Sigorta Primi İşveren Paylarında Teşvik	5084 sayılı kanun md. 4 ve 7/h
		Bedelsiz yatırım yeri tahsisi	5084 sayılı kanun md.5
		Enerji Desteği	5084 sayılı kanun md.6 ve 7/h
			KDVK 17/4-k
			KVK md.4/n
			EVK md.5/f HK.md.59/n
Damga Vergisi Kanunu	488	Banka kredilerindeki istisna	İlgi 6322 sayılı kanun md.17
			DVK 2 sayılı tablo IV-23
Harçlar Kanunu	492	Banka kredileri ve şirket kuruluşlarındaki istisnalar	HK.md.123
		Org. ,End., Tek. Bölgelerinde gayrimenkul taks.-birl. işlemleri	HK.md.59/n
Yatırımların ve İstihdamın Teşviki	5084	Gelir Vergisi Stopajı Teşviki	5084 sayılı kanun md.2 md.3 1 ve 2 no'lu yatırım ve istihdamın teşviki GT
		Sigorta Primi İşveren Paylarında Teşvik	5084 sayılı kanun md.4
		Bedelsiz yatırım yeri tahsisi	5084 sayılı kanun md.5
		Enerji Desteği	5084 sayılı kanun md.6
Kültür Yatırımlarını ve Girişimlerini Teşvik	5225	Gelir Vergisi Stopajı İndirimi	5225 md. 5/b
		Taşınmaz mal tahsisi	5225 md. 5/a
		Sigorta Primi İşveren Paylarında İndirim	5225 md. 5/c
		Su Bedeli İndirimi ve Enerji Desteği	5225 md. 5/d
		Yabancı Uzman Personel ve Sanatçı Çalıştırabilme	5225 md. 5/e
		Hafta sonu ve resmi tatillerde faaliyette bulunabilme	5225 md. 5/f

Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi	5746	Ar-Ge İndirimi	5746 md.3/1
		Gelir Vergisi Stopajı Teşviki	5746 md.3/2
			İlgi 5838 sayılı kanunun 8. maddesi
			İlgi 193 GVK Geçici 75. madde
		Sigorta Primi Desteği	5746 md.3/3
			İlgi 4691 geçici 2. madde
Devlet Yardımları Hakkında Gelir Vergisi Stopajı Teşviki	6322+GVK 80. Madde	Damga Vergisi İstisnası	5746 md.3/4
		Teknogirişim sermayesi desteği	5746 md.3/5
Türk Uluslararası Gemi Sicili Kanunu ve KHK 491'de Değişiklik Hakkında Kanun	4490/491(KHK)	Yatırım Teşvik belgelerinde Muhtasar Beyannameden İndirilen Gelir Vergisi	
Özel Tüketim Vergisi	4760	Türk Gemi Siciline Sahip Gemi ve Yatların işletilmesindeki istisna	4490 md.12
			KVKGT 1
		Petrol arama işi ile ilgili kullanılacak olan mallarda(liste) ÖTV muafiyeti	ÖTV kanunu md.7/1-b
			ÖTV (I) Sayılı Liste Uygulama Genel Tebliği(2/C-2)
		Birincil yakıtı doğalgaz olan santrallara mal teslimi(liste)	ÖTVK Madde Geçici 5
			ÖTV(I) sayılı liste uygulama genel tebliği II/C-6
		Türk uluslararası gemi siciline kayıtlı gemilerin kullandıkları akaryakıt	BKK 2003/5868
			ÖTV(I) sayılı liste uygulama genel tebliği III/B-1
		Yerli yakıt biyoetanolünün kullanımı	BKK 2005/8704
			ÖTV(I) sayılı liste uygulama genel tebliği III/B-2
		Listeli Malların ihraç edilecek elektrik üretiminde kullanılmasına dair ÖTV teşviği	BKK2006/10798
			ÖTV(I) sayılı liste uygulama genel tebliği III/B-3
		Yerli otobiyodizel üretimi	BKK2013/5595
			ÖTV(I) sayılı liste uygulama genel tebliği III/B-5
Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Kesintisi İstisnası	4684	Diğer amaçlar için kullanılan etilen üretiminde LPG kullanımı	BKK2008/14061
			ÖTV(I) sayılı liste uygulama genel tebliği III/B-4
		Aerosol üretiminde LPG kullanımı	BKK2014/6881
			ÖTV(I) sayılı liste uygulama genel tebliği III/B-6
Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Kesintisi İstisnası	4684	Listeli Malların üretiminde kullanılan mallarda ÖTV istisnası	BKK2012/3792
			ÖTV(I) sayılı liste uygulama genel tebliği III/C-I
Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Kesintisi İstisnası	4684	Dahilde işleme izin belgesi kapsamında KKDF istisnası	4684 geçici 3. Madde
			88/12944 Say.Kararna. İlişkin KKDF Hak. 6 Sıra No.lu Tebliğin 2.md